

אלי' ברוך שולמן

שיעורים בעניני תערובת

[חלה פ"ג מ"ז]

סוגיא דעושה עיסה מן החיטה ומן האורז

מחלוקת הרמב"ן והרא"ש

במשנה פסחים (לה.) מבואר דלא חשיב לחם לענין מצה כ"א העשוי מה' מיני דגן, ובגמ' מבואר טעמא משום דמקשינן איסור חמץ למצ' מצה ובעי' מין שבא לידי חימוץ. ובמשנה ריש חלה מבואר דגם לענין חלה לא חשיב לחם אלא מה' מיני דגן, ובגמ' במנחות יליף לה לחם לחם ממצה.

ויל"ע אם מה שצריך בא לידי חימוץ הוא רק גיל"מ איזה מינים איקרי דגן, או שצריך שיבוא לידי חימוץ בפועל. ולכ' זהו פלוגתת הרמב"ם והרמב"ן, דהרמב"ם (פ"ו חו"מ ה"ה) ס"ל דיוצא יד"ח במצה הנילושה במי פירות, אף שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ. (ושי' הרמב"ם דא"ז מצה עשירה אא"כ נילושה בין שמן דבש או חלב). אבל שי' הרמב"ן במלחמות ר"פ אלו עוברין דהנילושה במי פירות – מלבד דהוי מצה עשירה – פסולה משום שאינה יכולה לבוא לידי חימוץ.

ובפשוטו פלוגתתם בזה דהרמב"ם ס"ל דאינו אלא גיל"מ מה הם המיני דגן, אבל הרמב"ן ס"ל שצריך שיבוא לידי חימוץ בפועל.

ב. אבל גם לרמב"ן נראה דיש גם גיל"מ במיני דגן. דהנה תנן (חלה פ"ג מ"ז) העושה עיסה מן החיטה ומן האורז אם יש בה טעם חיטה חייבת בחלה ויוצא בה יד"ח בפסח. ובגמ' (זבחים עח.) מייתי ראייה ממשנה זו דנותן טעם במבשא"מ דאורייתא. ואילו בירושלמי (פ"ק דחלה) קאמר טעם אחר משום גרירה, ודעת ר' הילא בשם ריש לקיש דדוקא בחיטה ואורז ולא במינים אחרים.

וענין גרירה ביארו הרא"ש והרמב"ן בפסקי חלה שלהם שהחיטה גוררת את האורז להתחמץ. (והרמב"ן כתב גם ביאור אחר דדרך עיסה של חיטים להוסיף בה אורז.)

והרמב"ן והרא"ש האריכו ליישב טעם הבבלי עם טעם הירושלמי דתרווייהו צריכי, ודבריהם יתבארו בהמשך, אכן הרמב"ן כתב דלא סגי בטעמא דגרירה דאם החיטים בטלו ברוב ל"ש שיגררו את האורז, ולכן צריך לטעמא דנותן טעם דאורייתא דכיון שהחיטה נותנת טעם אינה בטילה. וקשה כיון שהאורז מחמיץ מכח החיטה א"כ מה לי שהחיטה בטלה, הרי האורז גופא יכול לבוא עכשיו לידי חימוץ בפועל וייחשב כדגן ממש. אלא ע"כ דגם להרמב"ן דבעי' בא לידי חימוץ בפועל בעינן נמי למין דגן דהיינו ה' המינים בלבד. (ומה שמועיל גרירה להחשיבו מין דגן יתבאר בהמשך.)

ג. בקובץ שיעורים (פסחים קע"ו-קע"ז) הקשה על הרמב"ן מהמשנה פ"ה חלה מ"ב דעיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה.

ובאמת הא"ז (תשס"ח) הביא שיש גורסים פטורה מן החלה, ומה"ט דאינו בא לידי חימוץ, אבל הא"ז דחה גירסא זו, דא"צ אלא מין הבא לידי חימוץ. וגם הרא"ש והרמב"ן בפסקי חלה גורסים חייבת בחלה. וקשה לשי' הרמב"ן דמצה שנילושה במ"פ פסולה למצות מצה משום שאינה באה לידי חימוץ, א"כ לענין חלה נמי יהיה פטור, דהרי מקשינן גדר לחם לענין מצה לגדר לחם לענין חלה.

ובפשוטו צ"ל דלא מקשינן אלא לענין גדר לחם, וכגון מה שצריך מין דגן דוקא, אבל מה שכתב הרמב"ן דמצה שנילושה במ"פ פסולה למצות מצה אי"ז משום שחסר בגדר לחם, אלא הוא דין אחר, דמצות מצה הוקשה לאיסור חמץ, וכל שאינו יכול לבוא לידי חימוץ בפועל פסולה למצות מצה, וזה אינו ענין לחלה, וכמו דלא מצינו מי שיאמר דמצה עשירה פטורה מן החלה.

וא"ת מנ"ל להרמב"ן שני גדרים אלה, אכן באמת הרמב"ן עצמו ביאר זה, שכתב בתו"ד דאין לדחות שמא לא בעינן אלא מין הבא לידי חימוץ, דבגמ' (לה.) איתא אמר רבה בר בר חנה אמר ריש לקיש עיסה שנילושה בין ושמן ודבש אין חייבין על חימוצה כרת, וס"ד דטעמא משום דמקשינן איסור חמץ למצות מצה, הרי שההיקש אינו רק בגדרי לחם אלא עצם איסור חמץ ומצוות מצה הוקשו זל"ז. נמצא שלהרמב"ן יש כאן ב' דרשות, חדא דמין שאינו בא לידי חימוץ לא חשיב לחם, וילפינן לחם לחם לענין חלה ג"כ תלוי בזה, ועוד דרשא דמצוות מצה הוקשה לאיסור חמץ, ועיסה שנילושה במ"פ ואינה יכולה לבוא לידי חימוץ פסולה למצוות מצה, וזה אינו ענין לחלה.

ד. ובהא דעושה עיסה מחיטה ואורז, דאם יש בה טעם דגן חשיב לחם, והבבלי קאמר טעמא משום שנו"ט, והירושלמי קאמר טעמא משום גרירה. ונחלקו הרמב"ן והרא"ש, דהרמב"ן ס"ל דעיקר טעמא משום גרירה, רק דצריך לטעמא דנו"ט כדי שלא יתבטלו החיטים, דאם בטלו אינם יכולים לגרור את האורז. אבל הרא"ש ס"ל דעיקר טעמא משום טעכ"ע, דס"ל דבטעכ"ע ההיתר נהפך להיות אסור, וה"נ העיסה כולה נהפכה להיות דגן, אלא דצריך לטעמא דגרירה משום דבעי' עיסה שיכולה לבוא לידי חימוץ.

ומבואר דהרא"ש ס"ל דגם בחלה צריך עיסה שיכולה לבוא לידי חימוץ. ויקשה עליו מהמשנה דעיסה שנילושה במ"פ חייבת בחלה. ולדעתו צ"ח דעיסה שנילושה במי פירות חשיבא יכולה לבוא לידי חימוץ, שהרי אם יתן בה מים תחמיץ, וגם זה חשיב יכולה לבוא לידי חימוץ.

ולפי"ז אפשר דגם הרמב"ם שהכשיר עיסה שנילושה במי פירות למצות מצה לאו משום דס"ל דאי"צ שתבוא לידי חימוץ בפועל, אלא דס"ל כהרא"ש דגם עיסה שנילושה במי פירות חשיבא יכולה לבוא לידי חימוץ כיון שאם יוסיף לה מים תחמיץ.

אבל הרמב"ן דס"ל דעיסה שנילושה במ"פ חשיבא אינה יכולה לבוא לידי חימוץ, ולא יצא בה מה"ט יד"ח מצה, ואמאי חייבת בחלה, וע"כ כמש"נ לעי' דס"ל דרק לענין מצה בעי' יכולה לבוא לידי חימוץ בפועל, שהוא דין במצ' מצה, אבל אינו מגדרי לחם ואינו ענין לחלה.

ה. ובהא דס"ל להרא"ש דעיקר טעמא משום טעכ"ע, שהעיסה נהפכה להיות כולה דגן, הרמב"ן אינו יכול לפרש כן, דאיהו ס"ל (במלחמות ר"פ אלו עוברין, וביתר הרחבה בחידושו בחולין צח:) דגם למ"ד טעכ"ע דאורייתא אין ההיתר נהפך להיות אסור. ועוד דהרמב"ן הסכים לשיטת רש"י דאמוראי בתראי ל"ל טעכ"ע דאורייתא, והדרשא אינה אלא אסמכתא, ומש"א בזבחים להוכיח מהמשנה דהעושה עיסה מן החיטה ומן האורז דנותן טעם דאורייתא, אין הכונה לטעכ"ע אלא לטעמו וממשו, וכמש"א ר' יוחנן (ע"ז סז). טעמו וממשו לוקה עליו וזהו כזית בכאכ"פ. ודין זה לכ' אינו גזה"כ אלא סברא, וכמש"כ הריטב"א (ע"ז שם) דכאילו האיסור בעין, ועכ"פ בודאי ל"ש בזה לומר דההיתר נהפך להיות אסור.

נמצא שהרמב"ן אינו יכול לסבור כמהלכו של הרא"ש משני הצדדים, דמה שביאר הרא"ש שהעיסה כולה נעשה דגן דטעכ"ע אינו להרמב"ן דל"ל הסברא דנהפך וגם ס"ל דטעכ"ע דרבנן ואין אנו דנים כאן מדין טעכ"ע אלא מדין טעמו וממשו, ומה שביאר הרא"ש שצריך לטעמא דגרירה משום דבעי' עיסה שיכולה לבוא לידי חימוץ בפועל גם זה ל"ש להרמב"ן דס"ל דרק במצה בעי' יכולה לבוא לידי חימוץ בפועל, ולא בחלה, כדחזינן דעיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה, אף שלדעת הרמב"ן אינה יכולה לבוא לידי חימוץ.

ו. נמצא דלענין יכולה לבוא לידי חימוץ נחלקו הרמב"ן והרא"ש מחלוקת כפולה, חדא דהרמב"ן ס"ל דרק במצה בעינן כן, והוא דין במצות מצה שהוקשה לאיסור חמץ, אבל אינו מגדרי לחם ובחלה אי"צ, והרא"ש ס"ל שהוא מגדרי לחם וגם בחלה בעי' יכולה לבוא לידי חימוץ. וגם נחלקו אם עיסה שנילושה במ"פ חשיבא יכולה לבוא לידי חימוץ, דהרמב"ן ס"ל דאינה יכולה לבוא לידי חימוץ, ולכן פסולה מה"ט למצות מצה, אבל הרא"ש ס"ל דיכולה לבוא לידי חימוץ אם יתן בה מים וסגי בזה ליחשב יכולה לבוא לידי חימוץ, ולכן עיסה שנילושה במי פירות חייבת בחלה.

ומדויק שהרא"ש בפסחים כתב שעיסה שנילושה במ"פ פסולה למצ' מצוה משום שהיא מצה עשירה, ולא הזכיר טעמא דהרמב"ן דאינה יכולה לבוא לידי חימוץ.

אבל עיסה שנעשה מחיטה ואורז אף דע"י טעכ"ע נהפכה כולה להיות דגן אינה חייבת בחלה אלא מטעם גרירה, ודוקא חיטה ואורז אבל שאר מינים דלית בהו גרירה לא, דאף שגם בשאר מינים הרי טעכ"ע ונהפכו לדגן, אבל אינם יכולים לבוא לידי חימוץ.

עוד בהנ"ל

הרמב"ן ביאר דעיקר טעמא דעיסה שנעשית מחיטה ואורז דאם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצא בה יד"ח מצה, הוא משום גרירה, אלא דבעינן לטעמא דנו"ט דאורייתא, כמבואר בגמ' בזבחים (ע.ח.), משום דאלה"ט היתה החיטה בטלה, ולא היתה יכולה לגרור את האורז.

והקוב"ש (פסחים שם) רצה לפרש ענין גרירה דכיון שהאורז יכול לבוא לידי חימוץ שוב הו"ל כדגן ממש, דהרי לא נתייחדו ה' המינים אלא משום שיכולים לבוא לידי חימוץ. אבל שוב הקשה על עצמו דא"כ למ"ל טעמו דנו"ט דאורייתא, ומה לי אם בטלו החיטים, הרי סוכ"ס יש כאן אורז הבא לידי חימוץ. ויש להוסיף להקשות על ביאור זה, דהרי הרמב"ן כתב שני ביאורים בגרירה, האחד שדרך העיסה של חיטה להוסיף בה אורז, והשני שהחיטה גוררת את האורז להחמיץ, ולפי הביאור הראשון של הרמב"ן אין מקום לדברי הקוב"ש כלל.

אלא בודאי ענין גרירה הוא שהאורז נטפל לחיטה ליחשב לחם, או משום שהדרך לעשות עיסה של לחם כן, או משום שהיא נפעלת ע"י החיטה להיות קצת כמותה. וכן משמע מלשון הרמב"ן שהחיטה "גורר את האורז ליעשות לחם".

ב. אלא שיל"ע בלשון הרמב"ן במש"כ וז"ל ודקא מייתי ראייה מהא מתניתין בפרק כל הזבחים דמבשא"מ בטעמא וטעמא מדאורייתא לא בטל, קושטא הוא, ועל הדין אורחא נמי אתמר, דאע"ג דחטים גוררין את האורז, אי טעמא בטל דבר שנתבטל מעצמו האיך גורר את אחרים, אלא ודאי טעמא לא בטיל, וכיון דלא בטיל ואיחזי לאיצטרופי בדנפשיה כגון דאיכא כזית בכאכ"פ מצטרף לכל עונשין שבתורה, לגבי חלה ומצה נמי גורר את האורז ליעשות לחם כטעמא דפרישן עכ"ל.

מבואר שהרמב"ן כשבא לבאר דבר זה, שדוקא משום שהחיטה לא בטלה (דנו"ט דאורייתא) לכן היא יכולה לגרור את האורז, נשא משלו ממה שכשיש כזית בכאכ"פ האיסור שנו"ט מצטרף לשיעור כזית לכל עונשין שבתורה. ואינו מובן כלל מה ענין זל"ז כלל.

ושמעתי לבאר, דמה שהאורז נטפל לדגן גדרו הוא שמצטרף להשלים השיעור. וכמו צללתא דדמא שמצטרף לשיעור דם. ולכן דימה זה לצירוף דכזית בכאכ"פ.

אבל עדיין קשה, חדא דהרי הרמב"ן בהמשך הביא הירושלמי דקיי"ל כרשב"ג (וגורס בירושלמי דגם המשנה ס"ל כרשב"ג) דלא אמרי' גרירה אא"כ יש שם ה' רבעים קמח דגן. ולכ' ה"ה לענין מצה לא אמרי' גרירה אא"כ יש שם כזית, וכן הביא המהרי"ט אלגזי שם מהתוספתא. (והמהרי"ט אלגזי נתקשה הא מפורש ברמב"ן דאמרי' גרירה אפילו אין שם כזית בכאכ"פ, ולא הבנתי הקושיא, אמנם כזית בכאכ"פ ליכא, אבל כזית בכל העיסה איכא.) וא"כ למה צריך שהאורז ישלים השיעור. ובשלמא במצה, אף שיש כזית דגן בכל העיסה, אבל אינו אוכל אלא כזית מן המצה, ולכן סוכ"ס צריך שהאורז ישלים השיעור אכילה. אבל בחלה כיון שיש שם ה' רבעים קמח שפיר איכא שיעור, רק דחסר בשם לחם, ולזה מועיל גרירה לקבוע שם לחם על הכל.

ועוד דגם אי נימא שע"י גרירה האורז מצטרף לשיעור, אבל אינו ענין לצירוף דכזית בכאכ"פ, דשם הוא צירוף במעשה אכילה, דכל מה שאכל תוך כאכ"פ מצטרף לאכילה אחת, אבל בחיטה ואורז אנו צריכים שהאורז יצטרף בחפצא לקבוע עליו שם לחם, וא"כ סוכ"ס אין משלו של הרמב"ן מובן.

ג. ונראה בזה בהקדם, דהנה ר' יוחנן אמר (ע"ז סז). דטעמו וממשו לוקה עליו, וזהו כזית בכאכ"פ, אבל טעמו ולא ממשו אין לוקין עליו. ודעת רש"י (חולין צח:) והרמב"ן (שם צח:) דר' יוחנן ס"ל טעכ"ע דרבנן. וטעמו וממשו הוא ענין אחר, לא מלתא דטעכ"ע, אלא דינא הוא דטעמו וממשו אינו בטל. והריטב"א (ע"ז שם) אסברא לה דהוי כאילו האיסור בעין.

ועי' פסחים (מד). בסוגיא דמשרת, דאביי רצה להוכיח דכזית בכאכ"פ לאו דאורייתא, מהא דשתי קדירות ושתי מדוכות, ושתי קופות ושתי סאין, שאני אומר תרומה לתוך תרומה נפלה, ואי כזית בכאכ"פ דאורייתא איך אמרי' שאני אומר. (והגמ' דוחה דתרומה בזה"ז דרבנן, ומשמע בסוגיא דגם אביי הדר ביה עיי"ש.)

והסוגיא צ"ב דמה לי אם כזית בכאכ"פ דרבנן, סוכ"ס יש שם חצי שיעור, וחצי שיעור אסור מה"ת. והגר"א בה'ל פסח כתב שמזה ראייה לשי' ר' חיים כהן דלא אמרי' טעכ"ע אא"כ יש כזית בכאכ"פ, ולכן אם כזית בכאכ"פ לאו דאורייתא אין שם טעכ"ע כלל. ובתוס' הרא"ש שם כתב ג' דרכים בזה, או דאיתא כריש לקיש דחצ"ש מותר מה"ת (וכ"ש הר"ש טוב"י פ"ב מ"ג), או דחצ"ש ע"י תערובת מותר, או דאף שחצ"ש אסור אבל כיון שאינו לוקה אפשר להקל ולומר שאני אומר תרומה לתוך תרומה לתוך תרומה כו'.

אבל נראה דהרמב"ן יש לו בזה דרך אחרת. שהרי הרמב"ן בפסקי חלה הנ"ל אחר שכתב דמשמעות דמשנה דעיסה שנילושה בחיטה ואורז חייבת אפילו אין בה כזית בכאכ"פ כתב וז"ל וכיון דהכי איכא למידק דהא קי"ל כזית בכאכ"פ בטעמו וממשו דאורייתא, דהא כל היכא דליכא כזית בכאכ"פ דכו"ע לאו דאורייתא, ונהי נמי דטעמא לא בטיל היאך יוצא בה יד"ח בפסח הא עיקרא אורז הוא עכ"ל. מפורש בדבריו דכל היכא דליכא כזית בכאכ"פ אינו אסור מדאורייתא, אלא עיקרא אורז הוא.

וכן מבואר בחי' הרמב"ן ליבמות (פב:) שכתב דכל שאין שם כזית בכאכ"פ כיון דהשתא מיהת דרבנן הוא אמרינן שאני אומר כו' עיי"ש. וכ"כ הרשב"א שם.

והנה מבואר ברמב"ן בחולין (צח:) דמפרש דנידון הסוגיא בפסחים הנ"ל הוא מדין טעמו וממשו. (עיי"ש שדן בסתירת הסוגיות אי אמרי' טעמו וממשו לוקה עליו אפילו במב"מ, דבגמ' בזבחים מבואר דנותן טעם אינו אסור במבש"א"מ, ואילו הא דשתי קופות הוי מב"מ.) ונראה בדעתו, דטעמו וממשו הוא רק בכזית בכאכ"פ. אבל כל שאין שם כזית בכאכ"פ חסר בחפצא של האיסור, דכיון שאין שם צירוף לשיעור אינו נידון כממשו, ובטל ברוב כטעמו ולא ממשו.

ואי"ז משום דלא אמרי' חצ"ש אסור בתערובת, אלא הוא מדיני ביטול, ומגדרי טעמו וממשו, דלא חשיב טעמו וממשו כדי לא להתבטל אלא כשיש שם חפצא של כזית איסור, ובעי' צירוף לכזית, והוא ע"י כזית בכאכ"פ.

ומפרש כן לדברי ר' יוחנן שאמר טעמו וממשו לוקין עליו וזהו כזית בכאכ"פ, דכונת ר' יוחנן דזהו מעצם גדר ממשו, שיצטרף האיסור לעמוד בפנ"ע ע"י שיש בו כזית בכאכ"פ. (והוא כפירוש ר' אליהו בתוס' בע"ז סז.) עיי"ש.¹

וזהו מה שדן אב"י בפסחים, דאי כזית בכאכ"פ אינו צירוף דאורייתא, א"כ אין שם טעמו וממשו, ובטל ברוב.²

ועי' בחי' הרשב"א בחולין (צח:) שהביא ראייה לשי' רש"י דטעכ"ע לאו דאורייתא מהסוגיא בפסחים דכל שאין כזית בכאכ"פ אמרי' שאני אומר, ואם איתא דטעכ"ע דאורייתא מה לי אם אין כזית בכאכ"פ הא חצ"ש אסור מה"ת. ולכאורה תמוה דגם אם טעכ"ע לאו דאורייתא אבל טעמו וממשו דאורייתא כמבואר ברשב"א שם וא"כ סוכ"ס מה לי אם אין שם כזית בכאכ"פ. אלא ע"כ כנ"ל דכל שאין שם כזית בכאכ"פ לא חשיב ממשו.

ד. ולפי"ז מבוארים בטו"ט דברי הרמב"ן בפסקי חלה, שדימה מה שבעי' שהחיטה תתן טעם כדי שלא תתבטל ותגרור את האורז, למה דכשיש איסור כזית בכאכ"פ מצטרף עם עצמו לכל איסורים שבתורה. דתמהנו מה ענין זל"ז, דצירוף כזית בכאכ"פ הוא מצד מעשה האכילה, ואילו גרירה הוא צירוף בחפצא. אבל למבואר דבריו מאירים, דהרי שיטת הרמב"ן דמה שהחיטה אינה בטילה כשנו"ט הוא מדין טעמו וממשו. וממשו היינו כשיש בו כזית בכאכ"פ. ולכאורה יקשה א"כ בעושה עיסה מן החיטה ומן האורז, הרי ליכא בחיטה כזית בכאכ"פ, כמו שכתב הרמב"ן להדיא, וא"כ אין שם ממשו, ואמאי לא בטלה החיטה.

¹ וא"ת א"כ מנ"ל לרמב"ן דר' יוחנן ל"ל טעכ"ע דאורייתא. דשאר הראשונים שהוכיחו כן היינו לכ' או משום דאית להו נהפך, וא"כ ממש"א ר' יוחנן דטול"מ אינו לוקה מוכח דל"ל טעכ"ע, או משום שהם מפרשים דמש"א ר' יוחנן דטול"מ לוקה וזהו כבאכ"פ הם שני דברים נפרדים, דאם יש שם ממשו וגם כבאכ"פ לוקה, ומינה דאם ליכא ממשו אינו לוקה אע"ג דאיכא כבאכ"פ, וגם מזה מוכח דטעכ"ע לאו דאורייתא. אבל הרמב"ן ל"ל נהפך, וגם נתבאר דמפרש דטול"מ וכבאכ"פ הם דבר אחד, וא"כ דילמא לעולם אית לי' לר' יוחנן טעכ"ע דאורייתא, ומ"מ כשאין שם כבאכ"פ אינו לוקה דליכא שיעורא.

ונראה דהרמב"ן לטעמיה (חולין צח:) דלמ"ד טעכ"ע דאורייתא לוקה אפילו אם אין שם כזית איסור רק שיש טעם גדול כ"כ כטעם כזית עיי"ש, ואילו מדברי ר' יוחנן מבואר דאי ליכא כזית ממש בכאכ"פ אינו לוקה, וע"כ דר' יוחנן ל"ל טעכ"ע, ואינו לוקה אלא על כזית של ממשות האיסור. וזהו גם לשון טעמו וממשו, דהיינו כזית של ממשות, לאפוקי כזית של טעם.

² אלא דיל"ע דהא שי' הרמב"ן דאב"י (חולין קח.) יליף מבב"ח דין טעכ"ע, וא"כ לשי' אב"י עצמו מה לי דליכא ממשו, תפ"ל משום טעכ"ע. וצריך לדחוק דאב"י כשהקשה לר' יוחנן משתי מדוכות ושתי קופות עדיין לא ידע הברייתא דטעכ"ע. וכמו שהאריך הנחלת דוד בקונטרס דברי דוד בר"ד. אלא דלכאורה אי"ז מספיק, דתינח אם דין טעכ"ע לא היה למד אלא ממשות כדאיתא בברייתא, שפיר י"ל דאב"י אכת' לא שמע הברייתא והלימוד. אבל אב"י הרי יליף טעכ"ע מסברא דנפשיה מבב"ח, וא"כ גם מקמי דשמע הברייתא ידע דטעכ"ע דאורייתא, ואדרבא לבתר דשמע הברייתא לא היה צריך ללימוד מבב"ח. וצ"ע.

ולזה ביאר הרמב"ן, כמו בכל כזית בכאכ"פ של איסור, דלוקה משום טעמו וממשו, וממשו היינו משום שמצטרף עם עצמו ע"י כזית בכאכ"פ, ואין מתחילים מאידך גיסא לומר דכל חתיכה מצ"ע תתבטל ושוב לא יהיה שם צירוף, אלא כיון שכל חתיכה נותנת טעם היא חשובה להצטרף עם שאר החתיכות לדין כזית בכאכ"פ וחשיב ממשו של איסור שלא להתבטל. ה"נ דכותה, כיון שהחיטה עכ"פ נותנת טעם בעיסה היא חשובה להצטרף עם האורז בדרך גריה, ושוב יש שם ממשו של איסור – לא מדין כזית בכאכ"פ אלא משום שהחיטה והאורז מצטרפים.

ה. והנה כבר הזכרנו מש"כ תוס' הרא"ש (פסחים שם) בחד תי' דחצ"ש ע"י תערובת מותר מה"ת. אבל הר"ש (טב"י שם) הקשה ע"ז מהגמ' (חולין צח.) בחצי זיתא דתרבא דנפל לדיקולא דבשרא דסבר מר בר רב אשי להקל בשיעורו כיון שאינו אלא חצ"ש ולא להצריך אלא ביטול בשלשים, ורב אשי דחה זה דחצ"ש אסור מה"ת.

ולכאורה מאותה גמרא קשה גם לרמב"ן, מה לי דחצ"ש אסור מה"ת, הא לא היה טעמו וממשו. ותחילה עלה בדעתי לומר דהרי נתבאר שאין הטעם דבעינן כזית בכאכ"פ משום דלא נאמר חצ"ש בתערובת, רק הוא מגדר טעמו וממשו, דממשו היינו כשהאיסור מצטרף עם עצמו ושיעור הצירוף הוא כזית בכאכ"פ. ומעתה יש מקום לומר דהיא מירי שהיה חצי זית בחצי פרס, דשייך בו הצירוף דכזית בכאכ"פ, ומצטרף לחצי שיעור של ממשו. ולא דמי לפחות מכזית בכאכ"פ, שאין האיסור יכול להצטרף עם עצמו כלל, ולא חשיב ממשו.

ולפי"ז מה דס"ל לרמב"ן דבפחות מכזית בכאכ"פ לא חשיב ממשו, אינו מחמת דממשו היינו כזית, אלא משום דלא חשיב ממשו אלא כשיכול להצטרף עם עצמו, דרק עי"ז חשיב כאילו הוא בעינו (כלשון הריטב"א בע"ז שם), ולפי"ז דברי הרמב"ן בפסקי חלה מבוארים עוד יותר, דמבואר דלטעמו וממשו צריך ג' דברים: טעמו, ממשו, וכח הצירוף דכזית בכאכ"פ. ויקשה דאילו בעושה עיסה מחיטה ואורז אמנם טעמו וממשו איכא, אבל כזית בכאכ"פ ליכא, כמש"כ הרמב"ן בר"ד. ולזה ביאר הרמב"ן דמה שצריך כזית בכאכ"פ הוא בשביל כח הצירוף שיכול להצטרף עם עצמו, ובחיטה ואורז דאיכא גריה החיטה מצטרפת עם האורז ליחשב הכל עיסה אחת של לחם וגם ע"י צירוף זה החיטה עומדת בעינה ואינה בטלה.

אלא שהעירני דלכ' אי"ז מספיק לתרץ ההיא דחצי זיתא תרבא, דכיון דסבר מר בר רב אשי לשעוריה בשלשים מוכח שלא היה בו שיעור כזית בכאכ"פ (דהיינו חצי זית בחצי פרס כנ"ל). אבל י"ל עפ"מ ש"כ הר"ש פ"ב טב"י מ"ג דכזית בכאכ"פ הוא שיעור זמן וגם אם אינו כזית בכאכ"פ באכילה רגילה אבל יכול לאכלה במהירות ויהיה כזית בכאכ"פ. ולא דמי לכותח דאמר' דאם משטר שטיר ואכיל בטלה דעתו. (ועי' במנחת ברוך סי' נ"ג שהאריך בזה.) ומעתה י"ל דבהיא דחצי זיתא תרבא היה אפשר לאכול חצי זית בזמן של חצי פרס, ולכן אמר רב אשי דחצי שיעור אסור מה"ת ואין להקל בשיעורו.

ולגוף הקושיא י"ל דלא הקיל מר בר רב אשי משום שהיה טעמו ולא ממשו (שלא היה בו כזית בכאכ"פ), דא"כ לא משכח"ל שיעור ששים כלל, שהרי כל דבר המתבטל בששים אין בו טעמו וממשו, כיון דלא חשיב ממשו אלא כשיש כזית בכאכ"פ. וע"כ דחכמים החמירו לשער בששים גם בטעמו ולא ממשו. רק מר בר אשי הקיל שם משום שלא היה אלא חצי זית, והוי כעין תרי דרבנן – חדא שהיה טעמו ולא ממשו, ועוד שהיה חצי זית. ועל זה השיב רב אשי דמה שהיה חצי זית לא חשיב קולא, כיון דחצ"ש אסור מה"ת³.

ומ"מ גוף הסברא עדיין נכונה היא, דמה שבטעמו וממשו בעי' כזית בכאכ"פ דוקא אינו משום דממשו מצריך שיעור כזית, אלא משום שהוא מצריך כח הצירוף שיצטרף עם עצמו, דרק עי"ז הוא עומד בעינו ואינו מתבטל. ואם היה שם חצי זית בחצי פרס באמת יהיה אסור מה"ת כדין טעמו וממשו, שהרי יש שם שיעור הצירוף דכזית בכאכ"פ.

³ אבל הר"ש שדן אם בכלל חצ"ש אסור בתערובת שפיר הוכיח משם דאסור, דאם לא כן מ"ק רב אשי דחצי שיעור אסור מה"ת, הא ע"י תערובת מותר, ולא דמי לכל שיעור ששים בעלמא שיש כזית שלם. אבל לרמב"ן דחצ"ש אמנם אסור מה"ת, ורק לענין טעמו וממשו ס"ל דכל דליכא כזית בכאכ"פ לא חשיב ממשו, א"א לומר דמשו"כ נקל שלא לשער בששים, דהא כל ביטול בס' הכי הוא, כנ"ל. אכן הגרעק"א תמה על ראית הר"ש, דגם אם היה שם כזית, אבל כיון שלא היה כזית בכאכ"פ א"כ לא היתה שם אכילת כזית, וא"כ מה ראה מר בר רב אשי להקל בחצי זית טפי מבכזית, וע"כ משום דעכ"פ מתחילה היה פחות מכזית קודם שנתערב, וא"כ מאי קשיא להר"ש אם חצ"ש בתערובת מותר, סוכ"ס מר בר רב אשי סבר להקל טפי בנידון שמתחילה היה פחות מכזית קודם שנתערב. ועי' מנחת ברוך סי' נ"ג.

ו. והנה הרי"ף פ"ג דפסחים פסק כרבנן דתערובת חמץ שאין בו כזית בכאכ"פ אין לוקה עליו, והריטב"א שם הביא פלוגתא אם מ"מ אסור משום חצי שיעור או לא. ולכ' פלוגתתם אם שייך חצ"ש ע"י תערובת. אבל למבואר י"ל דטעמא דאותה שיטה כהרמב"ן, משום דהוי כטעמו ולא ממשו, כנ"ל.

עוד בענין הנ"ל

הרמב"ן בהמשך דבריו מביא הירושלמי דהלכה כרשב"ג דצריך שיעור ה' רבעים קמח חיטה, והמהרי"ט אלגזי הביא מהתוספתא דלדידה ה"ה לענין מצה דצריך כזית חיטה. ומבואר ברמב"ן דגם לרשב"ג בעינן לדין גרירה, וכפיה"נ הוא מתנאי גרירה, דרק כשיש שיעור חיטה הוא גורר את האורז להיות לחם.

וא"ת אם יש שיעור חיטה למ"ל גרירה, למה אי"ח מצד החיטה לבד. ותינח במצה, הרי הרמב"ן כתב מפורש דמיירי אפילו ליכא כזית בכאכ"פ, ואף דרשב"ג מצריך כזית, אבל כזית בכאכ"פ אי"צ. ונמצא שלא אכל שיעור חיטה, וצריך לדין גרירה כדי שהאורז יקבל דין לחם, בדרך טפילות וכמש"נ. אלא דמתנאי גרירה שיהיה בעיסה כזית חיטה. אבל לענין חלה כיון שיש ה' רביעין קמח למ"ל גרירה כלל, ולמה אי"ח בחלה מצד החיטה לבדה. וצ"ל דמ"מ כיון שרובה אורז אלמלא דין גרירה היה חסר בשם לחם של כל העיסה.

ב. ויש לעיין לשיטת הרא"ש דטעמא דמתני' משום שהאורז נהפך להיות דגן ע"י טעכ"ע, וע"י גרירה הוא גם בא לידי חימוץ, א"כ למה מצריך רשב"ג גם שיהיה חיטה כשיעור חלה, והרי האורז נהפך לדגן ע"י טעכ"ע. אכן באמת הרא"ש לא הזכיר הא דרשב"ג, ונראה דס"ל דרשב"ג לי"ל טעכ"ע, ולכן אף דהירושלמי פסק כותיה אבל הרא"ש דחאו כיון דהגמ' בזבחים קאמר (לפי הבנת הרא"ש) דטעמא דמתני' משום טעכ"ע.

ג. והנה הרשב"א בפסקי חלה שלו פסק כרשב"א דצריך שיעור דגן, והביא ראיה לדבריו מהמשנה ריש חלה דה' המינים מצטרפים זע"ז, והרי לרבנן דרשב"ג דס"ל דאי"צ שיעור דגן כי אפילו אורז מצטרף, א"כ מה צריך הדבר להאמר שחמשת המינים מצטרפים, הרי אפילו אורז מצטרף.

ויקשה להרא"ש דמשמע שפסק דלא כרשב"ג.

אבל נראה דלהרא"ש לק"מ, שהרי ס"ל שהאורז נהפך לדגן, ויש כאן צירוף של דגן בדגן, והוא בכלל דין המשנה דה' מיני דגן מצטרפין זע"ז. ואין להקשות למ"ל לומר דה' המינים מצטרפין, תפ"ל דהכל מין אחד משום טעכ"ע, שהרי המשנה מיירי כשבללן זב"ז כמבואר בירושלמי וכמו שהביאו כל הראשונים. לק"מ, דמאן יימר דאי"ז גופא טעמא דהמשנה. ואין להקשות א"כ למה אשמעינן בה' המינים, ישמיענו חידוש טפי דאפילו דבר שאינו מה' המינים מצטרף, זה אינו, דאם אינו מה' המינים אינו בא לידי חימוץ חוץ מחיטים ואורז ששנאה המשנה בייחוד.

אבל הרשב"א לטעמי', דלי"ל נהפך, והאורז נשאר בשם אורז, אלא דע"י גרירה יש לו שם לחם, וס"ל לרבנן דרשב"ג דכל שיש לו שם לחם מצטרף, וא"כ שפיר הקשה דמה צריך הדבר להאמר שה' המינים מצטרפים, דהרי אי"צ צירוף המינים רק כל שהוא מן העיסה מצטרף לשיעור, והמשנה משמע דרק מיני דגן מצטרפין, ואיך א"כ אורז מצטרף לשיעור. אבל לרא"ש האורז גופא נעשה חיטה והוא בכלל המשנה דמיני דגן מצטרפין.

ד. והנה הרמב"ם בהל' חו"מ ובהל' ביכורים סתם דאם עשה עיסה מחיטין ואורז אם יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצאין בה יד"ח מצה, ולא הזכיר דינו של רשב"ג דצריך שיעור מן הדגן. והרי בירושלמי פסקו מפורש כרשב"ג.

ואי"ל כהרא"ש, דהירושלמי לי"ל טעכ"ע, ואנן קיי"ל טעכ"ע ולכן אי"צ שיעור דגן, זה אינו, דהרמב"ם לי"ל נהפך בטעכ"ע, דפסק בהל' מאכ"א דאי"ח אא"כ אכל כזית מן האיסור בכאכ"פ.

ותי' הגר"ח (פ"ו חו"מ ה"ה) דיש שני שמות, שם דגן ושם לחם, ולחיוב חלה וכן למצה צריך שניהם. והנה כשרובה אורז לכ' בטלו שני הדינים, שהחיטה נתבטלה ברוב, ואין כאן לא דגן ולא לחם. ולזה צריך לשני הדינים, טעכ"ע וגרירה. דע"י טעכ"ע לא בטל הדין דגן מן החיטה. וע"י גרירה לא בטל ממנו שם לחם.

ומה דלא סגי בטעכ"ע לשני השמות, הוא משום דטעכ"ע הוא גזה"כ וחידוש דין, והילפותא נאמר לענין שם דגן ולא לענין שם לחם. ולכן על אף שטעכ"ע, זה מועיל שלא יתבטל השם דגן, ואינו מועיל שלא יתבטל השם לחם.

הגר"ח קצת סתם בביאור סברא זו, למה יש ילפותא לשם דגן ולא לשם לחם, ושמה כונתו דדגן הוא מציאות, ויש לו טעם, אבל שם לחם הוא חלות דין, ואין טעם לחלות דין, כי הוא מושג מופשט, ולכן לענין שם דגן דיש לו טעם נאמר ההלכתא דטעכ"ע ואין הדגן בטל, אבל לענין שם לחם דאין טעם לתורת לחם ל"ש טעכ"ע, וצריך לדין גרירה.

נמצא שאנו צריכים כאן לשתי הלכות נפרדות, הא' טעכ"ע כדי שלא יתבטל השם דגן מן החיטה, והב' גרירה כדי שלא יתבטל השם לחם. והרמב"ם חילק ההלכה לשתיים, דבהל' מאכ"א ביאר ההלכה דטעכ"ע, ושם ביאר דא"ח אא"כ אכל כזית בכאכ"פ, דל"ל נהפך, ומינה נשמע גם לענינו דצריך ה' רבעים קמח חיטה לחיוב חלה, וצריך כזית בכאכ"פ לצאת יד"ח מצה, וגם צריך לאכול כל הפרס כדי שיאכל הכזית חיטה ויצא בה יד"ח מצה. ואילו בהל' חו"מ והל' ביכורים ביאר ההלכה דגרירה, דלא נתבטל שם לחם מן החיטה ע"י האורז דאדרבא החיטה גוררת את האורז לענ"ז.

והרמב"ם באמת לא דחה דברי רשב"ג דצריך חיטה כשיעור, אלא שדינו של רשב"ג הוא מצד השם דגן ודין טעכ"ע, וכבר ביאר זה בהל' מאכ"א, ובהל' חו"מ והל' ביכורים לא בא אלא לבאר השם לחם ודין גרירה, וגרירה בעצם היה שייך אפילו לא היה שם חיטה כשיעור.

(והדברים תמוהים קצת שהרי הרמב"ם בודאי בא ללמדנו הדין, ואיך סתם דכל שיש בה טעם דגן חייבת בחלה ויוצא יד"ח מצה, בעוד שלמעשה אין הדין כן אא"כ יש שם שיעור דגן, ומש"כ הגר"ח שסמך על מש"כ בהל' מאכ"א תמוה, דשם מיירי לענין חיוב מלקות ומאכ"א, וכי לא היה צריך הדבר להאמר דצריך שיעור דגן לחיוב חלה וחובת מצה.)

ו. ושיטת הרמב"ם לפי"ז דלא כהרמב"ן דס"ל דאף שצריך חיטה כשיעור אבל אי"צ כזית בכאכ"פ, וגם אי"צ לאכול כזית חיטה, כי האורז נהפך ללחם ויוצא ע"י אכילת כזית מן התערובת. ולרמב"ן מה שהצריך רשב"ג שיהיה בו דגן כשיעור אינו אלא תנאי בגרירה, דרק חיטה כשיעור יש בכחה לגרור האורז. אבל אחר שנגרר ונעשה הכל לחם החיוב חל גם על האורז.

וראיתי מקשים למה לא ביאר הגר"ח את דברי הרמב"ם על דרך הרמב"ן, אבל הוא פשוט, דאם איתא דמה שהצריך רשב"ג חיטה כשיעור הוא מתנאי הגרירה, הו"ל להרמב"ם לבאר זה עם דין גרירה. וכל עיקר תירוצו של הגר"ח הוא שיש כאן שתי הלכות נפרדות לגמרי, שהרמב"ם ביאר כל אחד במקומו, דין שם דגן וטעכ"ע דמצד זה צריך חיטה כשיעור דל"ל נהפך, וזהו דינו של רשב"ג, ודין שם לחם וגרירה דאינו תלוי בשיעור החיטה, וצריך לשני הדינים, והרמב"ם הפריד הנושאים.

עוד בהנ"ל

עי' מנחות (כג:) ת"ש תיבלה בקצח בשומשמין ובכל מיני תבלין כשרה מצה היא אלא שנקראת מצה מתובלת. קא סלקא דעתך דאפיש לה תבלין טפי ממצה בשלמא למאן דאמר בתר בטל אזלינן בטיל הוי כמבטל דלכי מעפשא הוי לה כתבלין אלא למאן דאמר בתר מבטל אזלינן תבלין מי קא הוו מצה הכא במאי עסקינן דלא אפיש לה תבלין דרובה מצה היא ולא בטלה עי"ש.

מבואר דהיה ס"ד דיוצא יד"ח במצה שרובה תבלין, ומשום שהוא מב"מ, וכר' יהודה דמב"מ לא בטל, ומייתי ראייה מזה למ"ד בתר בטל אזלינן, דכיון שהמצה יכולה לאבד שם מצה ע"י דמעפשא חשיב מב"מ עם התבלין⁴.

וקשה שתי קושיות, חדא לפי"ד הרמב"ן והרא"ש דלא פליגי הבבלי והירושלמי, ולא סגי במה שהחיטה לא נתבטלה באורז אלא צריך גם לגרירה, ולא נאמר גרירה אלא בחיטה ואורז, א"כ נהי שאין המצה מתבטלת בתבלין אבל הא ליכא גרירה ואיך נעשה לחם.

⁴האחרונים הקשו הרי הפלוגתא דבתר בטל או בתר מבטל הוא בשני דברים השווים במציאות וכנבלה ושחוסה, אבל מצה ותבלין שונים זמ"ז גם בשמא וגם בטעמא ופשיטא לכ' דהו"ל מבשא"מ. עי' חזו"א (מנחות כ"ט ח') שתי' עפ"י דברי התוס' ביצה (לט.) דכיון שהתבלין מתקנים את העיסה חשיבי מב"מ.

ועוד למ"ל לגמ' טעמא דהו"ל מב"מ, וכו' יהודה (וממילא מקשה הגמ' למ"ד בטר מבטל אזלינן), נימא דלעולם הוא מבשא"מ, והתבלין הם רוב, ומ"מ לא בטלה המצה אצל התבלין כיון שהיא נר"ט. וכמו בעושה עיסה מן החיטים ומן האורז דכל שנותן טעם אינו בטל וכמו שדייקו מינה בגמ' בזבחים דנותן טעם אינו בטל מה"ת, ומפורש שם דהיינו מבשא"מ.

והקושיא השניה היא קושיית התוס' (מנחות שם) ותי' דהגמ' במנחות חולקת על הגמ' בזבחים, וקשה מה הרויחו בזה הא משנה שלימה היא בחלה.

ב. הגר"ח (פ"ו חו"מ ה"ה) תי' עפ"י דרכו, דמה שצריך גרירה הוא בשביל שם לחם, ובתבלין דליכא גרירה באמת לא חייל על התבלין שם לחם. אלא שיוצא בחיטה לבדה. ולכן לא סגי בזה לומר דטעכ"ע, דטעכ"ע הוא דין מחודש ולא נאמר אלא לענין שם דגן ולא לענין שם לחם, שזהו יסודו של הגר"ח וכמש"נ לעיל. משא"כ מין במינו מופקע מביטול לגמרי, והחיטה כאילו עומדת בעינה, ויוצא בחיטה לבדה. ובזה מתורצות שתי הקושיות.

אלא דלפי"ז קשה מש"כ התוס' דהסוגיא דמנחות פליג על הסוגיא בזבחים, דלפי"ד הגר"ח מהיכ"ת דפליגי הסוגיות. ועי' בדברי הגר"ח שם מה שתירץ בזה דהתוס' אזלי בשי' ר"ת דחל שם לחם על העיסה אפילו קודם אפיה (ואפילו לא אפאה אלא בישלה) ע"י שבלילתה עבה, והברייתא מיירי שהוסיף התבלין אחר שנעשה עיסה, ולכן כבר חייל עלי' שם לחם בלא גרירה, ולכן הקשו תוס' דתסי' בטעכ"ע לחוד.

אלא שלא ביאר הגר"ח לפי"ז מה תירצו התוס' דהגמ' במנחות פליג על הגמ' בזבחים, וכי פליג על דין טעכ"ע, וגם הרי משנה ערוכה היא בעשה עיסה מהחיטים והאורז דחייב בחלה ויוצא יד"ח מצה וצ"ת.

ואלמלא דברי הגר"ח היה אפשר לפרש דברי התוס' באופן אחר, אמנם עפ"י יסודותיו של הגר"ח, דס"ל לתוס' דלהירושלמי דטעם המשנה משום גרירה אי"צ לדין טעכ"ע, דכיון שהאורז יש בו טעם דגן וגם מחמיץ ע"י גרירה הוי כמו דגן מצד עצמו, והגמ' בזבחים דתלה לי' בטעכ"ע פליג על הירושלמי ולי"ל גרירה, רק ע"י טעכ"ע האורז נהפך להיות דגן. אבל הגמ' במנחות פליג על הגמ' בזבחים וס"ל דא"א לקבוע שם לחם ע"י טעכ"ע וכסברת הגר"ח, אלא טעמא דעיסה שעשאה מן החיטים ומן האורז הוא כהירושלמי משום גרירה, אבל בתבלין ליכא גרירה, אלא דכיון שהוא מב"מ הוא מופקע מביטול וכאילו החיטה עומדת בעינה, ועל דרכו של הגר"ח.

ג. אכן כל מהלכו של הגר"ח אינו אלא אם נאמר דמש"א הגמ' בזבחים דנותן טעם דאו' היינו מתורת טעכ"ע, וכמה שביאר הגר"ח דאי"ז הפקעה בדין ביטול אלא חידוש דין בפנ"ע. אבל הרי דעת הרמב"ן (חולין צח:) דקיי"ל טעכ"ע דרבנן, ולא ילפינן ממשרת ומגיעולי נכרים, אלא דבמקום שיש טעמו וממשו אינו בטל ולזה אי"צ להלימוד ממשרת. ולפי"ז לכ' הדק"ל למה צריך הגמ' במנחות לטעמא דמב"מ לא בטל, תפ"ל דהוי טעמו וממשו, דגם זה הוא הפקעה מעצם דין ביטול.

ד. והנה בעיקר שתי הקושיות – למה במצה שרובה תבלין צריך לטעמא דמב"מ אינו בטל, תפ"ל משום שנו"ט, ועוד איך יוצא יד"ח כיון שאין שם גרירה, שלא נאמר גרירה אלא בחיטה ואורז, כמבואר בירושלמי – היה אפשר"ל באופן אחר.

ובהקדם שיטת הרא"ש שיישב הבבלי (דתלה לי' בטעכ"ע) והירושלמי (דתלה לי' בגרירה) כך, דע"י טעכ"ע האורז נהפך לדגן, אלא דצריך שיהיה בא לידי חימוץ ולזה אמר' גרירה.

דלפי הרא"ש יש לנו לנסח שתי הקושיות שאנו דנים בהן כך, למה במצה שרובה תבלין לא סגי בטעמא דטעכ"ע דע"י ייהפך התבלין לדגן, וגם מה לי דמב"מ אינו בטל הא אין התבלין יכולים לבוא לידי חימוץ.

ומעתה נאמר, דבעיסה יש ג' דברים, קמח מים ותבלין. ומה שצריך להיות בא לידי חימוץ היינו הקמח והמים. דאם הקמח והמים אינם באים לידי חימוץ חסר בשם לחם. אבל התבלין אי"צ לבוא לידי חימוץ, כי אי"ז מגדר לחם שהתבלין יבאו לידי חימוץ. ולכן בנותן תבלין בעיסה לא איכפת לן שאין התבלין באים לידי חימוץ, ואי"צ לגרירה. ולא דמי לעושה עיסה מן החיטים ומן האורז, שהאורז אינו תבלין אלא הוא כמו קמח, ולכן אם אינו בא לידי חימוץ הוא מעכב בשם לחם, וצריך לתורת גרירה שעל ידה גם האורז בא לידי חימוץ. וניחא הקושיא השניה.

ובזה ניחא גם הקושיא הראשונה, למ"ל לגמ' לאתווי עלה מצד דמב"מ לא בטל, תפ"ל דטעכ"ע. דהנה לשי' הרא"ש דע"י טעכ"ע ההיתר נהפך להיות אסור, מסתבר שזהו גופא הסיבה שאין האיסור מתבטל, דמהיכ"ת שנאמרו ב' דינים בטעכ"ע, שהאיסור אינו מתבטל וגם שההיתר מתהפך, אלא בודאי מסתבר שהכל אחד, שההיתר מתהפך

כיון שיש לו טעם איסור, וממילא אין האיסור מתבטל. אבל לוא יצוייר תערובת שאין ההיתר יכול להתהפך, האיסור באמת היה מתבטל⁵.

ומעתה, אילו באנו לדון שהחיטה לא תתבטל משום טע"כ, היינו צ"ל שהתבלין נהפכו להיות חיטה. אבל א"כ היו צריכים לבוא לידי חימוץ, כי החיטה שבמצה ודאי צריכה לבוא לידי חימוץ. והרי התבלין אין בהם גרירה ואינם באים לידי חימוץ לעולם. ולכן א"א שהתבלין יתהפך להיות כדגן. וא"כ החיטה היתה צריכה להתבטל.

ולכן הוצרך הגמ' לאתויי עלה מצד דמב"מ אינו בטל, דמה שמב"מ אינו בטל אינו ענין לנהפך, רק מב"מ מופקע מביטול, ולכן החיטה אינה בטילה בתבלין שהוא מב"מ. ואילו התבלין נשאר בתורת תבלין, ולא נהפכו לחיטה, ולכן לא איכפת לן שאינם באים לידי חימוץ, כי דברים המתבליים אינם צריכים לבוא לידי חימוץ.

ה. אבל גם מהלך זה לא יועיל להרמב"ן, דהרי הרמב"ן ל"ל הסברא דנהפך, וגם ס"ל דלא קיי"ל טע"כ, וגם ס"ל דלענין חלה א"צ שהעיסה תבוא לידי חימוץ בפועל, וכמש"נ לעיל.

וא"כ לרמב"ן לא נוכל לילך לא בדרכו של הגר"ח ולא בדרך שכתבנו לדעת הרא"ש, והדרא הקושיות לדוכתייהו, איך מועיל מה שמב"מ לא בטל במצה ותבלין, כיון דליכא גרירה, וגם למ"ל לאוקמה כר' יהודה ומשום מב"מ, תפ"ל משום שיש שם טעמו וממשו של מצה.

ו. והנה נתבאר דשיטת הרמב"ן דא"צ לאכול כזית מן החיטה לצאת יד"ח מצה, אלא אפילו אין בה כזית בכאכ"פ יוצא ע"י אכילת כזית מן התערובת, כמפורש ברמב"ן, דס"ל דע"י גרירה הכל נעשה לחם, דגם האורז נעשה לחם בדרך טפילות. אלא שכדי שהאורז ייטפל לחטה בע"י שלא תתבטל החיטה, ולזה צריך שיהיה נו"ט, דהיינו טעמו וממשו, וכמש"נ לעיל.

וגם מבואר ברמב"ן דאפילו היה שם שיעור חלה מן החיטה, עדיין צריכים לתורת גרירה, וביארנו משום דאל"כ כיון שהרוב אורז פקע שם לחם מעיסה זו, וגם מהחיטה שבה.

ולדידה שתי הקושיות מתנסחות כך, איך חל שם לחם על התבלין, ואם לא חל עליהם שם לחם למה לא פקע שם לחם גם מן החיטה. וגם למה צריך לטעמא דמב"מ אינו בטל לבאר איך יוצא בחיטה, תפ"ל דהוי טעמו וממשו.

ולענין הקושיא הראשונה, איך חל שם לחם על התבלין כיון דאין שם גרירה, אפשר"ל דהרמב"ן יפרש כהראב"ד דמייירי שהוסיף התבלין אחר אפיה, דכבר חל עלי' שם לחם. עוד י"ל, דכיון שדרך העיסה להוסיף בה תבלין, חל שם לחם על התבלין, וא"צ לסברא המיוחדת דגרירה. (וביותר להך צד ברמב"ן דגרירה גופא היינו שהדרך לערבב אורז עם החיטה, הרי הדרך גם להוסיף תבלין.) וזהו גם מה שמדגיש הברייתא דמצה היא אלא שנקרא מצה מתובלת.

רק נשארה הקושיא השניה, למ"ל מב"מ תפ"ל דהו"ל טעמו וממשו. ושמה י"ל דס"ל כמש"כ השטמ"ק (בהשמטות אות י"ג) דהברייתא מייירי כשאין המצה נו"ט. אלא שקשה לי בדברי השטמ"ק א"כ למה הוצרך הגמ' לתרץ למ"ד בטר מבטל אזלינן דמייירי כשהחיטה היא רוב, תסגי בחיטה כשיעור שיתן טעם. ושמה עיקר סמיכת הגמ' על הדיוק דנקרא מצה מתובלת דמשמע שהחיטה היא רוב כמבואר בגמ'.

עוד י"ל דאפילו אם החיטה נו"ט אבל אין בה כזית בכאכ"פ, ולכן אי"ז טעמו וממשו, וכמש"נ לעיל, רק אינו בטל משום דהו"ל מב"מ. (ולפי"ז צ"ל דיוצא בצירוף התבלין, שהרי אינו יכול לאכול כזית מן החיטה לבדה, והיינו כנ"ל דגם התבלין נעשה לחם, אף שאין שם גרירה.) אלא דגם ע"ז קשה למה הוצרך הגמ' לתרץ (למ"ד בטר מבטל אזלינן) דהחיטה הוי רוב, תסגי בכזית בכאכ"פ.

⁵ אבל ידידי הר"ר מאיר גודמן שליט"א העירני דא"ז פשוט. דלכאורה הראשונים הסוברים דטע"כ היינו שנהפך ההיתר להיות אסור, היינו משום דסבירא להו דאלמלא הגז"כ דטע"כ הטעם לבד לא היה נחשב כלום, גם בלא תורת ביטול וגם כשאין בהיתר כדי לבטלו (וכמבואר בתוס' בחולין צח: ד"ה רבא, וכמו שדייק הגרעק"א). ולכן גם לאחר הגילוי קרא דטע"כ תוכן הגילוי הוא שההיתר נהפך להיות אסור. אבל הראשונים דל"ל נהפך, היינו משום דס"ל דגם אלמלא הגז"כ דטע"כ היה הטעם נחשב כציר, אלא שהיה בטל ברוב, והגז"כ מגלה דאינו בטל. וכן הוא לשון הר"ש (פ"ב טב"י מ"ג) עיי"ש בסו"ד. ולזה למ"ל נהפך.

ואילו לפי דברינו הרא"ש אית ליה נהפך כדי למנוע ביטול.

סוגיא דמשרת

מחלוקת אביי ורבא בהקטרה פחותה מכזית

ע' מנחות (נח.) מחלוקת אביי ורבא בביאור הברייתא דמרבה מכל שאור דאפילו מקצתו, דאביי מפ' דהיינו פחות מכזית, ורבא מפרש דהיינו כזית, ומבאר הגמ' פלוגתייהו דאביי ס"ל יש קומץ פחות מב' זיתים ויש הקטרה פחותה מכזית ורבא ס"ל דאין קומץ פחות מב' זיתים ואין הקטרה פחותה מכזית. וע"ע במשנה שם (כו.) הקטיר קומצה פעמיים כשרה, דהיינו שחילק הקטורת לשתי הקטרות, ובגמ' (שם:) אמר רבי יהושע בן לוי פעמים ולא פעמי פעמים ור' יוחנן אמר פעמים ואפילו פעמי פעמים, ומפרש ר' זירא מאי בינייהו דריב"ל סבר אין קומץ פחות משני זיתים ואין הקטרה פחותה מכזית ורבי יוחנן סבר יש קומץ פחות משני זיתים ויש הקטרה פחותה מכזית.

אפשר לפרש שתי הסוגיות והיחס ביניהם בשני דרכים:

הא', דמחלוקת ר' יוחנן וריב"ל היא קודמת, ויסוד מחלקתם בביאור המשנה דר' יוחנן כיון דס"ל דיש קומץ פחות משני זיתים ממילא הכריח מהמשנה דהקטיר קומצה פעמיים כשרה דע"כ יש הקטרה פחותה מכזית, וממילא דאפשר גם בפעמי פעמים. וריב"ל כיון דס"ל דאין קומץ פחות משני זיתים מפרש דהמשנה דוקא קאמר, דרק פעמיים ולא יותר, דבעינן הקטרה כזית. ועצם המחלוקת אם שייך הקטרה פחותה מכזית היא בסברא, ואינה מדרשה.

ואח"כ נחלקו ר' אביי ורבא בביאור הדרשא דכל שאור דמרבה אפילו מקצת, דכו"ע ס"ל דהדרשא מפקא מכל הקומץ ואוקמה אשיעור הקטרה, אלא דנחלקו מהו שיעור הקטרה וכמו שנחלקו ר' יוחנן וריש לקיש, ואביי ס"ל כר' יוחנן דשיעור הקטרה הוא פחותה מכזית, וממילא זהו שיעור חיוב שאור, ורבא ס"ל כריב"ל דשיעור הקטרה הוא כזית, וממילא זהו חיוב שאור. ולפירוש זה מה שהזכירו אביי ורבא שיעור קומץ אי"ז ענין כ"כ לפלוגתתם, דעצם מחלקתם אינה אלא בשיעור הקטרה, אלא שהמחלוקת בשיעור הקטרה נובעת ממה שנחלקו אם יש קומץ פחות משני זיתים שמה נובעים שני הביאורים במשנה דהקטיר קומצה פעמיים כשרה.

והב', דמחלוקת אביי ורבא היא קודמת, דהדרשא דכל שאור מגלה שיעור הקטרה, ולאביי כיון דיש קומץ פחות מב' זיתים, הקרא מגלה דחייב על מקצת מזה, דהיינו חציו, שהוא פחותה מכזית, ומזה ילפינן לעלמא דשיעור הקטרה הוא פחותה מכזית. ורבא כיון דס"ל דאין קומץ פחות מב' זיתים, הקרא מגלה דחייב על חציו שהוא כזית, ואין לנו גילוי שתהיה הקטרה פחותה מכזית. וכן מבואר בתוס' (נח.) שכתבו דר' יוחנן וריב"ל למדו שיטתם מהך דרשא דכל שאור. והקשו התוס' לפי"ז מנ"ל דמקצת הוא חציו, דילמא הוא יותר מחציו, ואמנם אין קומץ פחות מב' זיתים אבל שיעור הקטרה אינו אלא כזית, ותירצו דמסתברא דמקצת היינו חציו. אבל לדרך הא' קושיא מעיקרא ליתא, דמה שהגמ' תלה שיעור הקטרה בשיעור קומץ אינו אלא משום שבזה תלוי ביאור המשנה דהקטיר קומצה פעמיים, וכפלוגתת ר' יוחנן וריב"ל.

ב. אבל רש"י נראה דיש לו פירוש שלישי, דעיין היטב בלשונו שם (ד"ה אביי סבר, וד"ה ויש הקטרה, ובאמת הם דיבור אחד, עי' במהדורת עוז והדר) דאביי סבר יש קומץ פחות משני זיתים ולכן אשמעינן כל יתירה דיש הקטרה פחותה מכזית וה"נ אמרי' בהקומץ רבה הקטיר קומצה פעמיים כשרה הלכך אפילו פחותה מכזית חייב.

והנה אם כונת רש"י כדרך התוס' דמחלוקת אביי ורבא קדמה, והלימוד של אביי הוא דכיון שיש קומץ פחות משני זיתים ע"כ הקרא דכל שאור דחייב על מקצתו היינו חציו מזה, דהכי מסתבר דהוי חציו כנ"ל, ומזה ילפינן דיש הקטרה פחותה מכזית, ומכח לימוד זה אמרי' דגם בעלמא הקטיר קומץ פעמים כשרה אף שאין בו כזית, א"כ תחילה הו"ל לרש"י לסיים דמהכא ילפינן דאפילו פחותה מכזית חייב, ורק אח"כ להביא המשנה דפ' הקומץ רבה.

אבל גם אין דבריו כפירוש הראשון שכתבנו, דא"כ מה זה שכתב דאשמעינן כל יתירא דיש הקטרה פחותה מכזית⁶,
הא זה לא נלמד מקרא אלא מסברא.

ונראה דרש"י אמנם ס"ל דיסוד המח' הוא בקרא דכל שאור, אלא שהוקשה לו קושיית התוס' נהי דאביי (וכן ר' יוחנן) ס"ל דיש קומץ פחות מב' זיתים אבל מנ"ל דקרא בא לרבות הקטרה פחות מכזית, ולא ניח"ל במה שנדחקו תוס' דמסתברא דמקצתו היינו חציו. ולזה ביאר דהא פשיטא דאין הקטרה אלא המועילה להקטרת הקומץ, ואלמלא הקרא הייתי אומר דאין הקטרה אלא הקטרת כל הקומץ, ואז היה הדין דא"א להקטיר הקומץ פעמיים, והקרא דכל בא לרבות דין המשנה דאפשר להקטיר הקומץ פעמים וכל פעם יקטיר מקצתה, ולכן הקטרת חלק מהקומץ יש לו תורת הקטרה גם לענין איסור הקטרת שאור. וממילא דיוקו של אביי הוא ממש דיוקו של ר' יוחנן, ושתי הסוגיות הן אחת, דכמו שדייק ר' יוחנן מהמשנה, איך אפשר להקטיר הקומץ פעמיים כיון דיש קומץ פחות מב' זיתים, והכריח מזה דיש הקטרה פחותה מכזית, כך דייק אביי איך אפשר להתחייב ע"י הקטרת שאור בפחות משיעור קומץ, והרי שם הקטרה הוא הראוי להקטרת הקומץ, אלא ע"כ כמש"א המשנה דאפשר להקטיר הקומץ פעמיים, וכיון שיש קומץ פחות מב' זיתים, ע"כ דיש הקטרה פחותה מכזית.

והם הם דברי רש"י שהכניס דין המשנה דאפשר להקטיר הקומץ פעמים לתוך דיוקו של אביי, דזה ממש ביאר דברי אביי, דהקרא דכל שאור מגלה דאפשר להקטיר הקומץ פעמים, ומזה דייקנן דיש הקטרה פחותה מכזית.

שיטת רש"י דזעירי פליג על אביי ורבא

שיטת זעירי (פסחים מג; נזיר לו.) דהברייתא מרבה דהמל"א בבל תקטירו. ופרש"י דזעירי מפרש דהיינו רישא דהברייתא דכל שאור ואפילו מקצתו, דהך מקצתו היינו בצירוף היתר להשלים שיעור כזית. והקשו תוס' (פסחים ונזיר שם, ובמנחות נח.) דזהו דלא כאביי ודלא כרבא, דלדידהו הברייתא מרבה מקצתו בפנ"ע, רק שנחלקו אם היינו כזית או פחות מכזית. אבל דעת רש"י דאיה"נ זעירי חולק עלייהו, וכן מבואר מדברי רש"י (פסחים שם) בסוגיא הקודמת להא דזעירי, דהביא הגמ' להך ברייתא (אגב דיון הגמ' אם ר"א דריש כל וכי כל עיי"ש), ופרש"י (ד"ה מקצתו) וז"ל חצי זית שאינו הקטר שלם דאין הקטרה פחותה מכזית עכ"ל, והרי דברים אלה הם דלא כאביי ודלא כרבא, דלאביי אמנם מקצתו היינו חצי זית אבל היינו משום דיש הקטרה פחותה מכזית, ולרבא אמנם אין הקטרה פחותה מכזית אבל מקצתו היינו כזית. אלא שדברי רש"י הם כזעירי (ופירש אליביה משום שדעתו נתפרש בסוגיא הסמוכה ואילו דעת אביי ורבא לא הוזכרה בסוגיא שם כלל).

והנחל"ד הקשה על תוס', מאי קשיא להו על רש"י, וכי זעירי אינו יכול לחלוק על אביי ורבא. אבל באמת פשוט שכונת התוס' להקשות משום שהגמ' מקשה על זעירי כיון דס"ל כר"א דדריש כל א"כ הו"ל להזכיר גם תערובת חמץ דהמל"א, ותי' דאיה"נ אלא שבא לאפוקי מדאביי דס"ל דיש הקטרה פחות מכזית. ולשיטת רש"י הו"ל להגמ' לומר דבא לאפוקי גם מדרבא דאמנם צריך הקטרה כזית אבל צ"ל כולו משאור דאין המל"א, וזעירי מפקא מזה דהמל"א וסגי במקצת כזית משאור ומקצתו מהיתר. וזו קושיא אלימתא על רש"י.

ונראה דתלוי בביאור השו"ט של הגמ', דתוס' נראה שהבינו שקושיית הגמ' היא אמאי נקט זעירי דין המל"א בשאור במקום זה הו"ל למנקט דין המל"א בחמץ, כיון שהכל פלוגתא אחת אי דרשינן "כל" כר"א, ובחמץ הוא שנקרא שמו של ר"א על שיטה זו. וע"ז תירץ הגמ' דלאביי אין שתי פלוגות תלויות זב"ז, דגם ר"א דס"ל המל"א בחמץ ל"ל המל"א בשאור, דהדרשא ד"כל" בשאור נצרך לחייב על הקטרת פחות מכזית משאור לבד. ולכן הוצרך זעירי לאשמעינן מילתא אגב אורחא, דלר"א דדריש כל בחמץ להמל"א ה"ה הדרשא ד"כל" בשאור מתפרש עד"ז. ועפ"י הבנה זו בגמ' הקשו התוס' שפיר על פרש"י, שהרי גם לרבא הדרשא ד"כל" בשאור אינו מתפרש לענין המל"א אלא בא לחייב על כזית שאור אף שאינו כל הקומץ, וגם משו"כ הוצרך זעירי לאשמעינן שיטתו דלר"א דרשינן כל שאור להמל"א.

אבל רש"י נראה שמפרש השו"ט באופן אחר, שהגמ' הקשה למה נקט זעירי שאור בבל תקטירו, ושייר חמץ, דכיון דס"ל כר"א הו"ל לאשמעינן שניהם, דהי מינייהו מפקת. ועל זה תירץ הגמ' דאמנם אם כן כונת זעירי היתה לאשמעינן דין המל"א הו"ל באמת להזכיר שני הדינים, שאור וחמץ, אבל זעירי רצה לחדש גם דין אחר שאינו

⁶ היינו כג' מהדרת עז והדר דהכל דיבור אחד. ולגירסא שלפנינו שהם שני דיבורים אין דבריו מובנים כלל, שלא כתב אלא "אשמעינן קרא יתירא", ולא סיים מה אשמעינן.

ענין להמל"א, והיינו הדין דצריך שיעור כזית בהקטרה – ונפק"מ לא רק לאיסור בל תקטירו דשאר אלא גם לענינים אחרים כגון אם הקטיר קומצה בפעמי פעמים – וזהו חידוש מיוחד בשאר, דצריך הקטרה כזית (רק שהמל"א להשלים השיעור) ולאפוקי מדאביי דיש הקטרה פחות מכזית. (וכן משמע שפי' המפרש בנזיר עיי"ש).

ולכן לא יכל הגמ' לומר לאפוקי מדרבא, דרבא הרי מסכים עם זעירי בשיעור הקטרה דצריך כזית, ולא פליג עליו אלא בדין המל"א, ואם כל כונת זעירי לאשמעינן דין המל"א, אמאי שבק דין המל"א בחמץ.

פחות מכזית ע"י תערובת

הקשו התוס' (פסחים מג: ד"ה כמאן) לאביי דיש הקטרה בפחות מכזית א"כ למ"ל קרא לעירובו, דרבא וזעירי דרשי ליה להמל"א אבל לאביי דא"צ שיעור כזית ל"ש זה. ותירצו דלאביי הא דמרבה עירובו היינו כשמתערב לגמרי ולא אמר שיתבטל האיסור אגב ההיתר. ולכ' אינו מובן אם צריך קרא שלא יתבטל א"כ גם לרבא וזעירי נצריך קרא לזה ומנ"ל המל"א. גם עצם הדבר צ"ב למה צריך קרא שלא יתבטל, הרי טעכ"ע. ואולי מיירי שהשאר אינו נו"ט במצה.

ומדברי התוס' בנזיר (לו. ד"ה כמאן) משמע דלזעירי ורבא מיירי שאינו מחוי לגמרי רק מעורב, והיינו שניכר, ולכן אינו בטל, ומ"מ סגי בעירוב זה כדי שנאמר המל"א.

אבל התוס' במנחות (נח. ד"ה חצי) כתבו וז"ל והאי דמרבה עירובו היינו כשנתערב לגמרי עד ההיתר דלא אמרינן שיתבטל איסור אגב היתר, אבל לרבא לא צריך קרא להכי דכיון דאיכא כזית פשיטא דלא בטיל עכ"ל. ויש כאן סברא מחודשת, דלרבא דמיירי כשיש כזית שאור פשיטא דלא בטיל (בפשוטו משום דהשאר נו"ט וטעכ"ע, או הו"ל טעמו וממשו) אבל לאביי דמיירי שאין בשאר כזית אלמלא קרא היה בטל ברוב.

ואי"ז משום חצי שיעור ע"י תערובת, וכסברת תוס' הרא"ש לק' (שם מד.) דחצ"ש ע"י תערובת מותר, דהא שאור פחות מכזית לאביי אינו חצי שיעור, דהרי אביי ס"ל יש הקטרה פחותה מכזית. אלא צ"ל דדינא הוא בפנ"ע דחצי זית אינו חשוב ובטל בתערובת אף שנו"ט.

ועי' בתוס' (שם מד. ד"ה לענין) שהקשו הא ר' יוחנן נמי דריש כל שהרי דרש כל חלב לרבות חצי שיעור, וא"כ גם לר' יוחנן יקשה למה לא מנה גם תערובת חמץ דהמל"א. ותירצו דר' יוחנן לא דריש כל אלא לאיסורא אבל לא להתחייב מלקות, "וכן נמי גבי חמץ". ומבואר מדבריהם דתערובת חמץ שאין בו כזית בכאכ"פ היה מותר מה"ת וצריך לזה דרשא דכל. והדברים צ"ב נהי דליכא כזית בכאכ"פ אבל יהיה אסור מדין חצ"ש. והיה אפשר"ל כסברת תוס' הרא"ש דחצ"ש ע"י תערובת שרי. אבל למבואר "ל דכונת התוס' להך סברא שביארו אליבא דאביי, דכל שאין בו כזית בטל בתערובת אפילו אם הוא נו"ט. ולכן מצריך אביי קרא דכי כל לרבות עירובו לבל תקטירו, ועד"ז קאמרי התוס' דר' יוחנן ידרוש כל מחמצת.

אבל עי' בתוס' הרא"ש שם שכתב דלר' יוחנן קרא דכל מחמצת נצרך לאסור חמץ בחצי שיעור. ודבריו תמוהים לכ' דהא ר' יוחנן כבר ריבה מכל חלב דחצ"ש אסור בכה"ת. ושמא כונתו לחצ"ש בתערובת, ועפ"י סברתו בהמשך הסוגיא דחצ"ש בתערובת שרי. וא"כ הכא בחמץ גלי קרא דחצ"ש בתערובת אסור. (ולא ילפינן מחמץ לעלמא כיון שיש בו כרת.) אבל קשה דתוס' הרא"ש לק' לא החליט הדבר דחצ"ש בתערובת מותר, רק כתב כן לחד תירוצא, ולאידך תירוצא יקשה מאי דריש ר' יוחנן מכל מחמצת, וצ"ת.

[שם דף מ"ד ע"א]

המל"א וטעכ"ע

בסוגיא מוכח דגם לר"ע דדריש משרת להמל"א בנזיר ס"ל דבכה"ת טעכ"ע, וא"כ מוכח דבהמל"א יש איסור שאין בטעכ"ע.

לאיך גיסא, לכ' אינו מפורש כ"כ ואפשר דבמקום דאמרי' המל"א כגון בנזיר אי"צ לדין טעכ"ע. אבל מתוס' בנזיר (לו: ד"ה כזית) שנקטו דגם למה דס"ד לאביי דבכה"ת המל"א מ"מ יש גם דין טעכ"ע, מבואר דטעכ"ע אינו נכלל בדין המל"א, וכן מפורש במלחמות ר"פ אלו עוברין ובחי' הרמב"ן חולין (צח:).

ב. לשי' רש"י דטעכ"ע היינו שההיתר נהפך להיות אסור ואי"צ שיעור כזית מן האיסור רק לוקה על כזית מן התערובת, וכן שי' הרא"ש סוף פסקי חלה ומבואר שם דזו היא שיטת ר"ת, א"כ יל"ע למ"ל לר"ע דין המל"א הא בלא"ה לוקה משום טעכ"ע. וכתב הנחלת דוד דרש"י לשי' דהמל"א הוא אפילו כשאנינם מעורבים כלל וזה ודאי חידוש שלא שמענו מדין טעכ"ע.

ג. שי' הרמב"ן דלא אמרינן נהפך, ואינו לוקה על טעכ"ע א"כ אכל כזית מן הטעם האסור, וכן דעת התוס' בנזיר (שם).

ולשי' זו פשוט דגם אם טעכ"ע לא ידעינן עדיין דין המל"א דבהמל"א נתחדש דבנזיר אי"צ שיעור כזית מן האיסור כלל דמצרפים גם ההיתר לשיעור.

וכיון דתוס' בנזיר ס"ל דלא אמרינן נהפך, לכן הם יכולים לסבור דהמל"א הוא כשמעורבים יחד דוקא, וכן מבואר בתוס' בפסחים (מג: ד"ה כמאן), ומפרשים כן לדברי זעירי דאף שאור בבת תקטירו דהוא נלמד מסיפא דברייתא דעירובין מנין כו' עיי"ש.

וכן משמע ברמב"ן שם דהמל"א הוא דוקא כשמעורבים ונו"ט רק אין בו טעם חזק כשיעור כזית.

אבל ר"ת דאית ליה נהפך כרש"י לכ' יהיה צל"פ כרש"י גם בהמל"א דהוא אפילו כשאנינם מעורבים. אבל אינו מוכח דשמא להמל"א צ"ל מעורבים רק שאי"צ שיתן טעם, וכמו תערובת קמחים. וכן משמע בתוס' בנזיר (לו: ד"ה כמאן) דהדרשא דעירובו (דמיניה דריש זעירי המל"א) מיירי כשאנינו מחוי והאיסור ניכר ולכן אי"צ קרא שלא יתבטל עיי"ש⁷.

ד. הרמב"ן כתב גם לאיך גיסא דאפילו במקום שנאמר המל"א כגון בנזיר צריך עדיין לחידוש דטעכ"ע והיינו בגונא שאין שם ממשות האיסור רק פליטת טעמא בעלמא. לדלידה זהו עיקר דין טעכ"ע דטעמו ולא ממשו חשיב כממשו של איסור. ומפרש דאביי ורבי שנחלקו (חולין קח). בטעמו ולא ממשו (דאביי יליף מבב"ח דטעמו ולא ממשו אסור מה"ת, ורבי ס"ל דא"א ללמוד מבב"ח דחידוש הוא) פליגי בדין טעכ"ע.

אבל לרש"י גדר טעכ"ע אינו שהטעם נידון כממש, אלא שההיתר – שבאמת יש בו ממש – נהפך לאיסור ע"י שיש בו טעם איסור. ולרש"י נראה דאין שום הכרח דאביי ס"ל טעכ"ע דאורייתא, וכן משמע בדברי רש"י בחולין (צח:): שסתם דאמוראי בתראי ס"ל דטעכ"ע אינו דאורייתא, ולכאורה זה כולל גם אביי. וראיה לזה, דרש"י בסוף הסוגיא כתב לשיטתו דע"כ רבנן דפליגי על ר"א בכותח הבבלי ל"ל טעכ"ע, ומעתה אם איתא אביי יליף מבשר בחלב דטעכ"ע דאורייתא א"כ מ"ט דרבנן דר"א. ומש"א אביי דטעמו ולא ממשו דאורייתא היינו שהטעם אסור מצד עצמו, אבל אין ההיתר נהפך להיות אסור, ולכן אינו לוקה עליו, דלית ביה כזית.

וניחא לפי"ז מה שאביי הוכיח מהא דמקפה דהמל"א, וקשה לפי"ד רש"י דטעכ"ע היינו שההיתר נהפך להיות אסור ולוקה על כזית מן התערובת א"כ נימא שלוקה על כזית מן המקפה משום טעכ"ע. אבל לנ"ל ניחא דלרש"י גם אביי לית ליה טעכ"ע. (ולק' מד: כתבנו דרך אחרת דלאביי שהטעם אסור מצד עצמו בלא ממשו של איסור ל"ש דין נהפך כלל, דכל יסוד דין נהפך הוא משום דבעינן ממשו של איסור והוא ע"י שממשות ההיתר נהפך להיות אסור.)

ה. הגמ' מקשה לזעירי דאף שאור בבל תקטירו, הרי דדריש כל כר"א, א"כ חמץ בפסח נמי. ומבואר דמה שר"א מחייב בתערובת חמץ הוא מדין המל"א. וקשה, נימא דהוא מדין טעכ"ע.

תינח לראשונים דלית להו נהפך, וגם אם טעכ"ע דאורייתא אינו לוקה א"כ אכל כזית מן האיסור בכדי אכילת פרס, ניחא דר"א מיירי דליכא כזית בכאכ"פ כמבואר בסוגיין. וכן לשי' ר"ח כהן דאמנם בטעכ"ע ההיתר נהפך

⁷ בקובץ שיעורים כתב דלרש"י דאי"צ להיות מעורבים גדר המל"א הוא שההיתר מצטרף לשיעור מעשה האכילה, אבל לתוס' דצ"ל מעורבים גדר המל"א הוא שההיתר נהפך לאיסור. אבל בודאי אי"ז מוכח, דגם לתוס' י"ל דאינו בגדר נהפך, ומה שצ"ל מעורבים אינו אלא תנאי בצירוף לשיעור. וכן נראה מדברי התוס' בנזיר הנ"ל דמיירי שאין האיסור מחוי והוא ניכר בפנ"ע.

להיות אסור, אבל היינו דוקא אם יש באיסור כזית בכאכ"פ, ג"כ ניחא. אבל לשי' ר"ת דההיתר נהפך להיות אסור בכל גונא ואפילו אם ליכא כבאכ"פ, מא"ל.

וצ"ל כמש"כ הטור דבתע"ח ל"ש טעכ"ע דאינו אלא קיוהא. ואכתי קשה ממקפה, שהוכיח ממנו אביי דהמל"א, וכן משתי מדוכות, נימא דטעמא משום טעכ"ע, וצ"ע.

אכן רש"י לק' (מה). כתב דרבנן דפליגי עליה דר"א ופטרי בתע"ח ל"ל טעכ"ע. הרי מפורש דאם טעכ"ע דאורייתא אז יש לחייבו בתע"ח, ולדידיה תסתער הקושיא א"כ נימא דגם ר"א דמחייב בתע"ח טעמיה לאו משום המל"א אלא משום טעכ"ע, ומה מקשה הגמ' על זעירי.

וצ"ל דרש"י לשיטתו דאמוראי בתראי ס"ל דטעכ"ע לאו דאורייתא, כמש"כ בחולין (צח:), לכן היה פשוט לגמ' דגם זעירי ל"ל טעכ"ע דאורייתא, דאינו אלא אסמכתא, וגם ר"א ס"ל כן, ומה דמחייב בתע"ח אינו אלא משום המל"א.

שיטת רש"י בפלוגתת רב דימי ואביי ובביאור השו"ט

הנה אביי ורב דימי נחלקו בד' ציורים: במקפה (בטעמא דזר לוקה עליו), בכותח (בטעמא דפליגי רבנן עלי' דר"א), במדוכות ובקופות (בטעמא דתולין דתרומה לתוך תרומה נפלה). לאביי, טעמא דמקפה משום המל"א, והקשה לו ר"ד (לגי' רש"י) א"כ מ"ט דרבנן בכותח, ורש"י הביא מהגמ' בנזיר דכן הקשה לו ר"ד במדוכות ובקופות. ולרב דימי טעמא דמקפה משום דכזית בכאכ"פ דאורייתא, והקשה לו אביי א"כ מ"ט דרבנן בכותח, ולמה תולין במדוכות ובקופות.

וקשה איך מועיל המל"א וכזית בכאכ"פ למנוע ביטול ברוב. והרי גבי מקפה (הוי הגמ' בפירוש דליבטל ברובא, ומה תירוץ הוא זה דהמל"א או דאיכא כזית בכאכ"פ. ותינח לאביי אולי יש מקום לומר דהמל"א מונע ביטול, דע"י שמצטרף הכל לאסור אין האיסור בטל, אבל לרב דימי קשה להבין איך כזית בכאכ"פ מונע ביטול.

והר"ש (פ"ב טב"י מ"ג) פי' שמניעת הביטול הוא ע"י טעכ"ע, אבל צריך המל"א או כבאכ"פ להשלים שיעור כזית, וזהו עפ"י שיטתו דל"ל נהפך, אבל לשי' רש"י דטעכ"ע היינו שההיתר נהפך להיות אסור א"כ אם איתא דטעכ"ע היה לוקה על כזית מן המקפה אפילו בלא טעמא דהמל"א וכבאכ"פ, וכן בכל הציורים של סוגיין, וע"כ דסוגיין ל"ל טעכ"ע דאורייתא, וכשיטת רבנן דכותח הבבלי דל"ל טעכ"ע, כמש"כ רש"י בסוף הסוגיא (מה). דסבירא להו כר"ע דמשרת נצרך להמל"א, ומגיעו"נ לא ילפינן דחידוש הוא, והרי סוגיין אתיא אליבא דר"ע. (וע"ע לק' עמ' ב' בענין שיטת אביי בטעכ"ע.)

ולכאורה משום האי טעמא הוצרך רש"י לבאר גבי מקפה דטעמא משום דדימוע דאורייתא, דהוי גזה"כ דתרומה אינה בטילה אלא במאה⁸. וזה מועיל גם במדוכות וקופות. אבל אכתי קשה בכותח הבבלי, ואדרבא השתא קשה טפי, כיון דבמקפה הוצרך רש"י לטעמא דדימוע דאורייתא, א"כ מה יענה לכותח הבבלי.

שמה תאמר דכותח הבבלי הוי טעמו וממשו, ולכן אינו בטל, וכדברי ר' יוחנן בע"ז (סז). דטעמו וממשו לוקה עליו. אבל קשה, חדא דא"כ העיקר חסר מדברי רש"י והו"ל לבאר זה, כמו שביאר במקפה דטעמא דאינו בטל משום דדימוע דאורייתא. ועוד דשי' רש"י בע"ז (שם): דחלב שנימוח הוי טעמו ולא ממשו, וא"כ כותח הבבלי לכאורה ג"כ אינו אלא טעמו ולא ממשו. ועוד דר"א חייב גם בכותח הבבלי וחומץ האדומי כו' והנך ודאי הו"ל טעמו ולא ממשו ונהי דר"א ס"ל המל"א אבל מ"ט אין האיסור בטל. וכדחזינן דבמקפה הוצרך רש"י לטעמא דדימוע גם לאביי דאית ליה המל"א הא לא"ה היה בטל.

⁸ וזה דלא כדעת ריב"א בתוס' נדה (מז. ד"ה אתי דימוע) דס"ל דדימוע אינו אלא מדרבנן והדרשא דאת מקדשו ממנו הוא אסמכתא, וע"י גלהש"ס ב"מ (נג.) שדייק מדברי רש"י במנחות (מד. בסה"ע ד"ה מדמעט) דס"ל דדימוע דאורייתא.

שמה תאמר דסוגיין כאביי בחולין (קח). דיליף מבב"ח דטעמו ולא ממשו דאורייתא, ולכן ס"ל לר"א דלוקה על תערובת חמץ אף אם הוא טעמו ולא ממשו, דהאיסור אינו בטל מדין טעמו ולא ממשו וממילא המל"א לצרף לשיעור. אבל א"כ במקפה למה הוצרך רש"י לטעמא דדימוע?

ב. עו"ק במש"כ רש"י גבי מדוכות (ד"ה היכי אמרינן) דאי נמי ודאי נפל לא מיחייב משום כזית בכדי אכילת פרס אלא מדרבנן וכי מספקא לן תלינן לקולא, ומבואר דאי כזית בכאכ"פ דרבנן אז אפילו ודאי נפל לא היה אסור אלא מדרבנן, ולכאורה גם בשתי קופות כונתו לפרש כן, והרי שתי קופות הוי טעמו וממשו ולמה אינו אסור משום חצי שיעור.

באמת בתוס' הרא"ש הקשה כע"ז איך תולין בשתי קופות ושתי מדוכות נהי דכזית בכאכ"פ דרבנן אבל חצ"ש מיהא איתא. ואחד מתירוציו הוא דחצי שיעור בתערובת שרי. ושמה נאמר דגם רש"י ס"ל כן, ולכן אם כזית בכאכ"פ דרבנן לא היה אסור אלא מדרבנן.

אבל קשה א"כ איך ס"ל לאביי בחולין דטעמו ולא ממשו דאורייתא, והא אין שם כזית (שהרי אביי למדו מבב"ח, ובחלב ודאי ליכא כזית בשר), ואינו אלא חצ"ש בתערובת. תינח תוס' הרא"ש י"ל דס"ל דהוא מדין טעכ"ע ונהפך, וכשיטת הרא"ש סוף חלה דאמר' נהפך, והגמ' כאן הוא מקמי דשמעינן מהברייתא דין טעכ"ע (וכמש"כ תוס' בנזיר דאביי לא שמע הברייתא דטעכ"ע). אבל שיטת רש"י (בסוף הסוגיא ובחולין צח:) דאמוראי בתראי לי"ל טעכ"ע, ודוחק לומר דאביי ס"ל טעכ"ע דאורייתא¹⁰.

ג. עו"ק איך ס"ל לאביי דאם כזית בכאכ"פ אינו דאורייתא אינו אסור אלא מדרבנן – וכמו שביאר רש"י גבי שתי מדוכות דאביי הוכיח ממה שתולין תרומה לתוך תרומה דכזית בכאכ"פ דרבנן ולכן ליכא אלא איסור דרבנן – והרי אביי עצמו ס"ל בחולין (קח). טעמו ולא ממשו דאורייתא.

ואפ"ת דאביי קיבל מרב דימי דכזית בכאכ"פ דאורייתא, וכמו שמשמע משפטות הסוגיא בנזיר (לז). "בתר דשמע לי אמר לי..." עיי"ש, אבל מה יועיל זה לענין טעמו ולא ממשו, דליכא כזית כלל.

עו"ק דהנה גירסת רש"י דרב דימי הקשה לאביי אם בכה"ת המל"א א"כ אמאי פליגי עלי' רבנן על ר"א בכותח הבבלי. אבל התוס' מחקו זה דאביי לי"ל המל"א אלא ברוב איסור, אבל ברוב היתר ההיתר בטל. וקשה מה יענה רש"י להסוגיא בנזיר.

ובאמת הסוגיא שם קשה מיניה וביה דרב דימי הקשה לאביי דנימא המל"א במדוכות, הרי דהמל"א מונע ביטול, וכן מוכח לכאורה משיטת ר"א בתערובת חמץ, ובפרט בהנך דהוי טעמו ולא ממשו, ואביי תירץ דלא אמרי' המל"א אלא ברוב איסור, הרי דהמל"א אינו מונע ביטול. (ועי' בתוס' שם מה שכתבו בזה.)

עו"ק קושיית התוס' איך הקשה אביי לרב דימי אמאי פליגי רבנן עלי' דר"א בכותח הבבלי כיון דגם לדידיה קשה.

ועו"ק דלפי גירסא זו אביי לא תירץ כלום, ועדיין מסתערת הקושיא לדידיה אמאי פליגי רבנן על ר"א בכותח הבבלי. תינח לר"ד בכותח הבבלי ליכא כזית בכאכ"פ, וכמו שביארה הגמ', אבל רב דימי הקשה לאביי דנימא המל"א, ולכ' לא תירץ אביי כלום.

ד. תחילה נבאר לענין המל"א, ואח"כ נבאר לענין כזית בכאכ"פ. והנה רב דימי הקשה לאביי לדידך דהמל"א בכה"ת אמאי פליגי רבנן עלי' דר"א בכותח הבבלי. ואביי לא תירץ כלום. אבל התירוצ' מבואר בדברי אביי בנזיר,

⁹ וזו לכאורה גם קושיא בפנ"ע למה הוצרך רש"י במקפה לטעמא דדימוע כיון שדבריו קאי אדברי אביי, ואביי אית לי' בחולין דטעמו ולא ממשו דאורייתא. אבל זה אי"ק כ"כ ד"ל דרש"י רצה לבאר שלא יקשו דברי רבב"ח דזר לוקה עליהם בכזית גם לסוברים דבעינן טעמו וממשו. אכן למה שיתבאר בהמשך יתורץ גם קושיא זו.

¹⁰ וזה מוכח לפמש"כ רש"י בסוף הסוגיא דרבנן דכותח לי"ל טעכ"ע, ויקשה לאביי דיליף טול"מ מבב"ח מה יענה לרבנן דכותח, וע"כ דגם אביי לא נתכוון לומר אלא שהטעם אסור מצד עצמו אבל לא שההיתר נהפך להיות אסור, ולכן לא נקט אביי לשון טעכ"ע. ולק' (מד:) הארכנו בזה. אבל הרא"ש דס"ל דטעכ"ע דאורייתא וההיתר נהפך להיות אסור ע"כ ס"ל דכותח שאני דאינו אלא קיוהא בעלמא כמש"כ הטור.

והנה הרמב"ן בפסקי חלה ס"ל דטעמו וממשו אינו אסור מה"ת א"כ יש כזית בכאכ"פ, ודיברנו בזה לעיל בסוגיא דעיסה שעשאה מחיטה ואורז. ומסתבר שלמד זה מסוגיין דמבואר דאי כזית בכאכ"פ דרבנן אזי ניחא מה שתולין תרומה לתוך תרומה נפל. וגם לדעתו אבל קשה דהא אביי יליף טעכ"ע מבב"ח, ומה זה ענין לשמיעת הברייתא דיליף לי' ממשרת. וצ"ע.

דאין המל"א אלא כשיש רוב איסור, אבל כשיש רוב היתר ל"ש המל"א, דאין המל"א מונע ביטול. אלא שקשה איך יכול אב"י לומר כן, הרי א"כ מ"ט דר"א דמחייב בכותח הבלבי ותערובת חמץ, נהי דדריש כל דהמל"א, אבל דילמא הנ"מ ברוב חמץ, אבל כשהחמץ הוא מיעוט נימא שיבטל ברובי¹¹.

אבל נראה דבהא גופא נחלקו אב"י ורב דימי. דרב דימי ס"ל דהמל"א מונע ביטול, ולמד כן משיטת ר"א דתערובת חמץ לוקה עליו משום המל"א. ומה דרבנן פליגי עלי' היינו משום דלית להו המל"א. אבל אב"י דכו"ע אית להו המל"א, ע"כ ס"ל דבהא גופא נחלקו רבנן, דסבירא להו דאין המל"א מונע ביטול, ולא נאמר המל"א אלא ברוב איסור, אבל ברוב היתר לא.

ולכן רב דימי לפום שיטתו הקשה לאב"י אם בכה"ת אמרינן המל"א א"כ מ"ט פליגי רבנן עלי' דר"א בכותח הבלבי. וכן במדוכות וקופות אמאי תולין נימא דהמל"א. ורצה להוכיח מזה דרבנן לית להו המל"א. אבל אב"י תירץ כל זה במש"א בנזיר לענין קופות דלא אמרי' המל"א אלא ברוב איסור, ובא לתרץ כל הקושיות, גם הקושיא מכותח הבלבי, וכונתו דזהו טעמא דרבנן דפליגי עלי' דר"א, דסבירא להו דאין המל"א מונע ביטול, ולא נאמר המל"א אלא כשיש רוב איסור.

ה. ומעתה לענין כזית בכאכ"פ, דאב"י הקשה לרב דימי לדידך דכזית בכאכ"פ דאורייתא אמאי פליגי רבנן עלי' דר"א בכותח הבלבי. והקשינו מה לי דיש כזית בכאכ"פ, הרי החמץ בטל ברוב, וכי כזית בכאכ"פ מונע ביטול. ואי משום טעמו וממשו, או טעמו ולא ממשו וכאב"י בחולין, הו"ל לרש"י לבאר זה, כמו שביאר במקפה דאינו בטל משום דימוע.

וכן במדוכות שכתב רש"י דאם כזית בכאכ"פ אינו דאורייתא אינו אסור משום תרומה אלא מדרבנן, וקשה הא איכא טעמו וממשו ויהיה אסור עכ"פ משום חצי שיעור.

וכן הקשינו איך אפשר ל' דאם כזית בכאכ"פ אינו דאורייתא אינו אסור אלא מדרבנן, והא שי' אב"י עצמו בחולין דטעמו ולא ממשו דאורייתא, והרי אין שם כזית כלל. ואפ"ת דאב"י חזר לסבור כזית בכאכ"פ דאורייתא, כדמשמע בנזיר שאב"י קיבל מרב דימי, אבל אי"ז מועיל אלא היכא דאיכא כזית בכאכ"פ, אבל בטעמו ולא ממשו ליכא כזית כל עיקר, דומיא דבב"ח שאין כזית בשר בחלב, ומ"מ קאמר אב"י שהוא אסור מדאורייתא, ומ"ש משתי מדוכות דאם ליכא צירוף לכזית בכאכ"פ אינו אסור אלא מדרבנן.

ונקדים, דהנה הראשונים כתבו בכ"מ דביטול ברוב נלמד מאחרי רבים להטות. והשע"י ועוד אחרונים נתקשו מה זה ענין לביטול, נהי דמכריעים עפ"י רוב אבל איסור שבו להיכן הלך.

ונראה הביאור בזה, דבכל אכילת תערובת אנו צריכים לדון מהו שם האכילה, אכילת היתר או אכילת איסור. וענין אחרי רבים להטות הוא, דכיון שהרוב הוא היתר, זה קובע השם אכילה, והוי מעשה אכילת היתר.

אבל כשטעם האיסור נרגש, דעת אב"י בחולין דאסור מדאורייתא, דכיון שמרגיש אכילת האיסור יכולים לדון את אכילת האיסור לשם אכילה בפנ"ע. ורבא פליגי עלי' בטעמו ולא ממשו, אבל בטעמו וממשו מודה דאכילת האיסור נחשבת מעשה אכילה בפנ"ע. וכן דעת ר' יוחנן בע"ז.

ומעתה נראה עוד, דגם כשיש טעמו וממשו, עצם הדבר שיכולים לדון את אכילת האיסור לאכילה בפנ"ע הוא חידוש, שהרי היה מקום לומר דסוכ"ס האכילה היא אכילת התערובת ואחרי רבים להטות ואין לה שם אכילת איסור. וחידוש זה הוא הנידון אם כזית בכאכ"פ הוי דאורייתא. דהרי כבר העירו התוס' בנזיר (לו: ד"ה וכזית) איך ס"ל לאב"י דכזית בכאכ"פ דרבנן, הא מתני' היא בכריתות (יב:) דכל אוכלים מצטרפים בכדי אכילת פרס, ותי' דלא נחלקו אב"י ורב דימי אלא בכזית בכאכ"פ ע"י תערובת. ולפי דרכינו נראה הביאור בזה, דמה שדנו רב דימי ואב"י אם כזית בכאכ"פ דאורייתא אין הנידון בעצם הצירוף דכאכ"פ, דהא מתני' היא, אלא הנידון הוא אם אכילת האיסור יכולה להיות נידונה כאכילה בפנ"ע, ואז יצטרף לשיעור כזית בכאכ"פ.

ולכן לרב דימי דכזית בכאכ"פ דאורייתא, דהיינו שאכילת האיסור יכולה להיות נידונה כאכילה בפנ"ע, שפיר אמרי' דכל שנרגש טעמו וממשו (לר' יוחנן ורבא), או אפילו טעמו ולא ממשו (לאב"י בחולין), אינו בטל. דע"י שמרגיש טעם האיסור – או טעמו וממשו – יכולים לדון את אכילת האיסור לאכילה בפנ"ע. אבל למה דסבר אב"י בסוגיין דכזית בכאכ"פ דרבנן, פי' דלעולם אין אכילת האיסור נידונה כאכילה בפנ"ע, א"כ גם בטעמו וממשו

¹¹ ואם הסוגיא כאב"י בחולין דטעמו ולא ממשו דאורייתא, א"כ מאי פריך במקפה דתיבטל ברובא.

לא יהיה אלא איסורא דרבנן, דהא אין כאן אלא מעשה אכילת תערובת, ואחרי רבים להטות ונקבע בשם אכילת היתר.

ומה דס"ל לאביי בחולין דטעמו ולא ממשו דאורייתא, היינו לבתר דקיבל מרב דימי דכזית בכאכ"פ דאורייתא (וכדמשמע בנזיר שאביי קיבל מרב דימי).

ו. ולפי"ז ניחא הכל, דלס"ד דאביי דכזית בכאכ"פ אינו דאורייתא, א"כ גם טעמו וממשו וכ"ש טעמו ולא ממשו מותרים, דאין האכילת איסור נידון כאכילה בפנ"ע, והוכיח זה משיטת רבנן דפליגי עלי' דר"א בכותח הבבלי, ומשתי מדוכות ושתי קופות, וזהו שכתב רש"י דכיון שכזית בכאכ"פ אינו דאורייתא לכן תולין להקל דאין שם איסור דאורייתא, והקשינו הא איכא טעמו וממשו, ולנ"ל ניחא, דלמה דס"ד לאביי דכזית בכאכ"פ אינו דאורייתא גם טעמו וממשו שרי מה"ת.

ורב דימי הקשה לאביי, גם לדידך דלית לך כזית בכאכ"פ דאורייתא, מ"מ מ"ט פליגי רבנן עלי' דר"א בכותח הבבלי, וכן מ"ט תולין במדוכות וקופות, נימא דהמל"א, דרב דימי ס"ל דהמל"א מועיל למנוע ביטול ולקבוע על כל האכילה שם אכילת איסור. וכדמוכח משי' ר"א¹². ואביי השיב דבזה גופא פליגי רבנן, דאף דאית להו המל"א אבל היינו דוקא ברוב איסור, דאחרי רבים להטות והשם אכילה היא אכילת איסור, אבל ברוב היתר הוי אכילת היתר, וליכא איסורא דאורייתא כלל.

ולרב דימי אפשר דא"צ לטעמא דדימוע דאורייתא, דכיון דכזית בכאכ"פ דאורייתא סגי בטעמו וממשו, ושמא אפילו בטעמו ולא ממשו. אבל באמת רש"י לא כתב דדימוע דאורייתא כ"א לבאר דברי אביי כמבואר בדבריו.

ולכן כשהקשה אביי לרב דימי מ"ט פליגי רבנן עלי' דר"א בכותח, ופרש"י וז"ל נהי נמי דלא דרשי כל לרבות עירובו הא אכיל מיהא מאיסור כזית בכדי אכילת פרס עכ"ל, ולכאורה החסיר העיקר דהוי טעמו וממשו, דאם לא כן אמאי אינו בטל, וכמו במקפה שהיה בטל אלמלא דין דימוע. ולנ"ל ניחא, דזה ידע הגמ' מעיקרא שיש כאן טעמו וממשו, וגם במקפה אפשר דהוי טעמו וממשו או אפשר דסגי בטעמו ולא ממשו, ולא על זה אנו דנים, אלא נידון הסוגיא הוא בגונא דאמנם איכא טעמו וממשו, או טעמו ולא ממשו לסברת אביי בחולין, שמא מ"מ אין אכילת האיסור יכולה לידון כאכילה בפנ"ע, וחשיב אכילת היתר, או שמא כיון שהאיסור מורגש יכולים לדון כאכילה בפנ"ע, וזהו הנידון דכזית בכאכ"פ אי הוי דאורייתא.

ז. אלא דיל"ע לפי"ז במקפה, מנ"ל לאביי דטעמא דרב"ח משום המל"א, והרי כיון דדימוע דאורייתא נימא דבתרומה יש גזה"כ שיכולים לדון את אכילת התרומה כאכילה בפנ"ע, וא"כ יתחייב בכזית בכאכ"פ גם לאביי. אבל ברור בזה, דגדר מדומע אינו שהתרומה נחשבת לאכילה בפנ"ע, אלא שאכילת כל המדומע לא חשיבא כאכילת היתר, אלא כאכילה מעורבת. וזהו עצם שם דימוע. וזה מבואר ממש"כ רש"י דאף שדימוע דאורייתא אין כולה נפסלת בטב"י דלא חמירא כתרומה עצמה, ואינו מובן מהיכ"ת שיפסל כולה כיון שאין כולה תרומה, וע"כ משום שחל על כולה שם מדומע. ואלמלא דין דימוע היינו אומרים אחרי רבים להטות והוי אכילת היתר, וע"י דין דימוע לא אמרי' אחרי רבים להטות, והויא אכילה מעורבת. אבל אכילת תרומה בפנ"ע אין כאן לאביי. וע"כ מש"א רב"ח דזר לוקה עליו היינו משום היתר מצטרף לאיסור, דזה שייך שפיר בדימוע, דכיון שהיא אכילה מעורבת הרי בזה באמת מתאים דין המל"א, שעירוב היתר עם האיסור מצטרף לשיעור כזית.

דברי רש"י בשתי מדוכות

הנה אביי הקשה לרב דימי משתי מדוכות ושתי קופות אמאי תולין דתרומה לתוך תרומה נפלה אם איתא דכזית בכאכ"פ דאורייתא. וקשה נהי דליכא כזית מ"מ יהיה אסור מדאורייתא מדין דימוע, שהרי רש"י לעיל כתב דדימוע דאורייתא, והרי הדרשא דדימוע הוא שעולה באחד ומאה, הרי דכל שנתערב בפחות ממאה אסור אף דליכא כזית בכאכ"פ.

¹² באמת לפי דברינו לדעת רב דימי עצמו כיון דכזית בכאכ"פ דאורייתא, ואכילת האיסור נחשבת אכילה בפנ"ע, מה שחייב ר"א בכותח הבבלי אינו משום שהמל"א מונע ביטול, אלא משום טעמו וממשו, או טעמו ולא ממשו. והמל"א הוא רק לשיעור כזית. אבל מ"מ רב דימי הקשה לאביי גם לטעמך דכזית בכאכ"פ אינו דאורייתא, אבל א"כ מדברי ר"א מוכח דהמל"א גופא מונע ביטול וקובע שם אכילת איסור על הכל. ואביי השיב דבזה גופא פליגי רבנן על ר"א.

עו"ק, דעי' בתוס' הרא"ש שהקשה מה לי דכזית בכאכ"פ לאו דאורייתא, סוכ"ס יהיה אסור מה"ת משום חצ"ש, והיאך אמרינן שאני אומר. ות"י ב' תירוצים, או דאביי ס"ל (כריש לקיש ביומא) דחצ"ש אינו אסור מה"ת, או דחצ"ש בתערובת מותר. ולבסוף כתב וז"ל וגם נראה שרש"י דקדק בזה שפי' היכי אמרינן שאני אומר ותלינן לקולא בעון מיתה, דמשמע דאי ליכא מיתה אע"ג דאיכא איסורא תלינן לקולא עכ"ל.

ומבואר שדייק מלשון רש"י דבדאי בב' מדוכות איכא איסורא דאורייתא דחצ"ש, ומ"מ אי כזית בכאכ"פ לאו דאורייתא ניח"ל לאביי מה דתלינן לקולא כיון דליכא עון מיתה עכ"פ.

אבל לפי דיוקו של תוס' הרא"ש לכ' דברי רש"י סתנן אהדדי, שכתב וז"ל היכי אמרינן שאני אומר, ותלינן לקולא בעון מיתה, ודילמא תרומה לתוך חולין נפל וכי אכיל לה איכא כזית תרומה באכילת פרס, אלא שמע מינה אי נמי ודאי נפל לא מיחייב משום כזית בכדי אכילת פרס אלא מדרבנן וכי מספקא לן תלינן לקולא עכ"ל.

הרי שעל אף שבתחילת דבריו דקדק שקושיית אביי היא דאי כזית בכאכ"פ דאורייתא הו"ל עון מיתה והיכי תלינן לקולא, דמשמע דאילו אם כזית בכאכ"פ לאו דאורייתא רק עון מיתה ליכא דאין שם צירוף לכזית אבל איסורא דאורייתא איכא, וכמו שדייק התוס' הרא"ש, מ"מ בסו"ד כתב דש"מ דכזית בכאכ"פ לאו דאורייתא ואינו אלא מדרבנן.

גם עצם סברת רש"י בר"ד דתלינן להקל משום שאין בה עון מיתה קשה להבין, הרי ספיקא דאורייתא לחומרא אפילו בעבירות שאין בהן עון מיתה.

גם יש לדקדק בלשון רש"י במש"כ דלא מיחייב משום כזית בכאכ"פ אלא מדרבנן, מאי לשון מיחייב שייך בדרבנן, והו"ל לומר דאינו אסור אלא מדרבנן.

ב. ונראה, דבדאי בשתי מדוכות איכא איסורא דאורייתא, משום דימוע, אבל אין בה עון מיתה ותלינן לקולא. שהרי ע"י דימוע לא נעשה אלא אכילה מעורבת, ולא חמירא כתרומה עצמה, כמש"כ רש"י לעיל. ולכן מצד דין דימוע אפשר היה לתלות להקל. וזהו מש"כ רש"י דאין בה עון מיתה, פי' מצד איסור דימוע. ואין כונתו דבכל איסור דאורייתא שאין בה חיוב מיתה תלינן להקל, רק כאן מה שא"ח מיתה על המדומע הוא סימן שאינה נחשבת למעשה אכילת תרומה אלא לאכילה מעורבת ומדומעת, וזהו איסור קלוש ואפשר לתלות בו להקל.

וכל זה מצד איסור דימוע. אבל אכתי יש לדון מצד התרומה עצמה, שהרי לרב דימי דכבאכ"פ דאורייתא יכולים לדון את אכילת האיסור לאכילה בפנ"ע. וזו היא קושיית אביי לרב דימי וראייתו דהמל"א דרבנן, דלא דינין על אכילת התרומה בפנ"ע, ומצד איסור תרומה אין כאן אלא איסור דרבנן, ולא נשאר אלא איסור דימוע שאינה חמורה כ"כ כמש"כ בר"ד.

ולפי"ז אין שום סתירה בדברי רש"י, דמש"כ דאינו חייב משום כזית בכאכ"פ אלא מדרבנן אין כונתו דבאמת הוא מותר מה"ת, דזה אינו, דבדאי אסור משום דימוע. ולכן לא כתב בפשיטות דאינו אסור אלא מדרבנן, דזה אינו, שהרי אסור משום דימוע, אלא דקדק לכתוב שאינו חייב משום כזית בכאכ"פ אלא מדרבנן, פי' דמצד אכילת כזית תרומה ממש בכאכ"פ אין איסורו אלא מדרבנן, ואילו מצד איסור דימוע כבר כתב דאין בה עון מיתה והוא איסור קלוש.

ג. אמנם גם לאביי יקשה, נהי דלי"ל כזית בכאכ"פ דאורייתא, אבל המל"א אית לי', ונימא שהאיסור וההיתר דבאכילת דימוע המעורבת יצטרפו לשיעור ויתחייב מיתה, וכמו שאמר רבב"ח דזר לוקה עליו בכזית, ופי' אביי משום המל"א. אכן רב דימי באמת הקשה כן לאביי, כמו שהביא רש"י מהסוגיא בנזיר.

אלא דמעתה צריך להבין מה תי' אביי בנזיר דלא אמרי' המל"א אלא ברובו איסור, דאין המל"א מונע ביטול, דמה בכך, הרי התם מתורת דימוע היא אכילה מעורבת, ושפיר י"ל המל"א, וכמו במקפה¹³.

¹³ והתוס' בנזיר באמת הק' הא מקפה הוא רובו היתר ומ"מ אמרי' המל"א, ות"י דרק במב"מ מצריך אביי רוב איסור, והביאור דבמשא"מ אינו בטל שהרי נר"ט, ושוב אמרי' המל"א, אבל במב"מ דבטל חד בתרי, שוב ל"ש המל"א. וזה ניחא לשי' תוס' דימוע דרבנן, אבל לרש"י דימוע דאורייתא א"כ בתרומה גם מב"מ אינו בטל.

ובאמת יש לדקדק בדברי רש"י שהביא מהגמ' בנזיר מש"א רב דימי לאב"י דגם לדידך קשה איך תולין נימא המל"א, ולא הביא מה שתי' אב"י דלא אמרי' המל"א אלא ברוב איסור¹⁴. ומשמע דרש"י באמת לא גרס זה שם, ולטעמיה דמפרש דאב"י ס"ל דימוע דאורייתא, וא"כ מה"ת היא אכילה מעורבת, ושפיר י"ל המל"א, כמו במקפה.

ולולא דמסתפינא אמינא עוד דרש"י גרס זה לעיל בסוגיא גבי כותח הבבלי, שהרי רש"י גורס שרב דימי הקשה לאב"י לדידך דהמל"א אמאי פליגי רבנן עלי' דר"א בכותח הבבלי, ולכ' לא תירץ אב"י כלום, וכתבנו לעיל דאב"י ס"ל דהיינו גופא טעמא דרבנן משום דס"ל דהמל"א אינו מונע ביטול. וכמש"א אב"י בנזיר דהמל"א אינו מועיל אלא ברוב איסור. ובכותח ל"ש דימוע. אבל בקופות ומדוכות קשה גם לאב"י, כמשה"ק לו רב דימי, כיון דדימוע דאורייתא נימא המל"א, וע"כ גם אב"י יצטרך לתרץ כרב דימי דתרומה בזה"ז דרבנן.

תוד"ה מקום, ונראה לר"י כו'. צ"ב הסברא כיון שאינו מעורב למה יהיה בטל אפילו לענין דרבנן. יתכן שלשון "בטלי אגב מקפה" לאו היינו ביטול ברוב בעלמא, אלא חסרון חשיבות בפנ"ע. והוא, דכביצה הוא שיעור חשיבות אוכל, אוכל הנאכל בבת אחת, ואף שמדרבנן אפילו פחות מכביצה מקבל טומאה, אבל גם מדרבנן צריך מקצת חשיבות עכ"פ, וכשהוא חלק מהמקפה אין לו חשיבות בפנ"ע.

ומבואר לפי"ד התוס' כאן, דקושיית הגמ' מורכבת אתרי רכשי, איך מקום מגעו פסול, דממנ"פ מדאורייתא צריך כביצה, ומדרבנן צריך חשיבות עכ"פ והכא בטל אגב מקפה.

אבל התוס' בנזיר (לו. ד"ה אמר) כתבו דקושיית הגמ' היא דלשון פסול משמע מדאורייתא. וקושיית הגמ' היא למה מקום מגעו פסול מדאורייתא, כיון שאין בו כביצה. אבל מדרבנן שפיר פסול.

והנה יש לעיין מהו תירוץ רבב"ח הואיל וזר לוקה עליהם כו'. דלפי"ד התוס' כאן אפשר דלענין דאורייתא סוכ"ס ליכא כביצה תרומה, והתירוץ אינו אלא כלפי הדרבנן, דכיון שיש לו חשיבות לענין מלקות אינו בטל אגב מקפה.

וכן כמעט מפורש בתוס' ד"ה לאו, וז"ל ומטעם הואיל אם היה מלקט מן השום או מן השמן כזית וילקה עליו לית לן למימר שלא תבטל אגב מקפה כיון שאין דרך אכילה בכך עכ"ל. פירוש דהוקשה להם נימא דגם ע"י שיכול ללקט כזית וללקות עליו ייחשב ולא ייבטל אגב מקפה, ותי' דמה שיכול ללקות בציוור רחוק אינו מחשיבו, וסוכ"ס בטל אגב מקפה. ומבואר דזהו הנידון דרבב"ח.

אבל לפי"ד התוס' בנזיר דלישנא דפסול משמע מדאורייתא א"א לפרש כן, וצ"ל דמה שזר לוקה עליו בכזית מועיל שייחשב כאילו יש שם כביצה לקבל טומאה. והדברי טעונים הסבר, לאב"י דכונת רבב"ח להמל"א כדאית לי', ולרב דימי דכונת רבב"ח לכזית בכאכ"פ כדאית ליה.

ולאב"י יל"פ בשני אופנים, או דכמו שהיתר מצטרף לאיסור לשיעור כזית, כך חולין מצטרפין לתרומה לשיעור כביצה. והסברא עמומה. ויותר נראה דהכונה דמיגו שהמקפה מצטרף לתרומה לענין מלקות, הוא מצטרף אליו לענין קב"ט. ואף דלכ' מה שמצטרף לענין מלקות הוא רק עד כזית, וכאן אנו צריכים שיצטרף עד כביצה, לא קשיא מידי, כמו שהעיר הב' יוסף בראם נ"י, דלכל חתיכה של שום מצרפת חלק מהמקפה עד כזית, וביחד יש שיעור כביצה לקבלת טומאה.

אבל מה שצ"ע הוא לרב דימי דכונת רבב"ח הוא לדין כזית בכא"פ, ומה שייך לומר בזה דהואיל וזר לוקה עליו בכזית בכאכ"פ חשיב כביצה לענין קב"ט, והגע בעצמך, אם היו לפניו הרבה פירווי תרומה ואכל כזית בכאכ"פ הרי לוקה, וכי נאמר דמשו"כ יצטרפו לשיעור כביצה לקב"ט, והרי אינם נוגעים זב"ז.

אכל התוס' בנזיר באמת נתקשו בזה וז"ל אבל לגי' ר"ת דפריך והא לא הוא כביצה מן התרומה ואיך יפסלנה מאי משני השתא הואיל וזר לוקה על האיסור לחודיה בכדי אכילת פרס מ"מ היכי פוסל לתרומה וההיתר [היאך] מצטרף לאיסור לענין מגע והא לענין מלקות אין היתר מצטרף לאיסור עכ"ל. פי' דמקשה לרב דימי, כיון דלי"ל המל"א לענין מלקות, רק מצרפים כזית בכאכ"פ, א"כ איך מקום מגעו פסול הא ליכא שיעור כביצה.

¹⁴ ואפ"ת דס"ל כהתוס' דרק במב"מ קאמר אב"י דבעי' רוב איסור, מ"מ ה"ל לרש"י להביא זה גבי קופות.

ותירצו וז"ל וי"ל דלפר"ת נחא דה"ק כיון דלענין מלקות מהני ההיתר מצטרף לאיסור ללקות עליו שהרי אם היה מלקט האיסור מתוך המקפה ואוכלו לא היה לוקה עליו שאין דרך אכילה בכך כדפירשנו אלמא מהני ההיתר שאוכלו עם המקפה לצרפו לאיסור מלקות ה"נ יועיל ההיתר להצטרף לאיסור לאפסולי אע"פ שאין במקום מגעו כביצה. גמגום עכ"ל.

ודבריהם צ"ב מ"ק דהמקפה מצטרף לאיסור מלקות, והא רב דימי לי"ל המל"א. אבל כונתו באמת מבוארת, דפשיטא לי' דאם ליקט כזית אינו לוקה דאי"ז דרך אכילה. (וזה חידוש גדול, והתוס' בסוגיין לא כתבו אלא דכיון שאינו דרך אכילה רגילה מה שלוקה אינו מועיל להחשיבו ולהפקיע הסברא דבטל אגב מקפה. אבל התוס' בנזיר מחדשים דאינו דרך אכילה ופטור ממש.) ואילו אם אכל התרומה עם המקפה בכזית בכאכ"פ לוקה. הרי שאכילת המקפה מועילה להחשיב אכילת הכזית למעשה אכילה שחייב עליה. ולכן המקפה מצטרפת גם לשיעור כביצה, לקב"ט.

וסברא זו צ"ב. דמה שחייב כשאוכל כזית בכאכ"פ אינו משום שהמקפה מצטרף לחיוב, דלעולם החיוב משום התרומה לבדה, רק דבעינן שיהיה דרך אכילה רגילה ולכן אם ליקט ואכל פטור. אבל סוכ"ס אין החיוב מחמת אכילת המקפה. ומנין לומר שהמקפה יצטרף לתרומה לשיעור כביצה לקב"ט.

ושי"ל דעצם הדין דצריך שיעור כביצה מה"ת נראה שנלמד מהדרשא בתו"כ (הביאוהו התוס' בנזיר) מכל האוכל אשר יאכל, אוכל הנאכל בבת אחת. (אלא ששם הוא לטמא אחרים, דאילו לקבלת טומאה דורש מכל האוכל דאפילו פחות מכביצה מק"ט, אבל דעת ר"ת דדרשא זו השניה היא אסמכתא, ומה"ת כמו שצריך אוכל הנאכל בבת אחת לטמא אחרים כך צריך שיעור זה לקב"ט.) ולכן, כל שאכילת המקפה מועילה לצרף מעשי אכילת התרומה כך היא מצטרפת ליחשב אוכל הנאכל בבת אחת לענין קב"ט. ואכתי צ"ת.

תוס' ד"ה דאיכא. מקשין דבהשוואת כו'. הר"ש בטבו"י תי' באופן אחר, דבאכילה רגילה ליכא כבאכ"פ, אבל מ"מ אם יאכל במהירות אינו ככותח שבטלה דעתו, ולכן משכח"ל שילקה.

המנח"ב (סי' נ"ג) הוכיח מדברי הר"ש דכזית בכאכ"פ הוא תלוי באוכל, כי הוא שיעור זמן, ולא שיעור בכמות התערובת.

ואפשר שתוס' אינם חולקים על זה, אבל ס"ל דלא סגי באכילה מהירה כזו שלא יתבטל אגב המקפה.

וא"כ נראה דפליגי לשי'. דהרי תוס' מפ' דמיירי שהשום והשמן ניכרים, ואין כאן ביטול ברוב כלל, רק דחסר בשיעור כביצה וגם מדרבנן דאי"צ כביצה אבל חסר בחשיבות דבטל אגב מקפה. ורבב"ח קאמר דע"י שלוקה עליו יש לו חשיבות, וכמש"נ לעיל. ותוס' לעי' הקשו הא משכח"ל מלקות במלקט, ותי' דכיון דאי"ז דרך אכילה אינו מועיל להחשיבו שלא יתבטל אגב המקפה. ולכן סבירא להו לתוס' דה"ה אם אין במקפה כזית בכאכ"פ באכילה רגילה, אף דמשכח"ל באכילה מהירה, אין לזה להועיל להחשיבו שלא יתבטל אגב המקפה.

אבל הר"ש מפרש כרש"י שהשום והשמן מעורבים כמבואר בדבריו באריכות, וקושיית הגמ' היא שיתבטל ברוב. ואף דלכ' טעכ"ע, ולמה יתבטל, ביאר הר"ש דאין טעכ"ע מועיל אלא באיסורי אכילה. ורבב"ח קאמר דכיון שלענין מלקות אינו בטל (דטעכ"ע), ולוקה (דהמל"א, או משום דאי' כזית בכאכ"פ), אינו בטל גם לענין טומאה.

ואינו ברור כ"כ למ"ל לרבב"ח לתלותו במלקות. וגם אם לא היה לוקה סוכ"ס נימא דהואיל ואינו בטל לענין מלקות, דטעכ"ע, אינו בטל לענין קב"ט.

(אכן הר"ש כתב בהמשך דאביי בסוגיין ס"ל דחצ"ש מותר מה"ת, אבל קשה לומר דגם רבב"ח סובר כן, והרי רבב"ח הוא תלמיד ר' יוחנן, ור' יוחנן הוא דס"ל חצ"ש אסור מן התורה.)

עכ"פ הא ודאי דלהר"ש לא קשה משה"ק התוס' דיכול ללקט, דכיון שאינו ניכר באמת אינו יכול ללקט. ואין שום צורך להמציא דבעינן שיכול ללקות כדרכו. וא"כ לדידיה די דמשכח"ל מלקות, וכל שמשכח"ל מלקות אינו בטל גם לענין קב"ט, ואי"צ שיהיה באכילה כדרכה דוקא. ולכן שפיר פי' דהואיל דבאכילה מהירה לוקה, דאצלו הוא כזית בכאכ"פ, אינו בטל גם לענין קב"ט.

תוד"ה אלא. דעת התוס' דאביי ל"ל המל"א אלא ברוב איסור או מע"מ, אבל לא ברוב היתר, וכמש"א אביי בניזיר. אמנם תוס' בניזיר וכן הר"ש בטב"י חילקו דלא אמר אביי כן אלא במב"מ, כמו שתי קופות, אבל במבש"א"מ לא, אבל התוס' כאן אינם יכולים לחלק כן שהרי כתבו לק' (ד"ה איתיביה) דהיא דשתי קופות מיירי במבש"א"מ. ולכן התוס' מחקו הגירסא דרב דימי הקשה לאביי אלא מאי המל"א כו'.

ובטעם החילוק בין רוב איסור לרוב היתר לכאורה היה נראה לפרש דברוב היתר האיסור בטל, והמל"א אינו מונע ביטול, ורק במע"מ או רוב איסור, שלא בטל האיסור, הוא דאמרי' המל"א להשלים השיעור.

אבל אם כן מאי מקשה אביי לרב דימי, הא כיון דהאיסור בטל מה שייך לומר שיתחייב בכזית בכא"פ. אמנם הר"ש מצדד דשמא כזית בכאכ"פ מונע ביטול באופנים מסויימים, וכמו שנראה בהמשך, ויישב בזה דקופות הוי מב"מ, אבל התוס' שלנו הרי נקטו בפשיטות דבמב"מ כיון שבטל חד בתרי ל"ש כזית בכאכ"פ. וא"כ מ"ש מבש"א"מ. וע"כ משום דבמבש"א"מ אין האיסור בטל, דטעכ"ע (או משום טעמו וממשו). וא"כ שוב יקשה מאי שנא רוב איסור מרוב היתר.

ולכ' צ"ל דהחילוק בין רוב איסור לרוב היתר אינו מלתא דביטול, אלא הוא מגדרי המל"א, דכשהיתר הוא רוב אינו נקל לו להצטרף לשיעור האיסור.

אבל קשה, א"כ במקפה איך המל"א, הא רובו היתר. תינח אם היינו אומרים דהחילוק הוא מצד דיני ביטול, היה אפשר דתוס' לטעמייהו דהשום והשמן בעין ואינם בטלים, ולכן שייך המל"א אפילו ברוב היתר. אבל השתא שאמרנו שהחילוק הוא מגדרי המל"א, דאין רוב היתר מצטרף לאיסור, א"כ מאי שנא במקפה.

ואין לומר משום שיכול ללקט תרומה עם מקפה סביב באופן שלא ירבה המקפה על התרומה, דהא אדהכי יכול ללקט תרומה לבד וע"כ כמש"כ תוס' לעי' לדעת ר"ת דאי"ז דרך אכילה ולא סגי בכך שלא יתבטל אגב מקפה.

ושי"ל דלעולם החילוק הוא מצד דיני ביטול, דכל שהאיסור הוא מועט בטל ברוב ול"ש המל"א. ואף דטעכ"ע, דמה"ט מקשה לרב דימי דיתחייב על כזית בכאכ"פ, אבל טעכ"ע הוא דין מחודש, ולא נאמר אלא לענין האיסור עצמו, ולא לענין המל"א, כי היתר מצטרף לאיסור ממש, ולא לאיסור שמצד עצמו היה צריך להיות בטל ברוב ומתקיים רק מתורת טעכ"ע. (וזה דומה לסברת הגר"ח בהל' חו"מ דטעכ"ע אינו מועיל לשם לחם, וכמו שהארכנו לעיל בסוגיא דעושה עיסה מן החיטה ומן האורז.)

שו"ר שהר"ש עמד על הקושיא, וכתב דלר"ת ניחא, דיכול לצרף חצי זית מזה וחצי זית מזה, וכונתו לכאורה דיכול ללקט עם כל חתיכת תרומה שיעור מקפה כמותה, ויצטרף הכל לכביצה. ותמוה כנ"ל דאדהכי הרי יכול לקבץ כזית מתרומה לחודה, וע"כ כמש"כ תוס' דאינו דרך אכילה.

ובאמת כי הר"ש לעיל מיניה הקשה לפי' ר"ת למ"ל המל"א תפ"ל דיכול ללקט תרומה לחודה, והביא תי' התוס' דאי"ז דרך אכילה, אלא שהסיק דזה נראה דוחק, וזו אחת מהסיבות שדחה פי' ר"ת שהשום והשמן בעין, והסכים לפרש"י שמעורבים. ועכ"פ דבריו קשים כיון דלר"ת ע"כ ליקוט אינו דרך אכילה, איך כתב דלר"ת ניחא דיכול לצרף חצי זית כו'.

וצריך לומר אחד מהשנים, או דמש"כ דלר"ת ניחא דיכול לצרף חצי זית כו', אזיל לטעמיה שדחה הסברא דליקוט אינו דרך אכילה. ואף דלפי"ז תסתער הקושיא על ר"ת למ"ל המל"א כלל, איה"נ והרי כבר דחה הר"ש את פי' ר"ת משו"כ ולא חשב לבאר זה שנית. או שמא יש לחלק דללקט תרומה לחודה אינה דרך אכילה, אבל ללקט תרומה עם מקפה שסביבה באופן שלא ירבה המקפה על התרומה הויא שפיר דרך אכילה.

ואם הר"ש לטעמי', דל"ל הסברא דליקוט אינו דרך אכילה, א"כ להתוס' עצמם אכתי תקשה איך המל"א במקפה כיון שרובו היתר, ואילו ללקט אינו דרך אכילה. אא"כ נאמר כסברא שכתבנו לעיל, דהיתר מצטרף לאיסור ממש ולא לאיסור שהוא מתורת טעכ"ע.

הערות בדברי הר"ש בטב"ר (פ"ב מ"ג)

יש להקדים שחוט המקשר בדברי הר"ש הוא הנידון אם לוקה על כזית בכאכ"פ במקום שאכל כזית. הר"ש מוכיח מסוגיין דלוקה על טעכ"ע, שהרי המל"א וכן כזית בכאכ"פ הם רק צירופים לשיעור כזית, אבל עצם מה שהאיסור אינו בטל ולוקה עליו הוא משום טעכ"ע.

וזה לשי' דל"ל נהפך (אבל עי' בהמשך), אבל לרש"י דבמקום טעכ"ע ההיתר נהפך להיות אסור ולוקה על כזית מן התערובת, צ"ל דסוגיין ל"ל טעכ"ע (דאתיא כר"ע דמצריך משרת להמל"א, ומגיעו"נ לא ילפינן דחידוש הוא, וכמש"כ רש"י בסוף הסוגיא לדעת רבנן דר"א, וכמש"כ רש"י בחולין צח: לדעת אמוראי בתראי). ומה שהשום והשמן אינם בטלים הוא דין מיוחד בתרומה דדימוע דאורייתא. ובכותח צ"ל דיש טעמו וממשו.

ולשי' ר"ח כהן דאמנם ע"י טעכ"ע ההיתר נהפך להיות אסור אבל דוקא כשהיה שם כזית בכאכ"פ ג"כ ניחא הסוגיא דאלמלא טעמא דכזית בכאכ"פ או המל"א לא היה לוקה על האיסור והיה נידון כחצ"ש וממילא דגם משום טעכ"ע לא היה לוקה. אבל השתא דלוקה על האיסור משום כזית בכאכ"פ לרב דימי, או משום המל"א לאביי, לוקה גם על כזית מן התערובת משום נהפך.

עכ"פ שי' הר"ש דע"י טעכ"ע אינו לוקה אא"כ אכל כזית מן האיסור, וזהו הנידון בסוגיין לצרף שיעור כזית כדי שילקה משום טעכ"ע. ומוכח דבעצם שייך מלקות משום טעכ"ע.

ומקשה מהסוגיא בע"ז דטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו, ומשמע לי' דהיינו אפילו אכל כזית בכאכ"פ. ומביא תירוץ ר"ת דמיירי במב"מ, ומפלפל בזה דא"כ מ"ש טעמו וממשו דלוקה, ואמאי אינו בטל חד בתרי, ומחדש דלרב דימי דכזית בכאכ"פ דאורייתא כל שיש כזית בכאכ"פ ולא נימוח האיסור אינו בטל אפילו במב"מ. ובסוף מסיק עפ"י הירושלמי דלעולם הגמ' בע"ז מיירי במבשא"מ, ומ"מ אינו לוקה על טעמו ולא ממשו, דאינו לוקה על טעכ"ע, וכשיטת ר' יוחנן בירושלמי, ודלא כסוגיין, והיא מחלוקת הסוגיות.

ב. הר"ש דן תחילה במחלוקת רש"י ור"ת אם השום והשמן מעורבים במקפה או ניכרים בעין. ודעתו מסכמת עם שיטת רש"י שהם מעורבים.

והקשה כיון שהשום ושמן מעורבים א"כ איך פי' רב דימי דלוקה משום כזית בכאכ"פ, הא בגמ' בחולין משמע דסתם נזיד הדמע אין בו כבאכ"פ. ותוס' תירצו דקים ליה דבהכי מיירי המשנה דמקפה. אבל הר"ש תי' דיכול לאכול במהירות, נמצא דמשכח"ל שילקה, ולכן אינו בטל לענין קב"ט.

וחזינן מדבריו דכזית בכאכ"פ הוא שיעור זמן, ותלוי במהירות האוכל. ועי' במנח"ב (סי' נ"ג) שהביא דבריו וחיזק סברא זו.

אבל ברמב"ם ריש פט"ו מהל' מאכ"א משמע בפשוטו דכזית בכאכ"פ הוא שיעור בכמות, שהיה זית אחד בנפח של ג' ביצים.

ויש לדון אם תוס' שלא תירצו כתירוץ הר"ש חולקים על הנחתו דכאכ"פ תלוי במהירות האוכל, או"ד לעולם גם תוס' מסכימים דכאכ"פ תלוי במהירות האוכל, אלא דמ"מ הקשו כיון דסתם נזיד הדמע אין בו כזית בכאכ"פ לאדם בינוני א"כ אף שאם יאכל במהירות ילקה אבל לא סגי בכך שלא יתבטל אגב מקפה, דומיא דמש"כ לעיל דאף שיכול ללקט התרומה לא סגי בכך שלא יתבטל דאינו דרך אכילה. והר"ש לטעמי' שדחה סברא זו.

והנה תוס' הרא"ש בסוגיין הקשה מה הקשה אביי לרב דימי ממדוכות וקופות דאם כזית בכאכ"פ דאורייתא איך תולין להקל, והרי גם אם כזית בכאכ"פ לאו דאורייתא מי ניחא הא חצ"ש אסור מה"ת. ותי' או דאביי ס"ל כריש לקיש דחצ"ש מותר מן התורה, או דגם אם חצ"ש אסור מה"ת אבל היינו חצ"ש בעין אבל חצ"ש בתערובת מותר מה"ת לדברי הכל.

הר"ש ג"כ הזכיר שני התירוץ אבל הקשה על התירוץ השני מהגמ' בחולין (קח). בחצי זיתא תרבה דנפל לדיקולא דבשאר וסבר מר בר רב אשי לשיעוריה בשלשים, ואמר לו אביי חדא דאין לזלזל בשיעור דרבנן ועוד דחצ"ש אסור מה"ת. והרי התם מיירי ע"י תערובת, וע"כ דחצ"ש אסור מה"ת גם בתערובת.

והגרעק"א תמה על קושיית הר"ש. דבלא"ה קשה שם – איך חילק מר בר רב אשי בין כזית לחצי זית, הא בא' בשלשים אין כזית בכאכ"פ, וא"כ איך סבר מר בר רב אשי לחלק בין נפל כזית או חצי זית, הא גם הזית אינו נאכל

בכאכ"פ והוי חצ"ש. וע"כ שסברת מר בר אשי היתה להחמיר טפי בכזית שעכ"פ היה שם שיעור שלם קודם שנפל. ומעתה, תמה הגרעק"א, מאי קשיא לי להר"ש, לעולם חצ"ש ע"י תערובת מותר מה"ת, ומ"מ סבר מר בר אשי להקל בחצי זית דקודם שנפל לא היה בו שיעור.

אכן המנח"ב (שם) באמת תמה מעצמו מה לי זית מה לי חצי זית כיון שאין שם כזית בכאכ"פ, וכתב שלפי"ד הר"ש ניחא דגם בזית שנפל לשלשים ביצים יכול למהר ולאכול הכל בכאכ"פ, ולכן שפיר סבר מר בר רב אשי להקל בחצי זית דלא משכח"ל מלקות ולהחמיר בזית שלם דמשכח"ל מלקות אם יאכל במהירות. ולפי דבריו ניחא קושיית הגרעק"א, דהר"ש לשיטתו דכאכ"פ תלוי במהירות האוכל, וא"כ הסוגיא דחצי זיתא תרבה מתפרש כפשוטה דחצי זית קל מזית שלם גם אחר שנפל לתערובת, ועל זה אמר רב אשי דחצ"ש אסור מה"ת, ולכן שפיר הוכיח מזה הר"ש דחצ"ש בתערובת אסור מה"ת.

אבל תוס' הרא"ש י"ל דס"ל כהרמב"ם דכזית בכאכ"ב הוא שיעור קצוב, וא"כ כשנפל זית לשלשים זיתים ליכא כזית בכאכ"פ, ומ"מ סבר מר בר רב אשי שהוא חמור מחצי זית שנפל, וע"כ כדברי הגרעק"א דהחומר הוא מצד שהיה שם שיעור קודם שנפל, ולא קשה קושיית הר"ש אם חצ"ש מותר ע"י תערובת מ"ק רב אשי דחצ"ש אסור מה"ת, דכונת רב אשי דאסור מה"ת קודם שנפל.

ג. ער"כ הר"ש וז"ל ומיהו קשיא דגבי קופות גרסינן בנזיר בכל הספרים בשלמא לדידי דאמינא משום דהיתר מצטרף לאיסור כגון דנפיש חולין אלא לדידך דאמרת משום דאיכא כזית בכדי אכילת פרס כי נפיש חולין מאי הוי, ואי במעורבים במקפה איירי הא התם נפישא מקפה ואפ"ה מצטרפת לאביי. ולפי ר"ת שפירש שהם בעין ניחא דיכול לצרף חצי זית מזה וחצי זית מזה ומיהו לפי ר"ת נמי קשה מכותח וקדירות שההיתר מרובה וקאמר אלא מאי היתר מצטרף לאיסור עכ"ל.

התוס' בסוגיין הקשו כן, מאי מקשה רב דימי לאביי אלא מאי המל"א כו', הא אביי ל"ל המל"א כ"א ברוב איסור או מע"מ, ולא ברוב היתר, כמש"א אביי בנזיר לענין קופות. ומשור"כ התוס' מחקו הגירסא, ולא הקשה רב דימי לאביי. אבל הר"ש אינו מוחק הגירסא. (גם רש"י גורס שרב דימי הקשה לאביי בכותח ובמדוכות אלא מאי המל"א כו'. ועי' לעי' מה שכתבנו לדעתו.)

וממשיך הר"ש וז"ל ואין לומר דמקפה וכותח ומדוכות שהן מין בשאינו מינו אפילו רוב היתר מצטרף לפי שהאיסור נותן בו טעם אבל קופות וסאין חד מינא עכ"ל. פי' דשמא היה מקום לתרץ דקופות הוי מב"מ ובטל חד בתרי, ולכן א"א לומר המל"א, דכבר נתבטל האיסור, אא"כ האיסור הוא רוב או מע"מ, אבל כותח ומדוכות הוי מבשא"מ, ולא בטל האיסור, דטעכ"ע, ולכן המל"א בכל גונא.

ודוחה הר"ש וז"ל וא"א לומר כן דאי חד מינא הוא מאי קשיא ליה אמאי אמרי' שאני אומר אי כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא הא קיימא לן דמדאורייתא מין במינו ברובא בטיל בפרק התערובת. אלא ודאי קופה וסאין תרי מיני כגון חטין ושעורין ונעשו קמח דאי אפשר להבדילם עכ"ל. וכן התוס' (ד"ה איתיביה) הוכיחו מזה דקופות הוי מבשא"מ.

וא"כ הדק"ל אם המל"א הוא רק ברוב איסור או מע"מ מה הקשה רב דימי לאביי בכותח ומדוכות.

ותי' הר"ש שני תירוצים. התירוץ הראשון, דמקפה וכותח ומדוכות נותנים טעם זב"ז, ולכן אמרי' המל"א אפילו ברוב היתר, אבל בקופות אינם נותנים טעם זב"ז, רק מעורבים וא"א להבדילם, ובכה"ג לא אמרי' המל"א כ"א ברוב איסור או מע"מ.

והסברא צ"ב כיון דגם בקופות האיסור בטל – כדמוכח ממה שהקשה אביי לרב דימי, וכמו שהוכיח הר"ש – א"כ סוכ"ס למה לא נאמר המל"א אפילו ברוב היתר. וצ"ל שהחילוק בין רוב היתר לרוב איסור אינו מצד ביטול, אלא מעצם הצירוף דהמל"א, שאין ההיתר מצטרף ליחשב חלק מהמעשה אכילת איסור אלא או כשהאיסור הוא רוב, או כשיש בהם צירוף גדול דנתינת טעם.

וזה מכוון בלשונו במש"כ "דמקפה וכותח ומדוכות שעירובן דרך נתינת טעם זה בזה אפילו רוב היתר מצטרף לאיסור", דלכאורה מ"ק "זה בזה", הרי העיקר שהאיסור נו"ט בהיתר ואינו בטל, אלא כנ"ל דאי"ז הנידון, אלא מהלכות צירוף שנו כאן, מתי ההיתר מצטרף, דכשנותנים טעם זב"ז אפילו רוב היתר יכול להצטרף.

ד. ער"כ הר"ש מהלך אחר, דלעולם קופות הוי מב"מ. וממילא ניחא דלאביי ל"א המל"א אא"כ יש רוב איסור או מע"מ, דאיל"ה בטל ברוב. משא"כ בכותח ומדוכות דהוי מבשא"מ וטעכ"ע, אין האיסור בטל, ולכן שייך המל"א

בכל גונא. אלא שיקשה א"כ מה הקשה אביי לרב דימי בקופות דנימא כזית בכאכ"פ דאורייתא, והרי מב"מ בטל חד בתרי. ותי' דלרב דימי דכזית בכאכ"פ דאורייתא, גם במב"מ לא בטל האיסור כל שיש שם כזית בכאכ"פ, ואף דבמבואר בגמ' בפ' התערובת דמב"מ בטל חד בתרי, היינו כשנימוח ומתחבר עם הרוב ומתבטל, אבל בקופות שלא נימוח האיסור הוא מצטרף לכזית בכאכ"פ ואינו בטל.

והסברא צ"ב דאם אין מב"מ בטל חד בתרי אלא כשהוא נימוח א"כ גם לאביי נימא כן ונאמר המל"א אפילו ברוב היתר.

וע"כ צ"ל דכונת הר"ש דדוקא לרב דימי דאית לי' כזית בכאכ"פ דאורייתא הוא שאין מב"מ בטל כשלא נימוח. דטעמא דרב דימי דכזית בכאכ"פ מצטרף בתערובת הוא משום שאכילת האיסור חשיבא מעשה אכילה בפנ"ע. ומינה דאף שנתערב מב"מ אבל כיון שכל גרגיר עומד בפנ"ע ולא נימוח יכולים לצרף את אכילות גרגירי האיסור לאכילה בפנ"ע. אבל אביי דל"ל כזית בכאכ"פ דאורייתא ס"ל דאין האיסור נחשבת מעשה אכילה בפנ"ע ולכן בכל גונא מב"מ בטל חד בתרי, ורק מבש"מ אינו בטל דטעכ"ע.

(וזה כעין הסברא שכתבנו לעי' בביאור שיטת רש"י דמש"א אביי בחולין דטעמו ולא ממשו אסור היינו לבתר שחזר לסבור כרב דימי דכזית בכאכ"פ דאורייתא, ולכן אכילת האיסור כשטעמו נרגש חשיב מעשה אכילה בפנ"ע. והר"ש מחדש דאפילו במב"מ כן כל שלא נימוח.)

ה. וממשיך הר"ש וז"ל ובפ' גיד הנשה (צט:): גבי נתבשל עם הגידין ואין מכירו דפריך ליבטל ברובא בדליכא כזית בכדי אכילת פרס פריך עכ"ל.

פ' שהקשה על שיטתו דלר' דימי כשאינו נימוח אין מב"מ בטל חד בתרי, מגיה"נ שנתבשל עם הגידים, דמקשה הגמ' דליבטל חד בתרי. (והגמ' מתרץ דהוי בריה.) ותי' דליכא כזית בכאכ"פ. וזה צ"ב דאם בכזית בכאכ"פ אינו בטל ולוקה, גם בדליכא בדליכא כזית בכאכ"פ ייאסר עכ"פ משום חצי שיעור.

והר"ש בהמשך בפירוש ס"ל דחצ"ש בתערובת אסור.

וצ"ל דסברא זו המחודשת דאפילו במב"מ חשיבא אכילת האיסור בפנ"ע לא נאמרה אלא באכילה שלימה דכזית. ואכת"ב צ"ב¹⁵.

ו. עו"כ וז"ל ובפ"ב דמס' ע"ז (סז). אמר ר' יוחנן כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס על כרחין היינו במינו כמו שמפרש ר"ת מדקאמר טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו ואי שלא במינו הא קי"ל דטעם כעיקר עכ"ל.

ויש לבאר דבריו. דהנה בעצם המימרא דר' יוחנן דטעמו וממשו אסור ולוקין וזהו כזית בכאכ"פ אפשר לפרש בשני אופנים. הא', דכזית בכאכ"פ זהו פירוש ממש, וטעמו ולא ממשו היינו בדליכא כזית בכאכ"פ. וכן משמע מדברי הרמב"ם ריש פט"ו מהל' מאכ"א. הב', דממשו היינו שלא נימוח, ומש"א וזהו כזית בכאכ"פ הוא תוספת תנאי דגם בטעמו וממשו אינו לוקה אא"כ יש שיעור כזית בכאכ"פ דאל"כ הו"ל חצ"ש. וטעמו ולא ממשו היינו שנימוח, וכן פרש"י שם. וא"כ מבואר דכשנימוח וליכא ממשו אינו לוקה אפילו אם יש שם כזית בכאכ"פ. והם שני פירושים בתוס' ע"ז שם וחולין (צח:).

וכן נראה מדברי הרמב"ן בחולין (צח:): שהוכיח מדברי ר' יוחנן דל"ל טעכ"ע מה"ת, כיון שאינו לוקה בטעמו ולא ממשו. ומה ראייה היא, כיון דהרמב"ן ל"ל נהפך (כמבואר בדבריו שם) וא"כ נימא דמש"כ אינו לוקה משום דליכא כזית. אלא ע"כ דהרמב"ן הבין כפירוש הב', דכזית בכאכ"פ הוא תוספת תנאי בטעמו וממשו, וממילא משמע דבטעמו ולא ממשו פטור אפילו אם יש כזית בכאכ"פ. ומזה הוכיח הרמב"ן דטעכ"ע לאו דאורייתא¹⁶.

¹⁵ באמת בש"ס מהדורת וגשל מבואר שמש"כ הר"ש לק' דחצ"ש אסור בתערובת הוא הגהה, כי במקצת כת"י אינו, ובמקצת כת"י הוא מוקף בחצאי לבנה. וא"כ אפשר שאי"ז מדברי הר"ש, והר"ש עצמו ס"ל חצ"ש ע"י תערובת מותר. אבל לק' בסוף דברינו הוכחנו דהר"ש ס"ל דחצ"ש בתערובת אסור מה"ת.

¹⁶ אבל אפשר לפרש הוכחת הרמב"ן באופן אחר, דהרמב"ן לטעמיה דמבואר מדבריו שם דלמ"ד טעכ"ע דאורייתא אף דל"ל נהפך אבל אי"צ כזית מן האיסור ממש אלא לוקה גם על טעם גדול כאילו היה שם ממשו של איסור. ומעתה הוקשה לו מ"ק ר' יוחנן דאינו לוקה על טעמו ולא ממשו, אפ"ת דאין שם כזית בכאכ"פ, אבל איך פסיקא לי' דאינו לוקה דילמא יש שם טעם גדול כאילו היה שם כזית. אלא ע"כ דר' יוחנן ס"ל דטעכ"ע אינו מה"ת.

גם הר"ש הבין דברי הגמ' עד"ז, דטעמו ולא ממשו היינו שנימוח, ולעולם בדאיכא כזית בכאכ"פ, ומ"מ קאמר ר' יוחנן דאינו לוקה. ויקשה אמאי, כיון דטעכ"ע, והר"ש ס"ל דכו"ע אית להו טעכ"ע דאורייתא.

והביא הר"ש תירוץ ר"ת דר' יוחנן מיירי במב"מ, ול"ש טעכ"ע, ולכן אינו לוקה בטעמו ולא ממשו. אלא שיקשה א"כ מהו טעמו וממשו שלוקה עליו, הא מב"מ בטל חד בתרי. ועי' בתוס' חולין (צח: ד"ה רבא) ביאר דטעמו וממשו היינו שהאיסור בעין ומכירו ולכן אינו בטל.

אבל הר"ש נראה שמפרש דלעולם אין האיסור ניכר, אלא שלא נימוח, וזהו ממשו, ולכן לוקה עליו, דכיון שלא נימוח וכזית בכאכ"פ דאורייתא הוא נחשב מעשה אכילה בפנ"ע, וכסברת הר"ש לעיל דלרב דימי בקופות יש לנו לומר כזית בכאכ"פ דאורייתא ואינו בטל, וכונת הר"ש כאן להביא ראיה ליסוד זה.

ז. עו"כ הר"ש ומיהו יש מפרשים דאטעם כעיקר לא לקי משום דיליף מגיעולי עובדי כוכבים והתם לא כתיב לאו כו'. זהו שיטת הר"י מאורלינש (הובא בתוס' חולין צח: ד"ה רבא), דה"ט דאינו לוקה על טעמו ולא ממשו, לא משום שטעמו וממשו אינו דאורייתא, אלא משום שאינו אלא עשה.

ולכאורה קשה, לפי הר"י מאורלינש למה לוקה במקפה, הרי האיסור אינו אלא עשה, וא"כ מה לי דהיתר מצטרף לאיסור, הרי הצירוף הוא לאיסור עשה, וכן לרב דימי מה לי שיש כזית בכאכ"פ הרי הצירוף אינו אלא לעשה.

וזה כעין קו' הגרעק"א בגלהש"ס זבחים (עח). דאמר ריש לקיש הפיגול והנותר והטמא שבללן זע"ז אינו לוקה דא"א שלא ירבה כו', וקאמר הגמ' ש"מ נו"ט דאורייתא, ומסיק דדוקא במב"מ אבל במבש"א"מ הוי דאורייתא. והקשה הגרעק"א לפי"ד הר"י מאורלינש מנ"ל דנו"ט במב"מ לאו דאורייתא, לעולם נימא דהוי דאורייתא אבל אינו אלא עשה ולכן אינו לוקה.

והחזו"א (יו"ד כ"ד ג') תי' דהגמ' שם מיירי בדין טעמו וממשו, שהרי גם לר"י מאורלינש דאינו לוקה על טעכ"ע אבל על טעמו וממשו קאמר ר' יוחנן דלוקה וע"כ דטעמו וממשו אינו בטל כלל ולא משום טעכ"ע¹⁷. וכדבריו י"ל גם לענין קושיין, דכותח הוי טעמו וממשו.

ועדיין קשה משכר המדי אמאי מחייב ר"א, דבגמ' מבואר דטעמא דר"א משום המל"א, ומה לי דהמל"א הרי אין שם אלא איסור עשה דטעכ"ע, כי הוא טעמו ולא ממשו. (אא"כ נאמר דלח בלח הוי טעמו וממשו.)

ובמשנת ר' אהרן (חולין ט' ח') תירץ קושיית הגרעק"א באופן אחר, דרק אכילת כזית מן התערובת הוי עשה, אבל אכילת האיסור עצמו בכאכ"פ הוי לאו. ולכן בפיגול נותר וטמא שבאמת אכל כזית איסור בכאכ"פ היה לוקה.

ולפי"ז ניחא הא דכותח הבבלי, ושכר המדי, כי האיסור הוא לעולם בלאו, רק אין בו כזית, והתערובת אף שנהפך אבל ההיפוך הוא עשה. אבל לר"א דהמל"א א"כ ההיתר מצטרף לאיסור עצמו שהוא בלאו ולוקה.

אלא דקשה לומר שזהו שיטת היש מפרשים בר"ש, דלפי"ז צ"ל דמש"א ר' יוחנן דטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו היינו בדליכא כזית בכאכ"פ, אבל הר"ש ודאי לא הבין כן, דהרי הר"ש לי"ל נהפך כלל, ולמה הוצרך לאוקמה במב"מ. וע"כ דהר"ש נקט בפשיטות דכונת ר' יוחנן דבטעמו ולא ממשו אינו לוקה אף אם יש כזית בכאכ"פ.

ועו"ק דבתוס' בע"ז (סז:): מפורש דהר"י מאורלינש מפרש דבטעמו ולא ממשו אינו לוקה אפילו יש שם כזית בכאכ"פ.

ח. עו"כ הר"ש וז"ל והא דאין כל המקפה נפסלת דתחשב כתרומה מחמת טעם כעיקר משום דעיקרה חולין היא ובחולין קנגע ולענין איסור אכילה דוקא הוא דהוי כעיקר תדע דאין טעם כעיקר ליחשב שחוטה כנבילה לענין טומאה עכ"ל. וכונתו למש"כ התוס' בבכורות (כב). דשחוטה שבלעה טעם נבילה אין בה טומאת נבילה אפילו אם הנבילה נו"ט דל"ש נו"ט בטומאה וטהרה.

¹⁷ וק"ק לשון הגמ' ש"מ נו"ט לאו דאורייתא, הרי באמת נתינת טעם אסור מדאורייתא משום טעכ"ע. ושי"ל דזה היה פשוט לגמ' דל"ש טעכ"ע במב"מ, אבל היה ס"ד דטעמו וממשו שייך בכל גונא, ולכן מדייק ש"מ דנו"ט דהיינו טעמו וממשו לאו דאורייתא, ואילו משום טעכ"ע בלא"ה אינו לוקה דל"ש טעכ"ע במב"מ.

ויל"ע למה לא נאמר שם הואיל ולוקה עליו, וכמו בתרומה. אבל לא דמי. דאיסור תרומה לזר ומה שנפסלת ע"י טב"י שניהם נובעים מקדושת תרומה שבה, והם ענין זל"ז, ובזה שייך הואיל, אבל מה שנבילה אסורה באכילה ומה שהיא מטמאה הם שני ענינים נפרדים ול"ש בזה הואיל.

אבל יל"ע טובא בדברי הר"ש דמבואר מלשונו דאילו היה דין טעכ"ע לענין טומאה היה כל המקפה נפסלת. וזה תימה, דהרי הר"ש ל"ל נהפך, וא"כ לא הר"ל להקשות אלא למ"ל הואיל, תפ"ל דמקום מגעו פסול משום שהתרומה אינה בטילה משום טעכ"ע, אבל מדברי הר"ש מבואר דקשיא לי' טפי, למה רק מקום מגעו פסול היה לנו לפסלו כולו משום טעכ"ע. וזה תימה.

והנה עי' בדברי הר"ש לק' בסו"ד שהאריך להוכיח דאינו לוקה על כזית מן המקפה, אלא צריך לאכול כזית מן התרומה, וסדר הוכחתו הוא דהא פשיטא דעל חצי זית בעין אינו לוקה, וממילא איך ילקה על חצי זית שנפל בתערובת, וממילא אפילו נפל זית שלם בתערובת ואכל חציו ג"כ אין לו ללקות דבחצי שאכל נפל רק חצי זית.

והדברים צ"ב קצת דממנ"פ אם נחית הר"ש לסברא דנהפך א"כ מעיקרא דדינא פריכא דבחצי זית בעין לא אכל כזית אבל כשנתן טעם במפקה נהפך כולו לתרומה. ואם ל"ל הסברא דנהפך א"כ מה לי כל אריכות זו ולא הר"ל אלא לומר בפשיטות דכיון שההיתר אינו נהפך צריך לאכול כזית איסור.

ונראה דלעולם הר"ש אית לי' דכל ההיתר נהפך להיות אסור, וזהו יסוד טעכ"ע, ובדרך זה הוא מונע ביטול. אלא דמ"מ סבירא לי' דאם נפל זית במקפה אינו לוקה אלא אם אכל כל המקפה, דאין האיסור יכול להפוך את ההיתר להיות יותר חמור מעצמו. אלא אם נפל זית במקפה, כל המקפה נהפך להיות כמו כזית של איסור. ואם אכל חצי מן המקפה, כאילו אכל חצי זית של איסור.

ומעתה, אילו היינו אומרים טעכ"ע גם לענין טומאה, אז כל המקפה היה נהפך להיות תרומה, והיה מקבל טומאה. (דהרי לקבלת טומאה אי"צ שיעור, דהשום והשמן נתערבו והנידון הוא שיתבטלו ברוב, ודלא כהתוס' שהנידון הוא משום שצריך כביצה לקב"ט.)

וזו קושיית הר"ש שהקשה דנימא טעכ"ע לענין טומאה וכל המקפה יפסל.

אלא שצריך להבין התירוץ, דלא אמרי' טעכ"ע לענין טומאה, הרי סוכ"ס אמרינן הואיל, ונימא דהואיל ולוקה על כל המקפה מדין טעכ"ע (שהרי כל המקפה נהפך לכזית של איסור והמלקות הוא משום כולו) ייפסל כולו.

אבל בפשוטו ניחא, דקושיית הגמ' היא דהשום והשמן ייבטלו ברוב, והתירוץ הוא דכיון שאינם בטלים לענין מלקות אינם בטלים לענין טומאה. אבל סוכ"ס השתא דאינם בטלים דין איסור לחוד ודין טומאה לחוד, ולאיסור ענין טעכ"ע הוא דהמקפה כולו נהפך לאיסור ולוקה על כולו, אבל לענין טומאה לא נאמר דין טעכ"ע ונהפך ורק התרומה מקבל טומאה. והדין של הואיל הוא אך ורק לענין שלא יתבטל התרומה.

ט. והנה עי' בדברי הר"ש חלה (פ"ג מ"ז) בההיא דעיסה שעשאה מחיטה ואורז אם יש בה טעם דגן כו' כתב דמיירי כשאין שם שיעור חלה, ומביא הגמ' בזבחים דמדייק מיניה דנו"ט דאורייתא. ולא הביא טעמא דגרירה כלל. אלא שלק' מיניה (פ"ד מ"ג) הזכירו בדרך אגב. ומשמע דעיקר טעם המשנה משום נו"ט, אלא שצריך גם לטעמא דגרירה, וזה לכ' על דרך הרא"ש (סוף הל' חלה) דעיקר טעם המשנה הוא משום טעכ"ע אלא דבעי' נמי שיהיה בא לידי חימוץ ולזה מועילה גרירה. וקשה, תינח הרא"ש אית ליה נהפך והכל נהפך לחיטה ע"י טעכ"ע, כמבואר בדבריו, אבל הר"ש ל"ל נהפך, וכיון שאין שם שיעור חלה מה יועיל טעכ"ע.

ולפי דברינו דגם הר"ש אית לי' נהפך, רק דס"ל דמ"מ אינו יכול ללקות אלא א"כ אכל כל המקפה שנבלע בו כזית איסור, וביארנו משום דכל המקפה חשיב ככזית איסור, י"ל דלעולם עיקר טעם המשנה משום טעכ"ע ועי"ז נהפך לעיסה של חיטה. אלא דלכאורה חסר בשיעור, דכיון שאין שם שיעור שלם של חיטה א"כ העיסה נהפכה לחיטה פחות מכשיעור. וי"ל דלזה באמת נאמר טעמא דגרירה, דכיון שהאורז נגרר ונטפל בתר החיטה, לכן אף שאלמלא טעכ"ע לא היה חל באורז חיוב כלל, אבל עכשיו שנהפך כל העיסה לחיטה ע"י טעכ"ע, גוף האורז נטפל לחיטה להשלים השיעור. ויהיה זה דרך חדש בביאור צירוף טעם הבבלי דנו"ט דאורייתא וטעם הירושלמי דגרירה.

י. באמצא דברי הר"ש (מן "ואע"ג דחצ"ש אסור מה"ת" עד "ואע"ג שלא רבו חולין על התרומה") יש קטע שאינו מקישור הענינים, ובמהדורת וגשל מבואר עפ"י כת"י שהוא הגהה, ודן בקושיית תוס' הרא"ש למה במדוכות וקופות תלה אביי הקושיא בנידון דכזית בכאכ"פ, והרי אפילו אם כזית בכאכ"פ דרבנן הא חצ"ש אסור מה"ת, וסוכ"ס איך תולין להקל. ותחילה תי' דלא אסרינן חצ"ש ע"י תערובת, וכן תי' תוס' הרא"ש, והר"ש מקשה על זה

מהגמ' בחולין (צח.) גבי חצי זיתא דתרבא דנפל בדיקולא דדיקלא, והגרעק"א תמה על קושייתו, ודברנו מזה לעיל. ושוב מתרץ דאביי ס"ל כריש לקיש דחצ"ש מותר מה"ת, וכאיך תי' של תוס' הרא"ש. אמנם אף שכל זה הגהה אבל גם הר"ש עצמו ס"ל דחצ"ש אסור מה"ת אפילו ע"י תערובת כדמוכח ממש"ק לאביי איך לוקה על המל"א בכה"ת הרי הוא נלמד בק"ו מנזיר ואין מזהירין מן הדין, והוסיף דגם לר' יוחנן קשה דמבואר דאלמלא שהיה שני כתובים הבאים כאחד היו למדים לכה"ת, ולמאי, אי לענין איסור הרי בלא"ה חצ"ש אסור מה"ת לדעתו, ואי לענין מלקות הא אין מזהירין מן הדין. הרי להדיא דחצ"ש אסור לר' יוחנן אפילו בתערובת.

שיטת ר' חיים כהן

הרא"ש (בסוף הלכות חלה ובפ"ז חולין סי' ל"א) הביא שיטת ר"ת דבמקום טעכ"ע ההיתר נהפך להיות אסור ולוקה על כזית מן התערובת. וכתב עוד בשם ר' חיים כהן דאם יש כזית בכאכ"פ אז אמנם ההיתר נהפך להיות אסור ולוקה על כזית מן התערובת, אבל אם אין כזית בכאכ"פ אינו לוקה.

והטור (יר"ד סי' צ"ח) הביא שיטה זו בשם ר"ת, והב"י כתב דס"ל דר"ת אינו חולק על חילוקו של רח"כ. אבל הפר"ח (שם) כתב שהוא ט"ס וצ"ל ר' חיים במקום ר"ת, והסכים לזה הגר"א (או"ח תנ"ג ב').

ובטור מבואר דאף שאינו לוקה כשאין שם כזית בכאכ"פ אבל אסור מה"ת משום חצ"ש. אבל הגר"א (שם) כתב דהרא"ש אינו סובר כן, ודייק כן מלשון הרא"ש (חולין שם) שסיים דלר"ת אם נשפך הרוטב ואין ידוע אם היה בו ששים כנגד האיסור הוי ספיקא דאורייתא, ולא כתב דכן הוא גם לרח"כ, אלא משום דלרח"כ כל שאנו יודעים שלא היה שם בכאכ"פ עכ"פ אינו אסור מה"ת.

וראיתי מעירים דלכ' אין הדיק מוכרח די"ל דכונת הרא"ש לר"ת שטעכ"ע דאורייתא, וה"ה לרח"כ, ולא בא אלא לאפוקי משיטת רש"י דטעכ"ע דרבנן.

אבל שמא הגר"א הסתמך על משמעות דברי הרא"ש שנתן טעם לשיטת רח"כ וז"ל ואע"ג דטעכ"ע ילפינן מקרא מסתבר לומר דלא החמירה תורה בנתינת טעם של איסור בהיתר להופכו לאיסור כשהיתר כ"כ יותר על האיסור שאם היה האיסור בעין וניכר בתוך ההיתר בלא נתינת טעם לא היה לוקה עליו דהיינו ביותר מכדי אכילת פרס עכ"ל. ומבואר דכזית בכאכ"פ הוא תנאי בעצם דין טעכ"ע, ומשמע דאי ליכא בכאכ"פ אין בו דין טעכ"ע כלל, וממילא בטל ברוב.

אבל לשי' הטור דגם לרח"כ אסור מה"ת משום חצ"ש, צ"ב דנמצא דיש שני גדרי טעכ"ע, האחד כשאין שם בכאכ"פ דאין האיסור בטל, אבל לא נהפך ההיתר להיות אסור, והשני כשיש בכאכ"פ דאז גם ההיתר נהפך להיות אסור. וזה תמוה דאחת דיבר קרא ושתיים זו שמענו. אבל נראה לדעתו דבכל גונא אמרינן נהפך, אלא דאם אינו יכול ללקות על האיסור אם היה בעין נמצא שהאיסור עצמו אינו חמור כ"כ ללקות עליו ולכן גם ההיתר נהפך לאיסור כזה שאין לוקין עליו.

ב. והנה הגר"א כתב מקור לשי' רח"כ מסוגיין דכיון דס"ל כר"ת דע"י טעכ"ע ההיתר נהפך להיות אסור א"כ מהו זה שנחלקו אביי ורב דימי במקפה וכותח ומדוכות וקופות אם לוקה משום המל"א או משום בכאכ"פ, והרי תפ"ל דטעכ"ע וההיתר נהפך להיות אסור. וזו קושיא על שי' ר"ת. אלא ע"כ דלא אמרינן טעכ"ע אא"כ היה יכול ללקות על האיסור אילו היה ניכר, וא"כ שיעור הסוגיא דנחלקו אביי ורב דימי איך היה יכול ללקות על האיסור, משום טעכ"ע אי משום בכאכ"פ, והשתא דהיה לוקה אילו היה ניכר (לאביי כדאית ליה ולרב דימי כדאית ליה) שוב אמרי' טעכ"ע ולא נתבטל האיסור אף שאינו ניכר וגם ההיתר נהפך להיות אסור.

ועו"כ הגר"א דלסוברים דגם לרח"כ אם אין בכאכ"פ אסור משום חצ"ש יקשה מה הקשה אביי לרב דימי במדוכות וקופות דאי כזית בכאכ"פ דאורייתא איך תולין שתרומה לתוך תרומה נפלה, והא אפילו אם בכאכ"פ דרבנן עכ"פ הוי חצ"ש. אכן זו קושיית תוס' הרא"ש והר"ש וי"ל כמה שכתבו דאביי ס"ל כריש לקיש.

עו"כ הגר"א דגם התוס' בסוגיין (ד"ה איתביה) דמוקי הא דקופות במבשא"מ ס"ל כרח"כ, דאם לא כן מה לי אם יש בכאכ"פ הרי טעכ"ע. ולא הבנתי כ"כ דשמא התוס' ל"ל נהפך כלל. ונראה דהגר"א לא ניח"ל לומר דאביי ס"ל כריש לקיש דחצ"ש מותר מה"ת, דהא סוגיין אליבא דר' יוחנן, וכן מבואר להדיא בדברי הגר"א, וע"כ דס"ל כרח"כ דאם ליכא בכאכ"פ לא אמרי' טעכ"ע כלל ובטל ברוב. אבל קושיא זו בלא"ה קשה לר"ת, ולטור, וע"כ צ"ל כתוס'.

הרא"ש והר"ש דאביי נקט בזה כריש לקיש ולא חש למה שהסוגיא אליבא דר' יוחנן, וכמש"כ הר"ש, וא"כ סוכ"ס איזה דיוק יש מדברי התוס' וצ"ע.

ג. ברא"ש (חולין שם) ובגר"א (שם) מבואר עוד, דרח"כ למד דינו ממש"א ר' יוחנן בע"ז (סז). טעמו וממשו לוקין עליו וזהו כבאכ"פ, וטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו.

והענין, דרש"י שם פי' דממשו היינו שלא נימוח, ולא ממשו היינו שנימוח, וא"כ מש"א ר' יוחנן וזהו כבאכ"פ זהו תנאי דאפילו אם לא נימוח אינו לוקה אא"כ היה כבאכ"פ, וממילא דאם נימוח אינו לוקה אפילו יש שם כבאכ"פ. וקשה למה אינו לוקה כשנימוח, כיון דאיכא כבאכ"פ, וטעמ"ע. והתוס' בחולין (צח: ד"ה רבא) ובע"ז (שם) הביאו ב' תירוצים, תי' ר"ת דמירי במב"מ, ותי' ר' אליהו דמש"א ר' יוחנן וזהו כבאכ"פ זהו פירושא דממשו, וממילא דמש"א ולא ממשו היינו שאין שם כבאכ"פ. וכדברי ר' אליהו כתב גם הרשב"א בתוה"ב בשם ר' יצחק.

וצריך להבין נהי דאין שם כבאכ"פ ואינו יכול ללקות על האיסור גופא אבל אמאי אינו לוקה משום שההיתר נהפך להיות אסור. והיה אפש"ל דר' אליהו ל"ל נהפך. אבל דעת רח"כ – כמבואר ברא"ש ובבהגר"א – דזה גופא אשמעינן ר' יוחנן, דאם אין שם כבאכ"פ לא אמרי' נהפך כדי שילקה.

והגר"א נקט שגם ר' אליהו בתוס' והרשב"א בשם ר' יצחק לכך נתכוונו. ולכ' צ"ע מנ"ל להגר"א דסבירא להו נהפך כלל. דלכאורה הם לא באו אלא לתרץ קו' הראשונים איך אמר ר' יוחנן דטול"מ אין לוקין, ובפשוטו מירי אפילו יש שם כבאכ"פ, דומיא דטעמו וממשו דבפירוש אמר ר' יוחנן דמירי בכאכ"פ, ואם איתא דטעמ"ע אמאי אינו לוקה בטול"מ. ותירצו דמש"א ר' יוחנן וזהו כבאכ"פ אי"ז תנאי אלא פירושא דטעמו וממשו, ומינה דטעמו ולא ממשו היינו דליכא כבאכ"פ. והגר"א הבין דכונתם על דרך שי' רח"כ, דבדאיכא כבאכ"פ נהפך ההיתר ולוקה על כזית מן התערובת, ובדליכא כבאכ"פ לא אמרי' נהפך ואינו לוקה. וקשה מנא לי' זה, דילמא ר' אליהו ור' יצחק לית להו נהפך כלל, וכשיש כבאכ"פ לוקה כשאכל כזית מן האיסור דוקא.

ונראה, דהנה לכ' פירושו של ר' אליהו ור' יצחק קשה, אם ממשו היינו כבאכ"פ א"כ מי סני לשון כבאכ"פ שהיא לשון המשנה בכריתות, ולמה נקט ר' יוחנן לשון אחר ד"טעמו וממשו", והוצרך לפרש דזהו כבאכ"פ, והו"ל לר' יוחנן לומר בפשיטות דכבאכ"פ לוקה עליו, ותול"מ.

אבל לדרכו של רח"כ ניחא, דר' יוחנן בא לפרש סברת הדבר וענינו, למה בכאכ"פ אמרי' נהפך, ובדליכא כבאכ"פ לא אמרינן נהפך. ולזה ביאר, דכשיש כבאכ"פ והיה יכול ללקות על האיסור מצד עצמו אילו היה ניכר, זה נקרא "ממשו" של איסור, שאסור ממש ללקות עליו. אבל כשאין שם כבאכ"פ ולא היה אפשר ללקות על האיסור מצד עצמו אם היה ניכר, אי"ז "ממשו" של איסור. וזה מתפרש באחד משני הדרכים הנ"ל, או דאם אינו "ממשו" של איסור לא החמירה תורה לומר טעמ"ע כלל, ומותר מה"ת, או דאמנם אמרינן טעמ"ע וההיתר נהפך להיות אסור אבל בדרגת האיסור עצמו שאינו "ממשו" של איסור אלא חצ"ש ואינו לוקה עליו.

ובאמת סברת רח"כ היא מחודשת מאד, לומר דכשיש שם כבאכ"פ האיסור יותר חמור ומהפך ההיתר וכשאין שם כבאכ"פ אין האיסור חמור כ"כ ואין בכחו להפך ההיתר, או עכ"פ אין בכחו להפכו לאיסור גמור ללקות עליו. אבל לשיטתו הרי חידוש זה הוא חידושו של ר' יוחנן, ונראה שר' יוחנן בא לבארו בתיבת "ממשו", דרק איסור שיכולים ללקות עליו נחשב "ממשו" של איסור, אשר בכחו להפוך ההיתר לאיסור.

וכיון שפירוש זה בדברי ר' יוחנן הוא פירושו של ר' אליהו ור' יצחק, מסתבר דגם איהו אית להו נהפך, דאם לא כן למה נקט ר' יוחנן לשון זה כלל, ולא אמר בפשיטות דכבאכ"פ לוקה עליו. ולכן נקט הגר"א בפשיטות דשיטת ר' אליהו ור' יצחק היא שיטת רח"כ.

ומדויק שהר"ש בטב"י (פ"ב מ"ג) דן בדברי ר' יוחנן ואמאי בטעמו ולא ממשו אינו לוקה כיון שיש שם כבאכ"פ (דנקט כפרש"י דממשו היינו שלא נימוח, ולא ממשו היינו שנימוח, והכל כשיש כבאכ"פ), והביא כמה דרכים בזה (תי' ר"ת דמירי במב"מ, ותי' הר"י מאורלינ"ש דטעמ"ע אינו אלא עשה, ובסוף כתב דהסוגיא בע"ז ס"ל כירושלמי דאין לוקין על טעמ"ע וסוגיא דפסחים פליג) ולא הזכיר כלל פירושו של ר' אליהו ור' יצחק. וזה מדויק דהר"ש לשי' דס"ל דלעולם אינו לוקה אא"כ אכל כזית מן האיסור, וא"כ פירוש ר' אליהו ור' יצחק לא יתכן כלל, דאם ממשו היינו כבאכ"פ למה שינה ר' יוחנן לשונו, ולא הו"ל אלא לומר דלוקה אם אכל כזית מן האיסור בכאכ"פ, ותול"מ. וכל עיקר פירושו של ר' אליהו ור' יצחק לא יתכן אלא לפי דרכו של רח"כ, שכונת ר' יוחנן לאשמעינן דאיסור כזה שיכולים ללקות עליו חשיב "ממשו" של איסור שיש בכחו להפוך ההיתר לאיסור וללקות על כזית מן התערובת.

נתבארו ד' מהלכים בסוגיא:

שי' הר"ש דטעכ"ע דאו' אבל לי"ל נהפך (או כמש"נ דיש לו נהפך אבל לא ללקות על כזית מן האיסור אלא רק לענ"ז דכל התערובת נהפך לכזית של איסור שנפל בו, ואם אכל כל התערובת לוקה משום אכילת כולה, ואם אכל חצי מן התערובת הוי כאוכל חצי זית), וממילא הסוגיא פשוטה דהשום והשמן והחמץ והמדוכות והקופות אינן בטלים משום טעכ"ע אבל להשלים שיעור כזית צריך המ"ל"א או כבאכ"פ. (ומה שהוצרך רב"ח לומר שלוקה ביארנו משום דרק עי"ז יש לו חשיבות דנימא דמיגו שלוקה עליהם אינם בטלים גם לענין קבלת טומאה.) רק שקשה קו' תוהרא"ש וההגהה שבר"ש למה הדין שתולין תרומה לתוך תרומה נפלה תלוי אם כזית בכאכ"פ דאורייתא, דהא סוכ"ס אסור משום חצ"ש, ותירצו דאביי ס"ל כריש לקיש, דאו דחצ"ש מותר ע"י תערובת.)

שי' רש"י דאם טעכ"ע אמרי' נהפך אפילו ליכא כבאכ"פ וא"כ כל הסוגיא קשה, וצ"ל דסוגיין ס"ל כאמוראי בתראי דלר"ע דמצריך משרת להמל"א שוב אין לנו לימוד דטעכ"ע. והרי הסוגיא קאי על דברי ר' יוחנן דקאי לר"ע. ואף דאביי ס"ל (חולין קח.) דטול"מ אסור, אבל אינו נהפך להיות אסור. ומה שאין השום והשמן בטלים אינו משום טעכ"ע אלא משום דין מיוחד דדימוע דאורייתא. ובכותח צ"ל דהוי טעמו וממשו, או דהסוגיא כאביי (חולין קח.) דטעמו ולא ממשו אסור מה"ת. (אלא שיקשה כיון דאביי אית לי' טול"מ אינו בטל מה"ת א"כ למ"ל לרש"י טעמא דדימוע. ועי' לק' עמ' ב' בענין שיטת אביי בטעכ"ע.)¹⁸

שי' ר"ת לפי הבנת הרא"ש והגר"א דאמרי' נהפך אפילו כשאין כבאכ"פ ויקשה סוגיין וכן הק' הגר"א ויהיה צ"ל דהכל מקמי דשמעי' דין טעכ"ע.

שי' רח"כ דאמרי' נהפך דוקא אם יש כבאכ"פ, ונח' אליביה אם בפחות מכאכ"פ אסור משום חצ"ש. ולפי"ז הסוגיא מרווחת, דכדי לומר נהפך צריך תחילה שיוכל ללקות על האיסור אילו היה ניכר, ולכן מקשה הגמ' במקפה דכיון שא"א לאכול כזית מהשום והשמן בבת אחת הו"ל ליבטל, ומתרץ אביי דאם היה ניכר היה לוקה משום המל"א, ורב דימי תי' דאם היה ניכר היה לוקה משום כבאכ"פ, וכיון שהיה יכול ללקות על האיסור אם היה ניכר אמרי' טעכ"ע ואינו בטל ונהפך ההיתר להיות אסור.

[שם דף מ"ד ע"ב]

שיטת אביי בטעכ"ע

רש"י ד"ה ליתן טעכ"ע, לעשות טעמו של איסור כעיקרו וממשו. וכן לק' (ד"ה לכה"ת כולה) כתב כע"ז, שיהא טעמו של איסורין כממשו. ויל"ע מה כונת רש"י בהדגשה זו שהטעם הוא כממשו של איסור.

הנה בודאי משמע מדברי רש"י דאלולא קרא דטעכ"ע לא רק שהטעם היה בטל, אלא שלא היה נחשב כלום, כיון שאין בו ממשו של איסור. וכמו שדייק הגרעק"א מדברי התוס' בחולין (צח: ד"ה רבא), דאלמלא טעכ"ע לא היה טעם נחשב כלום. וכן מבואר ברמב"ן שם. ועי' ח"י הר"ן בסוגיין דבמשרת ענים במים לא קלט המים מן האיסור לא גופו ולא פליטתו. מאידך הר"ש בטבר"י כתב דאלמלא טעכ"ע היה בטל.

אבל ממה שכתב רש"י בלשון זה, דנעשה כממשו של איסור, וזה כלשון רבא בחולין (קח.) דטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו, דרבא לי"ל טעכ"ע כמש"כ רש"י בסוף סוגיין, היה משמע דגדר טעכ"ע אינו שהתורה גילתה שהטעם

¹⁸ עוד דקדקנו בדברי רש"י דבקופות ומדוכות יש שני גידונים, חדא האיסור עצמו דהוי טעמו וממשו, אבל אביי ס"ל דכבאכ"פ דרבנן וא"כ אין האכילת איסור נחשבת אכילה בפנ"ע ול"ש איסור טול"מ, ולכן ניחא מה שתולין שתרומה לתוך תרומה נפלה דאפילו נפלה תרומה לתוך חולין אינו אסור אלא מדרבנן, אבל לרב דימי דכבאכ"פ דאורייתא א"כ אכילת האיסור הויא מעשה אכילה בפנ"ע וצ"ל אסור כיון שאינו בטל שהרי טעמו וממשו אינו בטל. ורב דימי הקשה חזרה לאביי דהרי המל"א ובצירוף ההיתר הוי מעשה אכילה בפנ"ע. ולמסקנא אביי חזר לסבור כרב דימי דכבאכ"פ דאורייתא ולכן טעמו ולא ממשו אסור מה"ת אפילו כשאינו יכול לאכול האיסור בבת אחת. ועוד יש גידון מצד דין דימוע, אלא דיסוד דין דימוע אינו דנעשה אכילת תרומה, אלא דנעשה אכילה מעורבת, ואינו חמור כתרומה עצמה, ואינו כאיסור דאורייתא גמור, ותולין שתרומה לתוך תרומה נפלה.

מצד עצמו נחשב, אלא שנעשה כטעמו וממשו, ואזיל לטעמי' (ד"ה חייב) דע"י טעכ"ע ההיתר נהפך לאיסור. וביותר מבואר מדבריו (ד"ה מפת ומיין) דע"ז לוקה על כזית מן התערובת, דלכן כתב דאם פשט היין בכולה לא היו חולקים חכמים על ר"ע. וכן מבואר ממש"כ בסוף הסוגיא דרבנן דפליגי על ר"א בכוח ע"כ ל"ל טעכ"ע, דאם טעכ"ע היה לוקה על הכותח אף דליכא כבאכ"פ.

ומתוך צירוף הדברים היה משמע, דטעם לבד אינו כלום, ובעינן טעמו וממשו, וזהו החידוש דטעכ"ע, שההיתר נהפך וע"ז יש ממשו של איסור.

וארוחנא בזה להבין מנא לי' לרש"י כל היסוד דההיתר נהפך להיות אסור. דס"ל דזה גופא ענין טעכ"ע, כי טעם לבד אינו כלום, ובעינן ממשו של איסור, והיינו ע"י שממשות ההיתר נהפך לאיסור.

ולמש"נ רש"י ס"ל דאלמלא טעכ"ע לא היה כלום, וגם ס"ל דאפילו לאחר שנתחדש טעכ"ע טעם לבד אינו כלום רק דההיתר נהפך לאיסור וע"ז יש טעמו וממשו. (אבל הרמב"ן ל"ל נהפך ומפרש דטעכ"ע מגלה דטעם אסור).

ב. אלא דיל"ע דהא אביי אית לי' בחולין (קח). דטעמו ולא ממשו אסור מה"ת. הרי שטעם הוא חשוב.

לכ' אפש"ל דה"ט גופא דאביי שם משום דס"ל טעכ"ע, וההיתר נהפך להיות אסור. ונאמר דאף דרש"י ס"ל דאמוראי בתראי ל"ל טעכ"ע, היינו רבא (חולין צח:) ור' יוחנן (ע"ז סז), אבל אביי פליג וס"ל טעכ"ע. וכן הוא באמת שיטת הרמב"ן.

אבל קשה לומר כן בדעת רש"י, דהרי סתם דבריו (חולין צח:) דאמוראי בתראי ל"ל נהפך. ועוד דא"כ פליגי אביי ורבא לא רק בטעמו ולא ממשו, אלא גם בטעמו וממשו אם ההיתר נהפך להיות אסור (ונפק"מ אם לוקה על כזית מן התערובת), ובגמ' משמע שלא נחלקו אלא בטעמו ולא ממשו. ולרמב"ן דל"ל נהפך ניחא, דבטעמו וממשו ליכא נפק"מ, כי לכו"ע לוקה על כזית מן האיסור, ואי ליכא כזית מן האיסור לכו"ע אינו לוקה. אבל לרש"י דאית לי' נהפך קשה.

וביותר, הרי רש"י כתב בסוף הסוגיא דרבנן דפליגי על ר"א ע"כ ל"ל טעכ"ע. ואם אביי ס"ל טעכ"ע ויליף לה מסברא דנפשיה מבב"ח א"כ מה יענה למשנה דכותח הבבלי דרבנן ס"ל דאין לוקה על תערובת חמץ. וקושיא זו ראיתי בס' שחיטת חולין (עמ' ס"ה). (אבל לרמב"ן ניחא דל"ל נהפך ואין שום הכרח דרבנן ל"ל טעכ"ע).

אבל מאידך עי' בתורת הבית (ב"ד ש"א דף י). כשהביא דברי רש"י דקיי"ל טעכ"ע לאו דאורייתא כתב בתוך הדברים וז"ל "וה"נ משמע לק' בפ' כל הבשר גבי טיפת חלב שנפלה על החתיכה דאמר אביי ש"מ טעמו ולא ממשו דאורייתא דגמרינן מבב"ח וא"ל רבא דרך בישול אסרה תורה דאלמא ס"ל טעמו ולא ממשו לאו דאורייתא, ואביי ורבא הלכה כרבא בר מיע"ל קג"ם וזו אינה מהם ע"כ דברי הרב ז"ל, עכ"ל הרשב"א, ומבואר שגרס בדברי רש"י דטעכ"ע לאו דאורייתא משום דהלכה כרבא נגד אביי, הרי דאביי ס"ל טעכ"ע דאורייתא. וקשה כנ"ל, למה לא נחלקו אביי ורבא אלא דטעמו ולא ממשו, הו"ל לפלוגי גם בטעמו וממשו אי אמרינן נהפך, ועוד מה יענה אביי לרבנן דפליגי עלי' דר"א בכוח הבבלי. (ואי"ל דתנאי היא, דכיון דאביי יליף לה מסברא מבב"ח מהיכ"ת דפליגי בזה תנאי).

ג. ש"ל דאמנם אביי ס"ל טעמו ולא ממשו אסור, דהיינו שהטעם אסור מצד עצמו, ונלמד מבב"ח, ואי"צ לממשו של איסור. ולדידיה אין שום סיבה לומר שההיתר נהפך להיות אסור. ואביי באמת ס"ל דטעכ"ע דאורייתא, אלא שענין טעכ"ע לדעתו הוא שהטעם אסור בלא ממשו, ולא שההיתר הופך לממשו של איסור.

ורק לרבא דטעמו ולא ממשו אינו כלום, ובעינן לממשו של איסור. לדידיה התנאים הסוברים טעכ"ע (וכן בקדשים דלכו"ע טעכ"ע) היינו משום שההיתר נהפך להיות אסור.

וכל מה שכתב רש"י בסוגיין דע"י טעכ"ע ההיתר נהפך להיות אסור הוא משום דקיי"ל כרבא דטעמו ולא ממשו אינו דאורייתא. ודעת רש"י שזהו גם דעת ר' יוחנן בע"ז דטעמו ולא ממשו אין לוקין עליו, ומפרש דהיינו אפילו אם יש שם כבאכ"פ, דכל שאין שם ממשו של איסור אינו כלום. ומפרש דלדידהו גם במקום דטעכ"ע (כגון בקדשים, או לתנאים דאית להו טעכ"ע דאו') טעם לחוד אינו כלום רק ההיתר נהפך להיות אסור.

ואף דבסוגיא דנזיר משמע דקושיית הגמ' דמשרת נצרך לטעכ"ע הוא מדברי אביי, ואיך פרש"י כאן דטעכ"ע היינו שההיתר נהפך להיות כממשו של איסור שזהו דלא כאביי. לא קשה, כי דברי רש"י כאן הם לפי סוגיין שסתמא דהש"ס מקשה כן, ולכן פרש"י אליבא דהלכתא דטעכ"ע היינו שההיתר נהפך להיות כממשו של איסור. ואילו היה

כתוב בסוגיין כמו בנזיר, שאביי הוא שמקשה כן, היה רש"י מפרש ענין טעכ"ע על דרכו של אביי, שהטעם אסור מצד עצמו.

ומש"כ רש"י בחולין (צח:) דאמוראי בתראי ל"ל טעכ"ע, הכונה דל"ל שנעשה כממשו של איסור, אבל לאו בחדא מחתא ניהו, דלאביי הטעם אסור מצד עצמו, רק דההיתר אינו נהפך לממשו של איסור, אבל לרבא טעמו ולא ממשו מותר מה"ת.

נמצא דגם רש"י ס"ל דאביי אית לי טעכ"ע דאורייתא, וכמבואר בדברי הרשב"א בתוה"ב, ולא קשה מה שהקשינו אמאי לא נחלקו אביי ורבא גם בטעמו וממשו אי אמרי' נהפך, דאף דאביי אית לי טעכ"ע אבל נהפך לית לי, וכן לא קשה כלל משה"ק מה יענה אביי לרבנן דפליגי על ר"א בכותח הבבלי, דכיון דאביי ל"ל נהפך, ובכותח הבבלי הרי ליכא כבאכ"פ כמבואר בגמ', א"כ שפיר אמרו רבנן דאינו לוקה. (אבל ר"א ס"ל דלוקה משום המל"א, כמבואר בגמ').

ד. ולפי"ז ניחא הסתירה הגדולה בסוגיא דלפרש"י דטעכ"ע היינו דההיתר נהפך לאיסור, א"כ מנ"ל לאביי ללמוד ממקפה דהמל"א, ולמה הוצרך ר' דימי לטעמא דכבאכ"פ דאו', תפ"ל דטעכ"ע. (ורש"י ל"ל חילוקו של ר' חיים כהן דוקא בכאכ"פ אמרינן טעכ"ע, כדמוכח ממש"כ רש"י דרבנן דר"א ל"ל טעכ"ע, דבכותח ליכא כבאכ"פ.)

ולנ"ל ניחא דאביי ל"ל נהפך, וי"ל דגם רב דימי ס"ל כן, ולכן אלמלא דהמל"א אם דכבאכ"פ דאו' לא היה לוקה על המקפה.

ה. אבל קשה דלשון הברייתא הוא דאם שרה ענבים במים חייב, ומדברי רש"י מבואר דאין במים שיעור כזית של ענבים אלא דהחייב הוא משום שההיתר נהפך להיות אסור, ואיך אפשר ל"ל דאביי ל"ל נהפך.

ונראה דבודאי הברייתא אית לי' נהפך, וזהו גם עיקר ביאור לשון טעם כעיקר שההיתר נהפך להיות כממשו של איסור. אלא דאביי ס"ל דאי"ז אלא לחכמים דילפי טעכ"ע ממשרת שנאמר אצל הלאו דלא יאכל והוי גילוי קרא דלוקה על טעכ"ע ומשום שההיתר נהפך להיות אסור. אבל אביי ס"ל כחכמים דר"א דל"ל טעכ"ע, היינו דל"ל נהפך, וכמש"פ רש"י בסוף הסוגיא דסבירא להו כר"ע דמשרת נצרך להמל"א. ואף דאביי יליף מבב"ח דטול"מ אסור, אבל אי"ז אלא איסורא אבל לא נהפך ההיתר להיות אסור. ולכן לא נקט אביי שם לשון טעכ"ע – דמשמע שההיתר נהפך להיות כממשו של איסור – אלא לשון טעמו ולא ממשו.

ודברי אביי בעמ' א' הרי אתיין לר"ע דאית לי' המל"א, כמבואר בגמ', ולכן אמנם האיסור לא בטל דטול"מ דאורייתא (ונלמד מבב"ח) אבל כדי שילקה צריך צירוף לכזית ע"י המל"א (לאביי) או ע"י כזית בכאכ"פ (לרב דימי).

ומ"מ המשך הסוגיא כאן הוא דלא כאביי, שהרי מקשה הגמ' למ"ל לרבנן ללמוד טעכ"ע ממשרת נילף מגיעו"ג, והוצרכו לתרץ דרבנן ס"ל דגיעו"ג הוא חידוש ולא ילפינן מיניה, ולשיטת אביי קושיא מעיקרא ליתא, דמגיעו"ג לא נדע אלא דטול"מ אסור, וזה באמת נוכל ללמוד גם מבב"ח, אבל קרא דמשרת נצרך לטעכ"ע דהיינו שההיתר נהפך להיות אסור. אלא הסוגיא כרבא דטול"מ אינו כלום, ואם התורה אסרה גיעו"ג ע"כ היינו משום שההיתר נהפך להיות כממשו של איסור. אבל לאביי אפשר דגם רבנן אית להו דגיעו"ג אינו חידוש, וילפינן מיניה דטעמא אסור, והרי בלא"ה ילפינן מבב"ח¹⁹, ומ"מ הוצרכו לדרשא דמשרת למילף דטעכ"ע דהיינו שההיתר נהפך להיות כממשו של איסור ונפק"מ דלוקה על כזית מן התערובת. (וניחא קושיית התוס' ד"ה ורבנן.)

ולפי"ז מש"כ רש"י בחולין דאמוראי בתראי ל"ל טעכ"ע זה כולל גם אביי, דגם אביי ל"ל טעכ"ע דהיינו דל"ל שההיתר נהפך להיות כממשו של איסור. רק ס"ל דמ"מ הטעם אסור מצד עצמו. וגם בזה לא קיי"ל כאביי אלא כרבא, כמש"כ הרשב"א בשמו דהלכתא כותיה דרבא בר מיע"ל קג"ם ואי"ז מיע"ל קג"ם.

ה. ויל"ע כשבא רש"י לבאר למה אין התרומה בטילה, וכתב משום דדימוע דאורייתא, ולמ"ל זה, תפ"ל דטעמו ולא ממשו דאורייתא לאביי.

ונקדים, דהנה הר"ש בטבור"י פי' הסוגיא דהתרומה אינה בטילה משום טעכ"ע (ול"ל נהפך), והקשה על פי דרכו למ"ל לרבב"ח טעמא דהואיל זר לוקה בכזית, תפ"ל דהמקפה נפסלת משום דחשיב כתרומה משום טעכ"ע. ותי' דל"ש טעכ"ע לענין טומאה. ולפי"ז צ"ל פ' דסברת רבב"ח היא דמיגו דאינו בטל לענין מלקות חשוב הוא ואינו

¹⁹ ואי"ז ב' כתובים הבאים כאחד, דגיעו"ג נצרך לעיקר דין הגעלה, ובב"ח נצרך לעיקר איסורא דבב"ח.

בטל לענין טומאה. (ולעי' ביארנו דלכן תלה לי' רבב"ח במלקות, ולא באיסורא בעלמא, דרק משום שלוקה חשיב שלא להביטל גם לענין טומאה.)

מעתה לפרש"י שפי' שהתרומה אינה בטילה משום דדימוע דאורייתא, לכאורה יש להקשות על דרכו של הר"ש, אם דימוע שייך לענין קבלת טומאה א"כ למ"ל לרבב"ח טעמא דהואיל זר לוקה. ואין לומר על דרך תירוץ של הר"ש, דלעולם ל"ש דימוע לענין קבלת טומאה, אלא דמיגו דחשוב ללקות עליו (משום דימוע) אינו בטל גם לענין טומאה, זה אינו, דא"כ למ"ל לרש"י לפרש (בקושיית הגמ' דהוינן בה דליבטל ברוב) דס"ד דדימוע דרבנן, הו"ל לפרש בפשיטות דגם מתחילה ידע הגמ' דדימוע דאורייתא רק שלא ידע הך סברא דמיגו.

ומשמע דרש"י ל"ל הסברא דמיגו כלל, אלא דימוע מגלה דשם תרומה עליה גם לענין קבלת טומאה, וכן הוא לשון רש"י, וכונת רבב"ח על דרך ראייה, דממה שזר לוקה חזינן דשם תרומה עליה מתורת דימוע.

ומעתה י"ל דלא היה יכול רש"י לפרש דכונת רבב"ח משום טעמו ולא ממשו, דזה ל"ש אלא באיסורי אכילה (וכמש"כ הר"ש). ולכן הוצרך לטעמא דדימוע, דמדין דימוע שם תרומה עליה, וזה שייך גם לענין טומאה.

וא"ת איך הוכיח רבב"ח דדימוע דאורייתא ממה דזר לוקה, דילמא ה"ט דלוקה משום טול"מ (ויש צירוף לכזית ע"י המל"א או כבאכ"פ). י"ל דכונתו דלוקה אפילו אין שם נו"ט, כגון שטעמו קפילא, או במב"מ. ולוקה מדין דימוע²⁰.

ורבנן מבב"ח לא גמרינן דחידוש הוא כו'. עי' חולין (קח). דאביי ס"ל דבב"ח לאו חידוש הוא וגמרינן מיניה דטעמו ולא ממשו אסור מדאורייתא, דאי חידוש הוא אפילו לא נתן טעם נמי, ורבא ס"ל דחידוש הוא, ומה דבעינן נתינת טעם משום שדרך ביטול אסרה תורה. ופרש"י שם שהחידוש הוא דשניהם מין היתר זה לבדו וזה לבדו ועוד בבטול נאסרו בלא אכילה. וקשה שהטעם הראשון הרי נדחה בסוגיין, דהא כלאים נמי, והטעם השני לא הוזכר בסוגיין כלל. ותוס' שם כתבו דהחידוש הוא כמבואר בסוגיין דאי תרו לי' כו'.

והנה לכאורה יש להקשות סתירת הסוגיות, דבסוגיין מבואר דבב"ח אסור משום טעכ"ע, שהחלב חשיב טעם איסור כלפי הבשר וכן להיפך. רק דחידוש הוא ולא גמרינן מיניה לעלמא. ואילו בחולין מבואר דאם הוא חידוש היה צ"ל אסור בלא נתינת טעם כלל, רק שדרך ביטול אסרה תורה.

ואי"ל דזהו גופא פירכת הגמ' דהאי לחודיה שרי, דבא להוכיח שאינו אסור מלתא דבליעת איסור, דא"כ מאי פריך מכלאים, הרי התם הטהוות האיסור ודאי אינו משום נתינת טעם, ולא דיינינן אלא אם דבר הנאסר משום כלאים אוסר מאכל אחר אם נתן בו טעם. וע"כ דלא פריך אלא דבב"ח הוא תימה, כלשון רש"י, ולא גמרינן מיניה, ועל זה פריך דגם כלאים הוא מילתא דתימה, ולכה"פ נגמר מבב"ח לכלאים (ולמה הוצרכו רבנן ללמוד כלאים ממשרת). וא"כ הדק"ל.

ונראה דזהו פירכת הגמ' דאי תרו לי' כולי יומא, דבזה באמת בא להוכיח שאין האיסור משום נתינת טעם כלל, דא"כ אם שרה אותם יחד למה אינו אסור. אלא ע"כ שאיסור בב"ח אינו מלתא דנתינת טעם אלא משום שמעשה הביטול המתועב אוסר אותם. ואין כאן ענין לטעכ"ע כלל.

ולבתר שנתחדש זה א"כ זהו גם הטעם דבבב"ח אף דהאי לחודיה שרי והאי לחודיה שרי מ"מ נאסרים כשבאו יחד. והגמ' מתחילה חשבה שהכונה שזה מילתא דתימה בעלמא, ודחה דגם בכלאים מצינו כן, אבל השתא דנתבאר שהאיסור הוא מחמת מעשה הביטול, ממילא מבואר דזהו גם הסיבה למה החלב והבשר כשהם בפנ"ע מותרים, שהרי לא נעשה מעשה ביטול, ורק מעשה הביטול אוסרתם.

²⁰ אלא דיל"ע במש"כ רש"י (ד"ה היכי אמרינן שאני אומר) דאם כבאכ"פ דרבנן וכן אם ליתא לטעמא דהמל"א לא היו הקדירות אסורות אלא מדרבנן, והא אביי ס"ל טול"מ דאורייתא. אבל כבר יישבנו זה לעיל דלמה דס"ד לאביי דכבאכ"פ דרבנן, אילו לא היה המל"א לא היה שם מעשה אכילת איסור, ולא היה שייך לאסור משום טעמא אלא בגונא שיכול לאכול כזית מן האיסור בב"א. ומה דס"ל לאביי דטול"מ אסור מה"ת בכל גונא היינו לבתר שקיבל מרב דימי דכבאכ"פ דאורייתא.

ואביי ס"ל דב"ח באמת אסור משום בליעת איסור, ולא משום מעשה הבישול, והוכיח כן ממה דצריך נתינת טעם לאסור. אבל רבא דחה, דב"ח הוא חידוש, פי' דאינו מלתא דבליעת איסור דכה"ת, אלא מעשה הבישול אוסרתם, ומה שצריך נתינת טעם הוא משום דבעי' מעשה בישול של נתינת טעם שהוא דרך בישול.

ושני הטעמים שכתב רש"י שם מקבילים לשני הטעמים בסוגיין, הטעם הראשון דהאי לחודיה שרי, דלמסקנת סוגיין ענינו שאין כאן לתא דבליעת איסור, והטעם השני דהתורה אסרה המעשה בישול מצד עצמו בלא אכילה, מקביל לטעם השני בסוגיין דאי תרו לי' כולא יומא כו', דמזה חזינן שאין האיסור אלא מחמת מעשה הבישול המתועב וכנ"ל.

נמצא שנחלקו אביי ורבא בעיקר גדר איסור בב"ח. דאביי ס"ל שהוא מלתא דנתינת טעם, וזהו גם הס"ד בסוגיין, וזהו דקאמר דלאו חידוש הוא, פי' אלא משום דין נתינת טעם דכה"ת, אבל מסקנת סוגיין ודעת רבא שם דב"ח הוא חידוש פי' שאינו מלתא דנתינת טעם כלל, כי בליעת החלב מצד עצמה היא בליעת היתר, כדחזינן דאי שרו ליה כולא יומא בחלבא עדיין הוא מותר, רק מעשה הבישול שהוא מתועב מצד עצמו אוסר אותם, אלא שצריך מעשה בישול של נתינת טעם דדרך בישול אסרה תורה.

(ומספק"ל בדעת התוס' אם גם הם מפרשים כן בעיקר הסוגיא, רק שטענו דהו"ל לרש"י להזכיר בפירוש את הטעם דסוגיין דאי תרו ליה כולא יומא כו'. או"ד התוס' מפרשים דלכו"ע בב"ח אסורים מלתא דבליעת איסור, ולא פריך הגמ' אלא דא"א ללמוד מבב"ח כיון שיש בו הלכות מחודשות, ומה שהוצרך רבא לסברא דדרך בישול אסרה תורה משום דכיון שבב"ח הוא חידוש היה מקום לומר שבליעת החלב תאסור אפילו אם אין החלב מורגש כלל. ואת"ל דגם תוס' מפרשים על דרך רש"י, מספק"ל עוד למש"כ תוס' שם דרבא דיחויא קאמר אבל טעכ"ע אסור כמבואר בסוגיין, אם הדרינן לומר דבב"ח הוא מלתא דנתינת טעם, או דילמא הא ודאי ס"ל לרבא דבב"ח אינו מלתא דבליעת איסור אלא משום מעשה הבישול, שהרי אי תרו לי' כולי יומא כו', ולא אמרו התוס' אלא דאף דא"א ללמוד טעכ"ע מבב"ח גמרינן לי' ממקרא"א.

ועי' תוס' ע"ז סה. דהיתר בהיתר אינו בטל, והקשו מבשר וחלב, ותי' דשם יש גילוי קרא דבטל דרך בישול אסרה תורה. והלשון שכתב דהקרא מגלה שבטל משמע דס"ל דגם לפי הך סברא דדרך בישול אסרה תורה צריכים לתורת ביטול, ואילו למה שדייקנו בדברי רש"י הטעם שמותר כשאין הטעם מורגש אינו מלתא דביטול אלא משום שאין שם איסור בישול המתועב.)

התוס' בע"ז (סה). ייסדו דהיתר בהיתר אינו בטל, והקשו ע"ז מבב"ח, ותירצו דהתם גלי קרא דבטל דרך בישול אסרה תורה. והקשה הגרעק"א דהא תינח לרבא אבל לאביי דלי"ל סברא זו מא"ל. עיי"ש מה שתיירץ.

לכ' היה אפשר לתרץ בפשיטות עפ"י מה שדייק הגרעק"א עצמו מדברי התוס' בחולין (צח): דאלמלא קרא דטעכ"ע לא היה טעם נחשב כלום, ואפילו ביטול לא היה צריך. וא"כ גם לאביי דילפינן דטעמו ולא ממשו אסור, אבל כשאינו נו"ט ואין שם לא טעם ולא ממש ודאי אינו כלום, ואפילו ביטול אי"צ. וא"כ תמוה מאי קשיא לי' להגרעק"א.

אבל קושיית הגרעק"א ברורה שהרי התוס' עצמם בע"ז (סז). כתבו דרק בשר הנבלע בחלב הוי טעמו ולא ממשו, אבל חלב הנבלע בבשר הוי טעמו וממשו. (ודלא כרש"י בחולין קח). דהכל נחשב טעמו ולא ממשו. וא"כ סוכ"ס קשה לאביי בטיפת חלב שנפל על בשר, הרי יש שם ממשו של איסור, ומה לי אם בחלב ליתן טעם, הרי היתר בהיתר אינו בטל.

ורבנן גיעו"נ נמי חידוש הוא כו'. שי' הר"י מאורלינ"ש (מובא בתוס' חולין צח:; וע"ז סז). דלר"ע דיליף טעכ"ע מגיעו"נ אינו אלא עשה, ורק לרבנן דילפי לה ממשרת הו"ל לאו (כמפורש בדבריהם דאם שרה ענבים במים לוקה). ויישב בזה דברי ר' יוחנן בע"ז (סז). דבטעמו ולא ממשו אינו לוקה אע"ג דאיכא כבאכ"פ. ולפי"ז ר' יוחנן לשיטתו דס"ל כר"ע כמבואר לעי' (מג:; דאמר דבנזיר המל"א.

וקשה לפי"ז למה הוצרך הגמ' לומר דלרבנן גיער"נ הוא חידוש, אפי"ת דאינו חידוש לא הוי ילפינן מיניה אלא עשה ואיצטרך למשרת למילף דהוא לאו.

ואדהכי ק"ק לי עוד לפי"ד הר"י מאורלינ"ש למה גיער"נ חשיב חידוש, והרי כמו דבטעמו וממשו איכא לאו ובטעם לבד אינו אלא עשה, ואי"ז חידוש, נימא דכשראוי לגר הוי לאו, אבל בגיער"נ שאינו ראוי לגר יצא אמנם מכלל הלאו אבל הוא בכלל העשה.

ושמא סוגיין באמת דלא כסברת הר"י מאורלינ"ש והגמ' נקטה בפשיטות דאהדרה לאיסורא קמא רק ר' יוחנן בע"ז דחדית דבטעמו ולא ממשו אינו לוקה הוא דס"ל דאינו אלא עשה.

[שם דף מ"ה ע"א]

תוס' ד"ה ורבנן. תימה דמסקנת הגמ' שם כמו כאן דלחכמים חטאת להמל"א ומשרת לטעכ"ע. ובאמת הסוגיא שם קשה מיניה וביה דתחילה אמר כמו שהביאו התוס' חכמים ס"ל דשני הכתובים לטעכ"ע וצריכי דלא ילפינן מנזיר דחמיר איסוריה, ור"ע פליג וס"ל דילפינן מנזיר לכה"ת והו"ל ב"כ הבאים כאחד, ומסיק דלרבנן חד להמל"א וחד לטעכ"ע, ולמה חזר מהסברא הראשונה דלחכמים שני הכתובים נצרכים לטעכ"ע. והמהר"ם כאן נדחק בזה. ובלא"ה תמוה שם איך ס"ד דר"ע ורבנן פליגי אם נזיר וחטאת הוי שני כתובים הבאים כאחד, וכי ר"ע אמר דלא ילפינן ממשרת לכה"ת, הרי ר"ע לא אמר דבנזיר המל"א, רק ר' יוחנן חידש דלא ילפינן מיניה לכה"ת, ואביי באמת חלק על זה בריש סוגיין, ורב אחר בריה דרב אויא הקשה לר' יוחנן מנא לי' לחדש כאן פלוגתא חדשה בין ר"ע ורבנן, וכמו דחזינן דרבנן ילפי' ממשרת דטעכ"ע בכה"ת גם ר"ע שמא יליף ממשרת דהמל"א בכה"ת, וכדס"ל באמת לאביי. וא"כ מה תירץ הגמ' דר"ע ורבנן פליגי אם אפשר ללמוד מנזיר לכה"ת, דשמא חמיר איסוריה, והרי עדיין יקשה קושיית רב אחר בריה דרב אויא, דמדרבנן ס"ל דילפינן ממשרת לכה"ת נשמע לר"ע, ומי אמר לר' יוחנן דר"ע פליג בזה. וצ"ע.

רש"י ד"ה ור' עקיבא. רש"י הקשה מנא פשיטא לי' לר' יוחנן דר"ע לא גמר שאר איסורין מנזיר (כי נזיר וחטאת הם ב"כ הבאים כאחד), ולמה לא נאמר דמשרת להמל"א וחטאת לטעכ"ע דגיער"נ חידוש הוא ואין כאן שני כתובים, ותירץ דא"כ טעכ"ע בשאר איסורים מנ"ל דמחטאת א"א ללמוד דחולין מקדשים לא גמרינן. תימה לי, הא ר' יוחנן עצמו אמר בע"ז (סז). דטעמו ולא ממשו אינו לוקה, וכתב רש"י בחולין (צח): דר' יוחנן ס"ל כאמוראי בתראי דטעכ"ע בחולין אינו אלא דרבנן, דמשרת להמל"א וגיער"נ הוא חידוש. וא"כ הדרא קושיית רש"י כאן לדוכתה, נימא דחטאת לטעכ"ע בקדשים, ומשרת להמל"א, ומגיער"נ לא ילפינן, ונלמד המל"א לכה"ת, ומנ"ל לר' יוחנן בסוגיין דל"ל לר"ע המל"א כ"א בנזיר. וצ"ע.

[חולין דף צ"ו ע"ב]

ירך שנתבשל כו' כבשר בלפת. רש"י פי' שהוא הללמ"מ. ויל"ע מנ"ל זה ומ"ש משיעור בצל וקפלוט דמפורש בגמ' (צז): דשיערו חכמים כן. והגרעק"א העיר למה השיעור הוא באופן זה שמחליף גם המתבטל (גיד בבשר) וגם המבטל (ירך בלפת) ומ"ש משיעור בצל וקפלוט שאינו אלא לענין המתבטל אבל המבטל משערים כמה שהוא, וכגון איסור שנתערב בפולין משערים בצל וקפלוט בפולין.

והנה הכרתי הק' למה לא קאמר המשנה שיטעימו לקפילא. (אבל למש"כ התוס' במשערים כנגד הגיד וכנגד כדי קליפה, לא קשיא.) ואדהכי יש להקשות למה לא נשער בגיד של היתר. ותי' החת"ס דטעם גיד קלוש מאד כדחזינן דאי' מ"ד דאין בגידין בנו"ט כלל, ואפילו דמתני' לא ס"ל כן אבל עכ"פ טעם דק וקלוש הוא, ואין קפילא יכול לעמוד עליו אם יש טעם גיד בירך.

ומעתה י"ל דאם באנו לשער בדבר אחר שנו"ט כמו גיד, הרי גם הוא יהיה טעם קלוש ולא נוכל לעמוד עליו. ולכן משערים בבשר, שנותן טעם טפי מגיד. אבל כנגדו צריך לשער כנגד המבטל בדבר שנותן טעם טפי מירך, וזהו

בשר בלפת, ששיעור נתינת טעם של בשר בלפת דומה לשיעור נתינת טעם של גיד בירך. אבל איך יכלו חכמים לעמוד על דבר זה, כיון שא"א להרגיש כמה גיד נותן טעם בירך, כדחזינן דגם קפילא אינו יכול לעמוד עליו. ומזה הכריח רש"י דע"כ הלכתא גמירי לה דבשר נותן טעם בלפת כמו גיד בירך.

אבל בגיד שנתערב עם הגידים כתב רש"י שמשערים בששים, דשם גם המבטל טעמו קלוש, והוי ככל נתינת טעם בעלמא ששיעורו חכמים בששים.

ב. והנה מדויק בדברי רש"י דשיעור בשר בלפת לאו היינו ששים, שהרי בסיפא דגיד שנתערב עם הגידים פרש"י דבגמ' מבואר דמב"מ שא"א לעמוד על טעמו בששים, ולמה הוצרך לזה הרי השיעור מבואר ברישא כבשר בלפת, אלא ע"כ דפשיטא ל' דשיעור בשר בלפת הוא בגיד שנתבשל בירך דוקא, וכמש"נ דהלכתא גמירי לה שהגיד נו"ט בירך כבשר בלפת, אבל גיד בגידין הוא ככל נו"ט בעלמא ששיעורו בששים.

וזה דלא כדעת התוס' (צז:): דבשר בלפת הוא שיעור ששים.

והנה רבא אמר דכל איסורים שבתורה כשאין שם קפילא משערים בששים, ואילו ר' יוחנן אמר דמשערים בבצל וקפלוט. וכתבו תוס' דפלוגתא היא וקיי"ל כרבא. אבל רש"י כתב דהשיעור של בצל וקפלוט נאמר קודם ואח"כ קבעו השיעור דששים. ולכ' משמע דשיעור ששים הוא יותר לחומרא. אבל שי"ל לאידך גיסא, דהשיעור דבצל וקפלוט הוא יותר לחומרא, אלא דאחר דאמוראי בתראי קבעו דטעכ"ע דרבנן כמש"כ רש"י לק' (צח:): לכן הקילו לשער נתינת טעם בששים. (אבל ק' ע"ז דהא ר' יוחנן עצמו ס"ל ג"כ דטעכ"ע דרבנן כמש"כ רש"י שם.)

ובאמת הכרתי הקשה איך ס"ל לרש"י דשיעור בשר בלפת הוא הללמ"מ הא שי' רש"י דטעכ"ע דרבנן. ותי' דההללמ"מ נאמר לענין קדשים, דבקדשים טעכ"ע דאורייתא כמבואר לק' (צט:).

ג. והנה הגמ' לעי' (פט:): דתנא דפירקין ע"כ ס"ל יש בגידין בנו"ט מדתנן ירך שנתבשל עם הגיד אם יש בה בנו"ט כו', ופרש"י דכל נו"ט סתם שיעור חכמים בששים. ודבריו תמוהים, דבשר בלפת לאו היינו ששים כמבואר ברש"י במתני', וגם אינו שיעור חכמים אלא הללמ"מ, וגם אי"ז "נו"ט סתם" שהרי התנא מפרש כיצד משערים כבשר בלפת.

ומוכח דרש"י פי' דדיוקא הגמ' אינו מהרישא, אלא מהסיפא דגיד שנתערב עם הגידים.

וכן נראה מדברי רש"י לק' (צט:): דגם שם קאמר הגמ' דמתני' דלא כמ"ד אין בגידין בנו"ט, ופרש"י ד"ה מתני' וז"ל דקתני גיד אע"פ שמכירו אוסר את התבשיל כו', ולשון זה ד"אע"פ שמכירו" לא שייך בירך שנתבשל עם הגיד שהרי הגיד ניכר במקומו, והוא לשון המשנה בסיפא גבי גיד שנתערב עם הגידים, וא"כ גם מדברי רש"י אלה מבואר דס"ל דמרישא לא מצינן למידק דאין בגידין בנו"ט, ולא דייקנן אלא מסיפא.

ויש לבאר זה דרש"י לשי' שכתב (שם ד"ה והילכתא) דאף דקיי"ל אין בגידין בנו"ט אבל שמנו בנו"ט, ולכן הוקשה לו קושיית התוס' (פט:): מאי דמתני' ס"ל יש בגידין בנו"ט דילמא הכונה לשמנו של גיד, שהרי כיון שלא הוציאו הגיד מן הירך ע"כ יש שם גם שמנו של גיד, עיי"ש מה שתירצו, ורש"י נראה דס"ל דאיה"נ מרישא ליכא למידק והדיוק הוא מסיפא דגיד שנתערב עם הגידים דמשמע דמיירי בגיד לבד.

ד. ולכ' מוכח דגם השומן משערים כבשר בלפת, וכונת המשנה שמשערים הגיד יחד עם השומן כבשר בלפת. אבל אם השומן שיעורו בששים א"כ יהיה צריך ששים כנגד השומן ומלבד זה שיעור בשר בלפת כנגד הגיד, ובודאי לא משמע במשנה כן.

וצ"ב למה יהיה שיעור ביטול השומן כבשר בלפת ולא בששים או בבצל וקפלוט ככל איסורים בעלמא. ואי"ל כסברת ריב"ם בתוס' (פט:; צז:). שאין מחמירים בשומן טפי מבגיד, דהא רש"י ס"ל מפורש דאפילו למ"ד אין בגידין בנו"ט אבל השומן אוסר בנו"ט, וא"כ גם למ"ד יש בגידין בנו"ט למה יהיה שיעור השומן כבשר בלפת כיון שהוא נו"ט גמור והיה לנו לשערו ככל איסורים שבתורה.

והנה דעת האו"ה (כלל כ"ד דין י') דבשר בחלב שנתערבו בהיתר צריך ששים כנגד שניהם, ולמשל כזית בשר שנתבשל עם כזית חלב ונפלו לתוך היתר צריך ק"ח זיתים לבטלם. ולא אמרי' דסגי בנו"ט זיתים דעי"ז אין שם לא טעם בשר ולא טעם חלב, כי הבשר אינו נו"ט בשר בס' והחלב אינו נו"ט חלב בס'. ודעת החו"ד (צ"ח ד') דה"ה בכל שני דברים שאיסורם שוה אבל טעמם שונה דצריך ששים כנגד שניהם יחד. אבל דעת החזו"א (יר"ד כ"ה ז') והגר"ח (פי"ד מאכ"א ה"ו) דלא קאמר האו"ה אלא בב"ח שהטעם המשותף הוא שאסרה תורה. אבל בשאר

איסורים אם נפלו שני כזיתים ששויים באיסורם אבל טעמם שונה אי"צ אלא נ"ט כזיתים, דעי"ז שני הטעמים נתבטלו.

ושמא רש"י ס"ל כחזו"א והגר"ח דלא נאמר סברת האו"ה אלא בב"ח (או דפליג לגמרי על האו"ה), וס"ל עוד שהשומן הוא מעט כנגד הגיד ולכן כל שיש שיעור בשר בלפת כנגד הגיד יש גם שיעור ששים כנגד השומן. או דבדקנו ע"י קפליא וידעינן שאין בו טעם שומן. ולכן סגי בשיעור בשר בלפת לבטל טעם הגיד, אף שאותו ירך כבר פעל לבטל טעם השומן, כי אותו ירך יכול לבטל טעם השומן וגם לבטל טעם הגיד, כיון שאין טעמם שוה.

אבל מ"מ קשה כיון ששיעור ביטול השומן הוא בששים א"כ למה טרח רש"י (פט; צט): לפרש שדיוק הגמ' דמתני' ס"ל יש בגידין בנו"ט הוא מסיפא, וביארנו דאילו מרישא היה אפש"ל דבאים לבטל טעם השומן ולא טעם הגיד, ואמאי לא נימא דלעולם דיוק הגמ' הוא גם מרישא, כפשטות לשון הגמ' (פט); והדיוק הוא ממה דקתני שמשערים כבשר בלפת, שהוא שיעור מיוחד לטעם הקלוש של גיד, ולא משערים בששים.

ומשמע מזה דלעולם שיעור ביטול טעם ההשומן הוא כבשר בלפת. וצ"ב טעמא.

ה. ושמא י"ל דשיעור בשר בלפת אינו מלתא דנתינת טעם כלל, דהרי טעכ"ע לאו דאורייתא, וגם טעם הגיד קלוש מאד ושמא אינו יכול לתת טעם בירך אפילו כשהירך קטן מאד. אלא הלכתא היא דאין פליטת הגיד בטל ברוב אלא כשיעור בשר בלפת. וכדאשכחן כו"ב שיטת רש"י בסוגיא דזרוע בשלה דאף אם בדקנו ולא יהיב טעמא צריך ששים לבטלו. ואמנם שיטת רש"י שם צריכה ביאור רחב אבל כיון דאשכחן כו"ב שמא גם שיעור בשר בלפת הוא עד"ז. ולכן כתב רש"י שהוא הלמ"מ דאינו שיעור טעם כלל.

ולפי"ז ניחא בפשיטות למה הוצרך רש"י לפרש דכל מה שדייקה הגמ' דמתני' ס"ל יש בגידין בנו"ט אינו אלא מהסיפא דגיד שנתערב עם הגידין. אבל רישא אינו מלתא דנתינת טעם. ומה שאמרה המשנה אם יש בה בנו"ט היינו שיעור נתינת טעם של בשר בלפת.

וכיון שכן אין ביטול הגיד בחתא מחתא עם ביטול השומן, ופשיטא דאותו ירך שביטל טעם השומן (בששים או בבדיקת קפילא) יכול גם לבטל הגיד. אבל הוא חידוש גדול וגם פשטות לשון המשנה אם יש בה בנו"ט משמע שבאים לבטל טעם הגיד. ולכן מחוורתא כדרך הראשון, דמשום ביטול טעם נגעו בה, ומ"מ צריך הלל"מ כי אין אדם יכול לעמוד על שיעור ביטול טעם גיד, כדחזינן דלא סגי בטעימת קפילא, או לשער בגיד של היתר.

תוס' ד"ה אם. כתב האו"ה (כ"ד י) דאם נאסר בשר וחלב ונפלו ב' כזיתים – כזית א' בשר וכזית א' חלב – לתוך ס' כזיתים של היתר אסור, דבעינן ס' כנגד שני הכזיתים.

וכתב החו"ד (צ"ח ח) דגם תוס' ס"ל כן, ממש"כ דצריך ס' כנגד הגיד והכ"ק. והיינו דס"ל להחו"ד דטעם הגיד וטעם הכ"ק אינם שוים, אף שאיסורם שוה.

אבל הגרעק"א נקט בפשיטות שדעת התוס' דגיד ובשר טעמם שוה.

(ואף דתוס' (צז). הקשה למה לא הקשה הגמ' על המשנה מאן טעם לי', ולכאורה משמע דשייך לטעום ולהבחין בין טעם הגיד וטעם הבשר, אבל אינו מוכרח, דיל"פ דבריהם דמאן טעם לי' היינו שא"א לטעום. והכרתי הוכיח שדעת רש"י דגיד ובשר הוי מבשא"מ, ממש"כ דבשר בלפת הוא הלל"מ, ובמב"מ הרי מה"ת בטל חד בתרי. אבל התוס' אפשר דס"ל דגיד ובשר הם טעם אחד).

אבל החזו"א (כ"ה ז) והגר"ח (פי"ד מאכ"א) ס"ל דאפילו האו"ה לא אמר כן אלא בבב"ח, שהתורה אסרה את הטעם המשותף, אבל בשאר איסורים אי"צ ס' כנגד כל האיסור אלא כיון שיש ס' כנגד כל טעם סגי בכך, דהא שוב אינו נו"ט ובטל.

ב. והנה סברת האו"ה (לפי הבנת החו"ד דמיירי אפילו בשאר איסורים) צ"ב, דהרי כיון שבטלו שני הטעמים למה יהיה אסור. וכתב הפרמ"ג דאינו אלא דרבנן.

יש לבאר זה דמדאו' רק מבשא"מ צריך ס' והוא משום ביטול טעם, אבל כיון דמדרבנן גם מב"מ צריך ס', אף דל"ש שם לומר שהוא משום ביטול טעם, רק תקנו דצריך ס' כנגד האיסור, מעתה גם מבשא"מ לא גרע ממב"מ, וצריך ס' כנגד האיסור. ועצם הסברא כתב החו"ד ס"ו ס' צ"ח.

ג. אבל א"כ יל"ע אם אפשר לפרש דברי התוס' עפ"י סברת האו"ה. דהרי שי' תוס' (צח. ד"ה כל) דאם טעמו קפילא אי"צ ס'. ולא אמרי' דמ"מ תקנו שצריך ס' נגד האיסור.

אמנם על האו"ה עצמו אי"ק דכבר כתב החו"ד (שם) דהאו"ה לשיטתו דס"ל (כ"ג א') כרמב"ן דרק בפליטת טעם סמכינן על קפילא אבל אם נתערב ממשו לא.

ובס' שחיטת חולין ביאר שנחלקו הפר"ח והפרמ"ג בטעם הרמב"ן, דהנה השו"ע (סי' ק' ס"ב) פסק דאם נימוח הגיד ואינו ניכר צריך ס' כנגדו, ומקורו ברשב"א (תוה"ב ב"ד ש"א), אף דקיי"ל אין בגידין בנ"ט, וביאר הפר"ח (סי' ק' ס"ב) דהרשב"א לשיטתו דבנימוח צריך ס' אפילו טעמו קפילא, הרי דתקנו דלעולם צריך ס', אבל הפרמ"ג (סי' ק' במשב"ז ס"ק ז') תמה דאף להרשב"א היינו טעמא משום דחיישינן שהקפילא משקר וזה ל"ש בגיד שבאמת נר"ט.

ולפי"ז מש"כ החו"ד שהאו"ה לשי' דס"ל כרמב"ן, היינו כהבנת הפר"ח שהוא משום לא פלוג. ולכן כשהחלק מהאיסור יש לו טעם אחד וחלק מאותו איסור יש טעם אחר אף די' ס' כנגד כל אחד מהטעמים ולא גרע מטעמו קפילא, מ"מ הרי לא פלוג רבנן וצריך ס' כנגד כל האיסור.

ד. אבל תמוה מש"כ החו"ד לפרש דברי התוס' עפ"י האו"ה, דהרי מדברי התוס' (צח. ד"ה כל) משמע דבכל גונא סמכינן אקפילא אף דליכא ס', ואפילו אם נימוח האיסור, וא"כ לי"ל הך סברא דלא פלוג רבנן.

וא"כ הדק"ל למ"ל ס' כנגד הגיד והכ"ק ביחד, הרי כיון שיש ס' כנגד הגיד ליכא טעם גיד, והוי כטעמו קפילא, וגם כנגד הכ"ק יש ס', ולמה ייאסר.

ושי"ל דאמנם אילו היה הנידון שנפל הגיד עם הכ"ק לתוך מין אחר של היתר, אז ודאי כיון דכל הנידון הוא בדיני מבשא"מ דסגי בקפילא, א"כ כל שיש ס' כנגד הגיד שרי, שהרי ליכא טעם גיד, וגם טעם כ"ק ליכא שהרי גם כנגדו יש ס'. אבל בנידון דהתוס' הגיד והכ"ק הם בירך, והירק הוא מב"מ עם הכ"ק, וא"כ מצד הכ"ק ודאי יש תקנה דצריך ס' כנגד האיסור.

ולכן, אף שהגיד אינו נר"ט בירך, שהרי יש ס' כנגדו ואינו נר"ט, אבל הכ"ק בירך הוא מב"מ, ואינו נידון בדיני נתינת טעם אלא בתקנה דצריך ס' כנגד האיסור, והרי איסור הכ"ק הוא איסור אחד עם הגיד, ולכן כדי להתיר הכ"ק צריכים ס' כנגד כל האיסור, אשר הוא כולל הכ"ק עם הגיד, וק"ל.

גיד שנתבשל בירך, ואיסור דבוק

התוס' דנו אם משערים הגיד כנגד הירך לבד או כנגד כל הקדירה, ותלו הדין במח' רש"י ור"י בטיפת חלב שנפלה על החתיכה, דמשערים אם יש ס' בחתיכה, ולרש"י מיירי שהחתיכה מקצתה בתוך הרוטב, ולר"י מיירי כשהחתיכה כולה חוץ לרוטב.

ובעיקר שיטת רש"י עי' במרדכי (תרצ"א) נקט דהחלב מפעפע רק בחלק העליון של החתיכה. ולא למה שבתוך הרוטב. ותמה ע"ז בארוך לש"ך דמי הוא הנביא שהגיד לנו כן.

והש"ך (צ"ב ו') ביאר דאין כח ברוטב להפליט האיסור שנבלע בחלק של החתיכה שחוץ לקדירה.

(אלא דיל"ע אם אין החלב נפלט כלל, או שאינו נפלט בשוה, ונפק"מ למה שנחלקו ראשונים אם שייך חנ"נ במקום שאין האיסור יכול להלוך, דאם החלב אינו נפלט כלל, אז לסוברים דל"א חנ"נ במקום שאין האיסור הולך לא יחזור החתיכה ויאסור שאר החתיכות. והדרכי משה (צ"ב ג') הביא מהר"ן שהחתיכה אוסרת שאר החתיכות, ומשמע מדבריו דס"ל שהטור חולק ע"ז.)

ב. ולכאורה כונת התוס' דהמשנה מיירי כשהירך מקצתו בתוך הרוטב, ולכן לרש"י ניחא דמשערים כנגד הירך, כמו ששם משערים כנגד כל החתיכה, אבל לר"י דס"ל דהיא דטיפת חלב מיירי דוקא כשהחתיכה כולה חוץ לרוטב, א"כ כאן שהירך מקצתו בתוך הרוטב ע"כ צריכים לדחוק דכונת המשנה לשער כנגד הקדירה כולה.

וקשה מי דחקם להתוס' לפרש אליבא דר"י דהמשנה מיירי כשמקצתו בתוך הרוטב, ולמה לא נפרש שהירך כולה חוץ לרוטב, דומיא דמתני' דטיפת חלב.

בפשוטו י"ל, דהנה לכאורה קשה כשהחתיכה כולה חוץ לרוטב לר"י, או מקצתה חוץ לרוטב לרש"י, למה משערים הטיפה כנגד כל החתיכה, והרי כיון שאין הרוטב מגיע לשם (דאם הרוטב מגיע לשם נשער כנגד כל הקדירה) יהיה נידון כצלי ולא יאסור אלא כדי קליפה או נטילה. ות' הר"ן (מג. בדפי הרי"ף) דחתיכה זו כיון שעומדת בקדירה (אף שהיא חוץ לרוטב) מתוך שיש בה הבל ולחות האיסור מתפשט בכל החתיכה עכ"ל. וכ"כ הרא"ה (ב"ד ש"א כ:).

אבל תוס' (קח. ד"ה טיפה) כתבו דחלב מפעפע בכל החתיכה ולא מחתיכה לחתיכה, משמע דמפרש דהטעם שהטיפה מתפשטת בכל החתיכה הוא משום דחשיב דבר שמן ומפעפע. וקשה א"כ אמאי אינו מפעפע גם לחתיכות אחרות. וצ"ל אחד מן השנים, או דגם חלב אינו מפעפע מחתיכה לחתיכה, או דחלב אינו שמן כ"כ. ועי' בבהגר"א (ק"ה מ"ב) שהביא פלוגתא בזה, דהרשב"א ס"ל דדוקא חלב (בקמץ) אינו מפעפע לחתיכות אחרות, אבל חלב (בצירי) מפעפע מחתיכה לחתיכה, אבל המרדכי ס"ל דגם חלב (בצירי) אינו מפעפע מחתיכה לחתיכה.

והנה בשו"ע (ק"ה ס"ד) מבואר דלרש"י אם נפל איסור על חתיכה שבקדירה שהיא מקצתה חוץ לרוטב אינה נאסרת אלא כדי נטילה. וזה לכ' דתוס' והרשב"א, ודלא כהר"ן.

אבל הש"ך (צ"ב ג') תי' דרק בדבר צלול כל שהוא תוך הקדירה אף שהוא חוץ לרוטב הבל הקדירה מוליכו בכל החתיכה.

עכ"פ דבר גוש כמו נבילה שנפל על חתיכה שהיא חוץ לרוטב לר"י או מקצתה בתוך הרוטב לרש"י מפורש בשו"ע (ק"ה ד') דאינו אוסר אלא כדי נטילה.

ומעתה י"ל דהיינו טעמא דלא ניח"ל לתוס' לפרש אליבא דר"י שהירך כולו חוץ לרוטב, דא"כ גם כנגד הירך לא היינו משערים, דהו"ל כצלי שאינו אוסר אלא כדי נטילה.

ג. אבל קשה דאיפה הוא הגיד, דאם הוא בתוך הרוטב א"כ מה לי שהירך מקצתו חוץ לרוטב אבל חלק הירך שבתוכו הגיד כולו ברוטב. ואם הגיד חוץ לרוטב א"כ לרש"י שמה שחוץ לרוטב אינו נו"ט בכל הקדירה סוכ"ס יהיה נידון כצלי ולא יאסור אלא כדי נטילה, דומיא דנבילה שנפלה על החתיכה כנ"ל.

החור"ד (צ"ב ו') עמד על זה ות' דלעולם אין כונת התוס' דלרש"י הגיד הוא חוץ לרוטב. אמנם הירך מקצתו חוץ לרוטב, אבל הגיד בתוך הרוטב, אלא דשיטת רש"י שאין הרוטב יכול להוליך את האיסור הבלוע בתוך החתיכה אא"כ החתיכה כולה בתוך הרוטב. ולכן בטיפת חלב שהחלב חדר לתוך החתיכה, אין הרוטב מוליכו לחוץ כיון שהחתיכה מקצתה חוץ לרוטב. וה"נ הגיד הרי הוא בפנים, ולכן אין הרוטב יכול להוליכו חוץ לירך כיון שמקצת הירך חוץ לרוטב. אבל הגיד עצמו עכ"פ בתוך הרוטב ולכן אינו כצלי אלא כבישול ואוסר כל הירך ולא רק כדי נטילה. והחור"ד עצמו כ' שהוא דחוק.

ד. אכן לפי הבנה זו, דלרש"י מתני' מיירי כשהירך מקצתו חוץ לרוטב, קשים דברי תוס' הרא"ש שכתב בשם תלמידי רש"י שמכאן למדו דחלב הדבוק בחתיכות בשר שבקדירה צריך ס' כנגד כל החתיכות, וכ"כ הרשב"א (תוה"ב ב"ג ש"ג) בשם רש"י. וכן האר"ז (הל' גה"נ תנ"ב) כתב שדין זה נלמד מהא דגיה"נ, וגם מהמשנה דטיפת חלב. ומה ענין זל"ז, דאיסור דבוק הוא אפילו כשהחתיכה כולה בתוך הרוטב.

וע"כ שראשונים אלה הבינו דלעולם הירך כולו בתוך הרוטב, אלא שהגיד דבוק בו ולכן משערים בירך לבדו, אלא שדין זה דאיסור דבוק נלמד משיטת רש"י בטיפת חלב, דבאמת גם לרש"י כיון שהחתיכה מקצתה ברוטב הרוטב מוליך הטעם בכל הקדירה, אבל כיון שתחילה נכנס לחתיכה מחוץ לרוטב, קודם שירד לחלק התחתון של החתיכה, נעשה כאיסור הדבוק בחתיכה, וצריך ס' בחתיכה לבטלה.

וראיתי מבארים בזה שהוא משום חנ"נ, ויסוד איסור דבוק ג"כ משום שנבלע בחתיכה תחילה וחנ"נ, אבל תמוה דהרי בגמ' (קח:) מבואר דנחלקו תנאי בדין חנ"נ, ואי' מ"ד דאפשר לסוחטו מותר ואין חנ"נ, ולמה לא הוכיחה הגמ' ממתני' דאתיא כמ"ד חנ"נ.

באמת המעיין בא"ז יראה שעיקר הוכחתו לא ממה שרש"י מפ' שהחתיכה מקצתה תוך הרוטב, אלא ממה דמפרש ניער בכח וכיסה שהעלה רתיחות. והיינו, דמזה מבואר דכיון שהטיפה נכנסה לחתיכה זו קודם, גם אם אח"כ יכסה החתיכה ברוטב באופן שעי"ז יתפשט החלב מאותה חתיכה, מ"מ כיון שנבלע תחילה בחתיכה זו, ומחתיכה זו יוצאה אח"כ לשאר הקדירה, הו"ל כאיסור דבוק, דכבר אין הטיפה מתחלקת בשוה אלא נו"ט טפי בחתיכה זו.

ורק אם ניער בכח, או שכיסה באופן שהעלה רתיחה, זה מועיל להוציא הטיפה לגמרי מהחתיכה ולחלקה בשוה לכל הקדירה. (ולכן אם עשה כן מיד הטיפה מתבטלת בכל הקדירה, ואם עשה כן לאחר זמן תליא בפלוגתא דאפשר לסוחטו כמבואר בגמ' שם.)

אבל ר"י ל"ל איסור דבוק, ולכן הוא מפרש דכל שהחתיכה ברוטב הטיפה מתחלקת לכל הקדירה ובטילה, אף שנבלעה בחתיכה קודם אבל כיון שמשם יוצאה לקדירה היא בטילה. ומתני' כשהיתה החתיכה חוץ לרוטב, ולכן לא יצאה מהחתיכה, ואם ניער תיכף אפילו בנחת א"כ הטיפה יכולה להתחלק בשוה לכל הקדירה.

ואפשר דגם כונת התוס' עד"ז, ומתני' כשהירך כולו בתוך הרוטב, אלא דלרש"י דאית לי' איסור דבוק משערים בירך, כי הגיד דבוק בירך, ולר"י דל"ל איסור דבוק משערים בקדירה, אלא דדין איסור דבוק גופא תליא בפלוגתתם בטיפת חלב כנ"ל. ועד"ז הם דברי תוס' הרא"ש שכתב שתלמידי רש"י למדו מדברי רש"י גבי טיפת חלב דאית לי' איסור דבוק.

תוד"ה אבל. עי' בתפא"י שהקשה מה יענה רבינא – דס"ל לק' (צז:): דמליחה אוסרת כל הירך – למתני', דכיון שכבר נאסר ע"י המליחה מ"ק המשנה דהבישול אוסרו. ואי"ל דרבינא באמת יפרש דבישול דמתני' היינו צלי, דהא משמע בגמ' (שם) דרבינא אית לי' דשמואל דבצלי קולף ואוכל עד שמגיע לגיד.

באמת הרמב"ן הקשה כקושיית התוס' ותי' כהתוס' דס"ד דבישול דמתני' היינו צלי, ועוד תי' דהיה אפשר לפרש דבישול דמתני' כולל גם מליחה דגם דבר שהוא כרותח קרוי בישול, והביא ראיה לזה דע"כ רבינא מפרש כן למתני'. והיינו דהוקשה לו קו' התפא"י ותי' דלרבינא בישול היינו מליחה. אבל התוס' משמע דלא שמיע להו תירוץ זה, ולדידהו אכתי יקשה קו' התפא"י, וצ"ע.

שם. הנה התוס' לעיל כתבו דמשערים כנגד הגיד וכ"ק, שהרי כבר נאסר כ"ק ע"י מליחה. ומשמע דמליחה אינה אוסרת אלא כ"ק. ואע"ג דהתוס' עצמם כתבו דצלי אוסר כדי נטילה, לכ' צ"ל דסבירא להו כהרא"ש דמליח קיל מצלי ואינו אוסר אלא כדי קליפה. ונראה שדעת הרא"ש דשמואל הרי לא אמר בפירוש דמליח כרותח דצלי, אלא סתם דמליח הוא כרותח, והגמ' (צז:): דמסיק דהוא כרותח דצלי היינו לאפוקי דאינו כרותח דבישול, אבל אפשר דגם קיל מצלי. ומעתה יל"ע מאי קשיא להו להתוס' מאי אשמעינן שמואל, נהי דמוכח מהמשנה דמליחה אינה אוסרת כל הירך, אבל אלמלא דברי שמואל דבצלי קולף ואוכל אכתי הוי ס"ד דצלי חמור מליחה ואוסר כל הירך. וצ"ע.

וכן קשה בדברי הרמב"ן שהקשה ג"כ כקושיית התוס', אע"ג דהרמב"ן עצמו אית לי' דצלי חמור ממליחה לענ"ז דבמליחה לא אמרי' דחלב מפעפע. אבל זה אי"ק כ"כ די"ל דפעפוע הוא פעולה אחרת – וכמו שנבאר אי"ה בדברי הרשב"א – ומליח אינו כרותח אלא לענין פעולת נתינת טעם מהאיסור עצמו, אבל אינו כרותח לענין פעולת הפעפוע. אבל על התוס' קשה, וצ"ע.

תוס' ד"ה עד שמגיע לגיד. שי' התוס' דצלי אוסר כדי נטילה, ועיקר ראייתם מהמשנה דנטף מרוטבו על החרס דיטול את מקומו. אבל הרשב"א בתוה"ב ס"ל דצלי אינו אוסר אלא כדי קליפה, אלא דרוטבו הוי כחלב שמפעפע, ובאמת היה צריך לאסור כל הקרבן, אלא שבטל בס'. ומ"מ אוסר כדי נטילה.

וצריך ביאור כיון דבטל בס' א"כ אמאי אוסר כדי נטילה. אבל לכאורה דבריו מתבארים במקו"א בחי' הרשב"א לעי' (ח:) גבי בית השחיטה דלמ"ד שהוא רותח צריך כ"ק, והק' כיון שיש שמנונית על הסכין אמאי אין כל הבהמה אסורה, ותי' שבטל בס', ומ"מ אוסר כ"ק דלא גרע מכחוש, וכתב שיש קצת ראייה מדין נטף מרוטבו על החרס.

ומבואר דהחלב עושה שתי פעולות, חדא שמפעפע בכל הבהמה, אבל יש גם פעולה אחרת, שנותן טעם במקומו, דומיא דכחוש.

אלא שצ"ב דא"כ גם בסכין יאסור כדי נטילה. ולא משמע כלל שבטל בס' בכדי נטילה, רק בבהמה כולה.

והנה הר"ן בפ' כל הבשר דן ג"כ למה הרוטבו אוסר כדי נטילה, וכתב ב' סברות, האחד כסברת הרשב"א דמפעפע, ומה שאינו אוסר כל הקרבן משום שבטל בס', ומ"מ במקומו מועיל הפעפוע לאסור כדי נטילה. או משום דהוי כבישול, דכמו שבבישול הרוטבו נכנס בחתיכה, כך רוטבו זה הנוטף אף שאין בו לבשל כל הק"פ אבל במקומו מבשל כדי נטילה.

ומעתה נראה, שדברי הרשב"א בתוה"ב אינם ממש כדבריו בחידושים, דבתוה"ב נקט כסברא הראשונה בר"ן, שהרוטבו אוסר כדי נטילה משום שמפעפע, ואינו אוסר שאר הקרבן משום שבטל בס'. אבל בחידושים נקט דפעולת הפעפוע הוא בכל הבהמה בשוה ובטל בששים, רק אוסר כדי נטילה משום פעולת בישול, וכסברא השניה של הר"ן, ומ"מ הוקשה לו סוכ"ס הרוטבו הוא שמן ומפעפע בכל החתיכה ובטל בס' וע"כ שהוא יכול לעשות שתי פעולות, לבשל כדי נטילה ולפעפע בכל הקרבן, ומביא ראייה מזה לשמנונית שעל הסכין שיכול לאסור במקומו כ"ק מכח הצליה דלא גרע מכחוש, וגם לפעפע בכל החתיכה ושם הוא בטל בס'. (וכיון שאין הנידונים שוים ממש לכן לא כתב אלא שהוא קצת ראייה.)

שם, בא"ד דלא מצינו קליפה נזכרת כו' אדמיקר לה בלע, ואפשר דרותח דצלי בעי טפי.

יל"פ החילוק משום דבחם לתוך צונן מתקרר מיד ואין לו שהות לבלוע אלא כ"ק. אבל לשון התוס' לא משמע כן. אלא חם בעצם אינו בולע מצונן אלא כ"ק, ולכן הוקשה להם מ"ש מצלי, ותירצו דצלי בולע טפי.

וכן מבואר ברמ"א (יר"ד סי' ק"ה ס"ג) וז"ל ואם הניחם זה אצל זה כו' ואם האחד צונן ההיתר צריך קליפה במקום שנגע עכ"ל, היינו דבב' חתיכות זא"ז דל"ש לא על"ג ולא תת"ג, אלא החתיכה החמה נשארת בחמימותה והחתיכה הצוננת נשארת צוננת, הדין הוא דבולע כדי קליפה. וכתב ע"ז בבהגר"א וז"ל כמו חל"צ כיון דל"ש תת"ג עכ"ל. ולכ' דבריו תמוהים דמה ענין חל"צ לכאן, דשם ודאי אינו בולע כ"א כדי קליפה משום שאין לו שהות לבלוע יותר דתיכף מצטנן, אבל בב' חתיכות המונחות זא"ז דאין החתיכה החמה מצטננת מנ"ל דאינו בולע יותר מ כדי קליפה. ומוכרח שהגר"א הבין דמה שחל"צ אינו בולע כ"א כדי קליפה אינו משום שאין לו שהות לבלוע יותר, אלא כך הוא המידה דחם אינו יכול לבלוע מצונן כ"א כדי קליפה.

ובביאור החילוק בין חל"צ שאינו בולע אלא כ"ק, לבין צלי שבולע טפי, לכ' היינו משום שחום הבשר אין בו אלא כדי לבלוע כ"ק, ואינו כצלי שהוא על האש.

אבל הבית אפרים פי' באופן אחר קצת, דהבשר חם מחמת שנתבשל, ואינו חם כ"כ כחום של צלי, אבל בשר שנצלה ונפל לתוך צונן באמת היה בולע כדי נטילה. ותי' בזה קו' הגעק"א שתמה על דברי התוס' בהמשך שהקשו מההוא בר אוזא כו' וק' הרי הכמכא הוא תתאה ואדמיקר לה בלע כ"ק ומאי קשיא להו לתוס'. ואם התוס' ס"ל שהכמכא נחשב עילאה כיון שהבר אוזא שוקע א"כ הכמכא נתחמם והו"ל בישול והיה להם להתוס' להקשות טפי לא רק שיאסור כדי נטילה אלא שייאסר כולו, ולא משמע בתוס' שזו היא קושייתם. וביאר הבית אפרים על פי דרכו דהתם הרי הבר אוזא היה צלי וסבירא להו להתוס' דצלי חם לתוך צונן אדמיקר לה בלע כדי נטילה.

תוד"ה אפילו מראש אזנו, בר"ד דהא צונן לתוך חם אסור כו' ולא סגי לי' בקליפה. הנה בטיפת חלב שנפלה על החתיכה שי' תוס' בשסר"י דאם מקצתה בתוך הרוטב הטיפה מתחלקת בכל הקדירה בשוה. ומדברי הטור והשו"ע (ק"ה ד') מבואר שהטעם הוא משום דס"ל להתוס' שהרוטב עולה למעלה, ולכן כתבו דנבילה שנפלה על החתיכה שמקצה בתוך הרוטב להר"י היא אוסרת כל הקדירה.

אבל המרדכי (תרצ"א) ביאר באופן אחר, לא שהרוטב עולה למעלה, אלא הטיפה מצד עצמה מתפשטת בכל החתיכה, והרוטב מוליך מה שבתוך הקדירה לכל הקדירה, וע"י שתי פעולות אלו היא מתפרשת בכל הקדירה. ומה שהטיפה יכולה להתפשט בכל החתיכה ביארו התוס' לק' (קח.) משום שחלב מפעפע בכל החתיכה, דהיינו שהוא נחשב דבר שמן לענ"ז ומפעפע.

והנה לפי הבנת הטור והשו"ע ק"ק מה היא ראיית התוס' מצונן לתוך חם, דבפשוטו מיירי בבשר שנפל לתוך חלב חם, כמבואר בסוגיא שם, וא"כ הוא בישול, ובבישול שי' התוס' שהרוטב עולה למעלה בכל החתיכה, ומה זה ענין לכאן דמיירי בצלי ובפעפוע חלב. אבל לשי' המרדכי נחא דלעולם אין הרוטב עולה למעלה, רק החלב מפעפע למטה, וא"כ כשבשר חם נפל לתוך חלב חם מצד פעולת הבישול לא הר"ל לחלב לעלות למעלה, אלא מצד פעפוע החלב, ושפיר הביאו ראייה מזה דפעפוע של דבר שמן עולה למעלה.

בדברי התוס' דל"א חנ"נ אלא במקום שהאיסור יכול להלוך

התוס' ייסדו דלא אמרינן חנ"נ אלא במקום שהאיסור יכול להלוך, והוכיחו יסוד זה דאלת"ה בכל מקום שאסרו כ"ק אמאי אין אותו כ"ק אוסר כ"ק הסמוך לו משום חנ"נ וכן הלאה עד שייאסר הכל. אלא ע"כ כיון שאין האיסור הולך אלא עד כ"ק לא אסרינן יותר מזה.

ובשם הר"א ממיץ תירצו דלא אמרינן חנ"נ במקצת חתיכה, וכתבו דאי"ז טעם.

והנה היראים (סי' מ"ח) ביאר שיטתו באורך דהטעם שאמרו חנ"נ הוא אטו חתיכת נבילה ממש, ולכן ל"ש זה אלא כשהאיסור והחתיכה הם ממין אחד, וכגון בשר שחווה שבלע טעם נבילה, דמחלפא בבשר נבילה. אבל במין בשא"מ ל"ש זה. ואף דבב"ח הוא מבשא"מ, ואמרינן ביה חנ"נ, זהו מטעם אחר, משום שגם החלב וגם הבשר נאסרו, אבל חנ"נ הנאמר בשאר איסורים (דבזה מיירי הסוגיא לק' ק.) אינו אטו בב"ח אלא אטו חתיכת נבילה. ולכן, ל"ש זה אלא כשכל החתיכה נאסרה, דומיא דחתיכת נבילה ממש.

נמצא דיש שני עניני חנ"נ, האחד בב"ח והיא סברא מיוחדת בב"ח, ובזה מיירי הסוגיא לק' (קח.), והשני חנ"נ בשאר איסורים, שהוא אטו חתיכת נבילה ממש, ובזה מיירי הסוגיא לק' (ק.).

ויל"ע דלכאורה פשוט לפי"ז דהסברא שכתב דל"א חנ"נ בחצי חתיכה לא נאמרה אלא בחנ"נ דשאר איסורים שהוא אטו חתיכת נבילה ממש, אבל לענין חנ"נ דבב"ח מה לי חצי חתיכה מה לי כולה חתיכה. וקשה דהתוס' לק' (ק.) כתבו סברת היראים גם לענין בב"ח. וצ"ע.

עוד יל"ע, כיון דסברא זו ל"ש בחנ"נ דבב"ח, א"כ אכתי יקשה להיראים בחם לתוך צונן, דאוסר כ"ק כמבואר בגמ' בפסחים, ומבואר שם דמיירי בבשר חם שנפל לחלב צונן, ואמאי אין אותו כ"ק אוסר כ"ק כנגדו משום חנ"נ, דהרי בחנ"נ דבב"ח אין מקום לומר דלא אמרי' חנ"נ בחצי חתיכה, ותיאסר כל החתיכה.

ונראה דהיראים ע"כ מפרש מה דאמרינן שם אדמיקר בלע כ"ק שהכונה שאין שהות לבלוע יותר. ודלא כמשמעות התוס' לעי' (ד"ה עד), דמבואר מדבריהם שהם מפרשים בשר חם בעצם אינו יכול לבלוע מחלב קר אלא כ"ק. ולכן עד שהכ"ק הראשון נאסר כבר נתקרה הבשר, ולכן אינו יכול לאסור יותר משום חנ"נ.

ולפי"ז התוס' לק' (ק.) שנקטו שסברת היראים (דל"א חנ"נ בחצי חתיכה) שייכת גם בב"ח לשיטתייהו שהבינו ענין אדמיקר לה בלע כ"ק משום שבשר חם בולע כ"ק, ולא משום חסרון שהות, ויקשה א"כ יאסור כ"ק כנגדו משום חנ"נ וכן הלאה, וע"כ שגם בב"ח ל"א חנ"נ בחצי חתיכה. אבל דעת היראים עצמו נראה כמש"נ.

ב. עכ"פ דעת התוס' דלא אמרינן חנ"נ במקום שאין האיסור יכול להלוך. והר"ן (סו"פ כל הבשר) חולק על סברת התוס', ותיצרו הקושיא באופן אחר, דכיון דכל דין חנ"נ בשאר איסורים אינו אלא אטו בב"ח, ובבב"ח ל"ש כדי קליפה דרך דרך בישול אסרה תורה, לכן לא אמרו חנ"נ בכ"ק.

ויל"ע בדעת הר"ן למה לא משכח"ל כ"ק בב"ח, הרי משכח"ל בחם לתוך צונן דאדמיקר בלע כדי קליפה. אבל בזה י"ל דכיון שהחלב צונן אי"ז בישול אלא כעין צלי. אבל אכתי קשה דמשכח"ל לרב דס"ל עילאה גבר, ונפל בשר צונן לחלב חם, דהחלב מצטנן אבל אדמיקר מסתמא בלע הבשר כ"ק. אבל נראה דגם זה נכלל במש"כ הר"ן דל"ש כ"ק בב"ח דדרך בישול אסרה תורה, דגם זה אינו דרך בישול, ואין דרך בישול אלא בשר חם עם חלב חם.

ג. והנה התוס' כתבו דלא אמרי' חנ"נ אלא במקום שהאיסור יכול להלוך "דומיא דטיפת חלב", ולשון זה לכאורה מורה דגם התוס' ס"ל כהר"ן דחנ"נ בשאר איסורים הוא אטו בב"ח, וזו היא סברתם דכיון דבבב"ח החלב מתפשט עם הבשר, לכן גם דין חנ"נ בשאר איסורים אינו אלא בכה"ג.

ולפי"ז יהיו דברי התוס' כאן כשיטת התוס' לק' (קח: ד"ה אמאי) דחנ"נ – עכ"פ בשאר איסורים – אינו אלא דרבנן. ודלא כמה שמשמע מדברי התוס' (ק. סוד"ה בשקדם) שהוא דאורייתא (כמבואר ממה שדנו איך הגעילו כלי מדין כיון דחנ"נ, וכן דייק הגרעק"א ושאר אחרונים).

וא"כ יקשה גם לדידהו, הא משכח"ל חנ"נ בב"ח גם במקום שאין החלב יכול להלוך, כגון חם לצוך צונן דאדמיקר בלע כ"ק, וכן צונן לתוך חם למ"ד עילאה גבר.

והיה אפשר"ל גם לדעת התוס' דאי"ז בב"ח דאורייתא דדרך בישול אסרה תורה. אבל כיון שהתוס' לא חשו לבאר זה, יותר נראה לבאר דאין כונתם דלא משכח"ל בב"ח אלא כשהחלב מתפשט עם הבשר, אלא סברא קאמרי, דעיקר דין חנ"נ הוא בבב"ח משום שסברא היא שהבשר נאסר מצד עצמו וא"כ מה לי שאין החלב נו"ט בקדירה, הרי הבשר נו"ט והבשר ג"כ יש בו איסור בב"ח. ומעתה נראה, דמ"מ ל"ש סברא זו אלא במקום שהחלב ג"כ מתפשט, דאז הבשר יש לו שם בב"ח. (ואף שהחלב נתמעט עד שאינו נו"ט, אבל כיון שכבר חל על הבשר שם בב"ח אין החלב מתבטל דהכל איסור אחד דבב"ח.) אבל במקום שאין החלב יכול להלוך כלל, ואין שם כ"א בשר לבד, בשר זה אינו בשם בשר בחלב כלל. נמצא דעיקר דין חנ"נ שהוא בבב"ח אינו אלא במקום שהחלב יכול להלוך, וממילא גם בשאר איסורים, כיון שכל עיקר דין חנ"נ בשאר איסורים אינו אלא אטו בב"ח, גם בדידהו לא אמרי' חנ"נ אלא במקום שהאיסור יכול להלוך.

וזהו שכתבו התוס' דל"א חנ"נ אלא במקום שהאיסור מתפשט בכל החתיכה דומיא דטיפת חלב – שאין כונתם דלא משכח"ל ציור של בב"ח שאין החלב מתפשט בכל החתיכה, דודאי משכח"ל כגון בחם לתוך צונן – רק כונתם דעיקר הסברא דחנ"נ שהיא בבב"ח אינה אלא דומיא דהציור בגמ' (קח.) של טיפת חלב, שהחלב מתפשט בכל הקדירה, ולכן הבשר יש לו שם בב"ח ואוסר כל הקדירה. אבל במקום שאין החלב מתפשט בכל החתיכה, פקע מהבשר שם בב"ח, ול"ש הסברא המיוחדת דחנ"נ דבב"ח, וממילא דגם הדין הכללי דחנ"נ דשאר איסורים כבר ל"ש, דאינו אלא אטו בב"ח.

(אבל הר"ן שלא כתב כן, והוצרך לבאר באופן אחר דלא משכח"ל כ"ק בבב"ח, משמע דס"ל דגם במקום שאין האיסור יכול להלוך לא פקע מהבשר שם בב"ח, ולכן אילו משכח"ל בב"ח בכ"ק היה שייך לומר דחנ"נ ויאסור כ"ק כנגדו, אלא דלא משכח"ל דדרך בישול אסרה תורה ואין בב"ח אלא בבישול ממש דאין שם כ"ק.)

ד. מבואר ששיטת היראים דיש שני עניני חנ"נ, א' חנ"נ דבב"ח שהיא סברא פרטית בבב"ח שהבשר נאסר מצד עצמו, ב' חנ"נ בשאר איסורים שהוא אטו חתיכה נבילה ממש. ואילו שיטת הר"ן ונתבאר דגם התוס' ס"ל כן דעיקר סברת חנ"נ הוא בבב"ח אלא שגזרו שאר איסורים אטו בב"ח.

אבל מדברי רש"י לק' (קח.) משמע שאינו מחלק בין בב"ח לשאר איסורים כלל, דהרי הסוגיא שם מיירי בבב"ח ומ"מ רש"י כשביאר הסברא דאפשר לסוחטו אסור כתב לשון איסור שנבלע בהיתר, שהוא לשון הכולל גם שאר איסורים, ומשמע דס"ל דכיון שמצינו ענין חנ"נ בגמ' (ק.) גם בשאר איסורים ע"כ אינה סברא מיוחדת בבב"ח דוקא אלא סברא כללית בכל בליעת איסור.

ויל"ע בזה דהרי דעת רבא בגמ' (שם) דבב"ח כיון שהוא חידוש היה ראוי להיות אסור אפילו כשאין החלב נו"ט בבשר, אלא שדרך בישול אסרה תורה, ופרש"י שאסר הבשר להתבשל בבשר, וביארנו לעיל דרש"י מפרש דיסוד איסור בב"ח הוא מחמת המעשה בישול המתועב, ואינו נחשב מעשה בישול אלא כשהחלב נתן טעם בבשר. (אבל תוס' בע"ז סה. משמע דמפרשי דדרך בישול אסרה תורה הוא גיל"מ שהחלב בטל כל זמן שאינו נו"ט.)

ולכאורה לפי"ז כל שבשעת הבישול החלב נתן טעם בבשר מה לי אם אח"כ נתחלק החלב ואין בו כדי נתינת טעם, הרי בב"ח הוא חידוש וראוי שהחלב יאסור הבשר אפילו אם אינו נו"ט, וכל מה שצריך נתינת טעם אינו אלא מצד מעשה הבישול, ובשעת הבישול.

וא"כ קשה בשתים, חדא מ"ט דמ"ד אפשר לסוחטו מותר, ול"א חנ"נ, והרי מה לי שנתמעט החלב ונתחלק בכל הקדירה הרי עכ"פ נשאר קצת חלב גם בחתיכה הראשונה ומה לי שאינו נו"ט הרי בב"ח הוא חידוש ואי"צ נתינת טעם אלא בשעת הבישול. וגם למ"ד אפשר לסוחטו אסור וכן"נ, משמע מדברי רש"י דאי"ז סברא מיוחדת בבב"ח אלא סברא כללית בביטול כל האיסורים, ומה צריך לזה, הרי בבב"ח פשיטא שהדין צ"ל כן שלא הותרה החתיכה אף שנתחלקה הטיפה.

ונראה דטעמא דמ"ד אפשר לסוחטו מותר הוא משום דנהי דבב"ח הוא חידוש ואין החלב צריך ליתן טעם בבשר כדי לאסרו אלא בשעת הבישול לבד, אבל אי"ז אומר אלא שאין הטיפה יכולה להתבטל בחתיכה הראשונה שנעשה בה המעשה המתועב דבישול וחל בה החידוש דבב"ח. אבל מ"מ ה"ל להחלב להתבטל בשאר החתיכות שבקדירה, שהרי בשאר החתיכות מעולם לא נעשה המעשה המתועב דבישול בב"ח – כיון שהטיפה מעולם לא נתנה בהם טעם – ואינם עם החלב בשם בב"ח, והחלב לגביהו כשאר איסור שבטל כשאינו נו"ט. וכיון שנתבטלה הטיפה, גם החתיכה הראשונה חוזרת להתירו.

וגם המ"ד דס"ל אפשר לסוחטו אסור, וכן"נ, אי"ז סברא פרטית בבב"ח, אלא דין כללי בביטול כל האיסורים דכיון שלא נתבטלה הטיפה מתחילה ונאסרה החתיכה הראשונה שוב אינה מתבטלת.

ה. ובאמת יל"ע לדעת התוס', דנתבאר דס"ל דבמקום שאין החלב יכול להלוך פקע גם מהבשר שם בב"ח – וכמש"נ דזהו יסוד שיטתם דל"א חנ"נ במקום שאין האיסור יכול להלוך, משום דבעינן דומיא דטיפת חלב וכמש"נ – א"כ מ"ט דמ"ד אפשר לסוחטו אסור, נהי שאין החלב בטל בחתיכה הראשונה אף שנתמעט – כיון שחל על שניהם, הבשר והחלב, איסור אחד דבב"ח – אבל למה לא תתבטל הטיפת חלב בשאר החתיכות אשר מעולם לא נתן בהם החלב טעם, וכיון שנתבטל החלב יפקע שם איסור גם מהבשר, כאילו לא הלך החלב שם.

זאת אומרת דקשה, כמו במקום שאין החלב יכול להלוך כלל, ס"ל להתוס' דפקע איסור בב"ח גם מהבשר, א"כ גם במקום שהחלב יכול להלוך, כיון שנתמעט ונתחלק לכל הקדירה ואין בחלב כדי ליתן טעם בקדירה נימא דהוי כאילו נעלם החלב, ויפקע איסור בב"ח מהבשר. ומה הוא א"כ הסברא המיוחדת דחנ"נ בבב"ח.

ונראה דס"ל כדעת האו"ה דכזית בשר וכזית חלב שנתבשלו יחד ונאסרו ואח"כ נפלו לס' כזיתים של היתר, דלא אמרי' הרי אין שם לא טעם חלב ולא טעם בשר, אלא צריך לבטל הטעם המעורב של בב"ח, וצריך ק"כ כזיתים, ודיברנו מזה לעיל. ולכן ה"נ, אין החלב לבדו מתבטל בשאר החתיכות, אלא צריך לבטל הטעם המעורב של החלב והחתיכה הראשונה. אמנם למ"ד אפשר לסוחטו מותר, כיון שנתמעט החלב שבחתיכה הראשונה היא חוזרת להתירה, אבל אנן סבירא לן דכיון שחל על החתיכה הראשונה שם בב"ח שוב אין הטיפה בטילה באותה חתיכה, כי הכל איסור אחד של בב"ח. ומעתה שאר החתיכות צריכות לבטל הטעם המעורב של שניהם, ולא סגי לבטל החלב לבד. ורק במקום שאין החלב יכול להלוך כלל, הוא דפקע מהבשר שם בב"ח.

אבל א"כ הדרא לדוכתה מה שהקשינו לדעת רש"י, כיון דס"ל דכל מה שצריך שהחלב יתן טעם בבשר אינו אלא מצד מעשה הבישול, א"כ מ"ט דמ"ד אפשר לסוחטו מותר. (וגם איך מדמה רש"י דין חנ"נ בבב"ח לדין חנ"נ בשאר איסורים הא פשוט דבב"ח חנ"נ כי החלב אינו מתבטל בבשר דחידוש הוא.) ולעיל תירצנו דאף שאין החלב יכול להתבטל בחתיכה הראשונה – דחל עליה שם בב"ח, וכיון שבב"ח הוא חידוש אין החלב בטל בבשר לעולם – אבל החלב בטל בשאר החתיכות, שאינם בכלל החידוש דבב"ח, כיון שלא נתן החלב טעם בהם ולא נעשה בהם המעשה המתועב של בישול בב"ח.

אבל לסברת האו"ה זה אינו, כי אין שאר החתיכות יכולות לבטל החלב לבדו אלא צריכים לבטל הטעם המשותף של החלב עם החתיכה הראשונה. ולכ' צ"ל דרש"י לא ס"ל כהאו"ה בזה.

וע"ע לקמן בסמוך דרך אחר בהבנת שיטת התוס'.

עוד בהנ"ל

עיינן תוס' הרא"ש שכתב כדברי התוס' דל"א חנ"נ אלא במקום שהאיסור יכול להתפשט, אבל יש שם תוספת דברים אשר אפשר ללמוד מהם כמה הלכתא גבירתא.

ונתחיל בדיוק דבריו מן הקל אל הכבד. חדא, דהתוס' כתבו שלא אמרו חנ"נ אלא במקום שהאיסור יכול להתפשט "דומיא דטיפת חלב", ולעיל ביארנו דבריהם דדין חנ"נ בשאר איסורים אינו אלא אוטו בב"ח, ושם בב"ח ל"ש אלא במקום שהחלב ג"כ מתפשט דאם אין שם חלב כלל פקע שם בב"ח. אבל תוס' הרא"ש לא כתב אלא "כגון טיפת חלב", ולשון זה משמע שאין הכונה אלא שדין חנ"נ היא דוגמת מה שמצינו בסוגיא דטיפת חלב דשם אשכחן דין חנ"נ ומיירי בצירור שהטיפה יכולה להתפשט, אבל לא שזהו טעם הדין משום שצ"ל דומיא דבב"ח. וגם הסברא שביאר, שהנאסר מסייע לאוסר כו', היא סברא כללית בכל איסורים. וממילא קרוב לומר דגם התוס' לא נתכוונו אלא עד"ז.

ב. עוד מבואר בדבריו הגדרה חדשה בעיקר היסוד דלא אמרינן חנ"נ אלא במקום שהאיסור יכול להתפשט, שביאר שגדר חנ"נ הוא שהנאסר מסייע לאוסר שלא יתבטל, וממילא דל"ש זה אלא במקום שהאוסר עכ"פ מתפשט, אבל אם האוסר אינו מתפשט כלל ל"ש כל הדין.

דהיינו, דגדר חנ"נ אינו שהחתיכה אסורה מעכשיו מצד עצמה, אלא היא שהחתיכה מסייעת לטיפה לאסור את כל הקדירה, דכיון שהטיפה אסרה לחתיכה תחילה, החתיכה הנאסרת מסייעת לטיפה האוסרת שלא תתבטל בקדירה. ולכן אילו היה מקום שלא היתה הטיפה מתפשטת שם כלל, גם החתיכה לא היתה אוסרת²¹.

ויל"ע בבב"ח למ"ל סברא זו, תפ"ל באמת שהבשר אסור מצד עצמו. נראה דמ"מ אם החלב היה מתבטל בשאר החתיכות גם הבשר היה חוזר להיתרו. רק כל זמן שהטיפה לא יצאה מהבשר לגמרי, רק נתמעטה, הבשר הנאסר מסייע לטיפה האוסרת שלא תתבטל.

ומה שהבשר נחשב לנאסר, והטיפה לאוסר, והרי לכאורה הוא גם להיפך, שהרי אוסרים זא"ז, פשוט דאיה"נ, אבל כיון דהסוגיא דטיפת חלב מיירי שנפלה לקדירה של בשר אז מה שנוגע לנו הוא שהטיפה אסרה את החתיכה, ולכן החתיכה מסייעת לה שלא תתבטל. אבל אילו נפלו הטיפה והחתיכה לקדירה של חלב (למ"ד מב"מ לא בטל) היינו אומרים להיפך, שהטיפה הנאסרת מסייעת לבשר האוסר שלא יתבטל.

ג. אבל הר"ן דפליג על סברת התוס' ותוס' הרא"ש לשי' דדין חנ"נ בשאר איסורים הוא אוטו בב"ח, אשר לפי"ז מוכח דעצם הסברא דחנ"נ הוא שההיתר נהפך להיות אסור, שזהו המיוחד בבב"ח שהבשר נחשב אסור מצד עצמו. וממילא דאין חילוק אם האיסור הראשון יכול להתפשט, כי ההיתר כבר נהפך להיות אסור.

ואגב אורחא למדנו פלוגתא בדין בב"ח, דלהר"ן כל שהבשר נאסר נשאר באיסורו גם אם נתבטל החלב, וזהו דין חנ"נ דאורייתא והוא מדיני בב"ח דוקא, וגזרו שאר איסורים אוטו בב"ח. אבל לתוס' הרא"ש גם בבב"ח היינו צ"ל דאם נתבטל הטיפה חוזר הבשר להיתרו, אלא שיש דין כללי בכל איסורים שהנאסר מסייע לאוסר שלא יתבטל.

ד. והנה בגונא שכזית בשר וכזית חלב נתבטלו יחד ונפלו אח"כ לס' כזיתים של היתר, האר"ה (כ"ד י') כתב שצריך ס' כנגד שניהם דהיינו ק"כ כזיתים, ודעת החור"ד (צ"ח ד') דה"ה בכל שני דברים שאיסורם שווה אבל טעמם שונה דצריך ששים כנגד שניהם יחד. אבל דעת החזו"א (י"ד כ"ה ז') והגר"ח (פ"ד מאכ"א ה"ו) דלא קאמר האר"ה אלא בב"ח שהטעם המשותף הוא שאסרה תורה. אבל בשאר איסורים אם נפלו שני כזיתים ששוים באיסורם אבל טעמם שונה אי"צ אלא נ"ט כזיתים, דעי"ז שני הטעמים נתבטלו. והנה לא מצינו מי שיאמר שדינו של האר"ה הוא מלתא דחנ"נ, דבפשוטו אינו ענין לכאן, דמה יוסיף דין חנ"נ הרי בלא"ה ידענו שהבשר והחלב שניהם אסורים מצד עצמם וצריך לבטל שניהם אלא שהנידון הוא אם מועיל ס' כזיתים של היתר דעי"ז ליכא לא טעם חלב ולא טעם בשר.

²¹ והנה יש אחרונים (עי' פלתי צ"ב ט', מטה יהונתן צ"ב ד', משנת ר' אהרן עמ' קצ"ו) שכתבו בדעת התוס' (דס"ל לק' ק: שחנ"נ בשאר איסורים דאורייתא) שהוא משום דס"ל כהשיטות דבטעל"ע ההיתר נהפך להיות אסור. (ואף דשם מיירי כשלא נסחט האיסור, ולענין שלוקה על כזית מן התערובת, אבל מ"ד חנ"נ ס"ל דכיון שההיתר נהפך להיות אסור לכן גם אחר נסחט האיסור הראשון ההיתר נשאר באיסורו.) אבל מדברי תוס' הרא"ש לכאורה מבואר לא כן, דאין גדר חנ"נ שהנאסר נהפך להיות אסור מצד עצמו, ואינו אלא מסייע לטיפה האוסרת שלא תתבטל. (אבל יש לקיים הדברים אם נאמר דגם בטעל"ע מה שההיתר נהפך להיות אסור גדרו שמסייע לאיסור להשלים שיעור כזית.)

אבל לפי"ז תוס' הרא"ש יש מקום לומר שדינו של האו"ה הוא מלתא דחנ"נ, דכיון שהחלב והבשר אסרו זא"ז לכן הם מסייעים זל"ז שלא יתבטלו. אמנם יש בדברי האו"ה חידוש כי בטיפת חלב החתיכה של בשר מצד עצמו יש לו כח שלא תתבטל (דמב"מ לא בטל) והוא מסייע לטיפת חלב שלא תתבטל ג"כ, אבל בנידון דהאו"ה הטיפה כשלעצמה היתה מתבטלת והבשר מצד עצמו היה מתבטל רק כיון שהם אוסרים זא"ז לכן הם מסייעים זל"ז שלא להתבטל.

ד. והנה המג"א (תס"ז ל"ה) הביא מההגמ"י דכל צליה באיסור כחוש אע"ג דאינו אוסר אלא כדי נטילה מ"מ טעם האיסור מתפשט במשהו בכל החתיכה אלא דתמיד יש כנגדו ס', ולפי"ז פסק דחמץ בפסח כיון שאוסר במשהו נאסרה כל החתיכה אף בצליה בכחוש. והק' החו"ד (ק"ה י') מדברי התוס', דאם איתא דגם בכחוש האיסור מפעפע בכל החתיכה רק שמתבטל א"כ הדרא קו' תוס' לדוכתה דהכ"ק יאסור את הכ"ק כנגדו, כיון שגם האיסור מתפשט בכל החתיכה.

אבל אם נאמר שגם התוס' כונתם לגדרו של תוס' הרא"ש נראה דקושיא מעיקרא ליתא.

ונקדים, דבאמת יל"ע בדברי ההגמ"י איך אפשר ל"ל שגם בכחוש האיסור מפעפע בכל החתיכה דא"כ אמאי אוסר כ"ק, ומ"ש מאיסור שמן במקום שיש בחתיכה ס' כנגדו שבטל וגם כ"ק אינו אוסר. אא"כ נאמר דס"ל כהרשב"א דאיסור שמן גם כשמתבטל בס' מ"מ אוסר כ"ק. אבל נראה שאי"צ לזה דאפילו אם באיסור שמן שטבעו להתפשט נקטינן דהאיסור מתפשט בשוה בכל החתיכה, ואם בטל בס' גם כ"ק אינו אוסר, אבל באיסור כחוש שאין עיקר טבעו לפעפע רק שנו"ט בכ"ק, לכן אף שיש גם פעפוע קצת אבל עיקר הטעם הוא בכ"ק. ופשוט.

ומעתה, הרי אותו איסור קצת שמפעפע בכל החתיכה מסתמא מתפשט בשוה ולא אסר אפילו את הכ"ק, והכ"ק נאסר ע"י עיקר הנתנית שם של האיסור שאוסר במקומו כ"ק. ואותו טעם שאסר את הכ"ק אינו מתפשט אה"כ בחתיכה²². ולכן ל"ש לומר כאן דהנאסר ייסע לאוסר שלא יתבטל, כי האוסר הוא ריבוי הטעם שאסר את הכ"ק, ואותו ריבוי טעם נשאר בחתיכה ואינו מתפשט יותר.

ולא דמי לטיפת חלב שכל הטיפה שאסרה את החתיכה מתפשטת אה"כ בקדירה, נמצא שהטיפה שאסרה את החתיכה יוצאה כולה או רובא לקדירה, ובזה החתיכה הנאסרת מסייעת לטיפה האוסרת שלא תתבטל.

[דף צ"ז ע"א]

השתא דא"ר יוחנן סמכינן אקפילא כו'. רש"י פי' שנאמן משום שמסל"ת. ולפי"ז מה שצריך קפילא לכ' אינו אלא כדי שיבחין בטעם. והקשה הרשב"א (תוה"ב ב"ד ש"א טז): דא"כ גם הכהן יהיה צ"ל קפילא. וכן בדברי רבא אמור רבנן בטעמא אמור רבנן בקפילא, משמע דטעמא לאו היינו קפילא.

לכן הרשב"א מפרש כתוס' דנאמנות קפילא אינו משום שמסל"ת אלא משום דלא מרע אומנותיה. ומ"מ מבואר מדבריו דגם סתם בנ"א המסל"ת מהימן. וקשה מנא לי' להאמין מסל"ת. דבאמת הש"ך (צ"ח ב') תמה על שי' רש"י איך נאמן מסל"ת באיסור דאורייתא, דבגמ' מבואר דרק בעדות אשה הקילו, ותי' דרש"י לשי' דטעכ"ע דרבנן. אבל הרשב"א לא הכריע אם טעכ"ע דאורייתא. וגם אם יש סברא להקל כאן אבל צריך לזה מקור מן הגמ', וכיון דהגמ' מיירי בקפילא שנאמן משום דלא מרע אומנותיה מנ"ל להרשב"א דגם סתם גוי המסל"ת נאמן, וצ"ע.

והנה הש"ך כתב דלשי' התוס' אם הקפילא מסל"ת מגרע גרע דאז אינו חושב שמרע אומנותיה אם לא ידיק. והגרעק"א (על השו"ע שם סע' א') כתב דזהו הטעם שכתב הרמ"א דאין נוהגים להטעים לקפילא, כי אם מסל"ת לא יועיל לתוס' ואם אינו מסל"ת לא יועיל לרש"י. והקשו עליו דנטעים לב' קפילות. והביאור הפשוט ברמ"א דחיישינן בזה"ז שמשקרים טפי. וכבר העירו דלשון הר"ן לא משמע כהש"ך.

²² ואפילו אם קצת מהטעם שבכ"ק מפעפע אה"כ הלאה, אבל פשוט שאותו קצת כלשעצמו לא היה בו לאסור את הכ"ק, כי היה בטל בס' כמו שכל הפעפוע של כחוש בטל בס', ולכן אותו מקצת טעם שמפעפע מהכ"ק לחוץ אינו נחשב "אוסר" כלפי הכ"ק, ורק עיקר הטעם שנתן טעם בכ"ק הוא בגדר "אוסר", והכ"ק הנאסר היה מסייעו שלא יתבטל, אבל הרי אינו יוצא מהכ"ק. והבן.

הרמב"ם לא הזכיר לא מסל"ת ולא קפילא. ומסתמא נאמן משום דעבידא לגלויי. אבל ק' איך מפרנס לשון הגמ' דנקט קפילא. ובאמת הרמב"ם מיירי בתערובת אר"ה ולא בבליעת קדירה, ואילו רבא מיירי בבליעת קדירה, ואפשר דמשו"ה נקט קפילא, דסתם בנ"א לא ידע להבחין בטעם הנפלט מקדירה. אבל אם אומר שמבחין, גם סתם בנ"א נאמן ולכן הרמב"ם לא הביא דצריך קפילא דוקא, אפילו לענין קדירה. אלא דיל"ע דר' יוחנן אמר להטעים לקפילא בכילכית באילפס, הרי דנקט קפילא גם בתערובת איסור ממש. ושמה הרמב"ם מפרש דכונת הגמ' שהגדי לא היה צלוי ממש אלא מעשה אילפס, ומקודם צלו דגים טמאים באותו אילפס, ואמר ר' יוחנן לטעמי' קפילא וכן"ל דלהבחין בטעם פליטת כלי אורחא דמילתא לשאול קפילא. והיה ניחא לפי"ז תמיהת הריטב"א איך נשתבש סיפור המעשה כ"כ מכילכית באילפס לצלי שצלאו בחלבו ולנ"ל נאמר דלכו"ע המעשה היה שהתיר גדי צלוי, ולגירסא זו לא היה צלוי ממש אלא מעשה אלפס והשאלה היתה משום פליטת איסור.

רק ק' לשון רבא בהמשך אמור רבנן בקפילא כו' דלא משמע דמיירי בבליעת כלים דוקא.

[דף צ"ז עמ' ב']

אמור רבנן בס' כו'. שי' רש"י (צח. ד"ה בס') דגם אם בדקנו אותו ולא יהיב טעמא עדיין צריך ס', ונלמד מזרוע בשילה עיי"ש. והקשו הר"ן והרא"ש דא"כ לכ' צ"ל דהא דר' יוחנן בכילכית באילפס מיירי שהיה שם ס', ומ"ק רבא דסמכינן אקפילא, הרי הקפילא הוא חומרא.

האור גדול (סי' נ"ט) הקשה מהגמ' (קיא:) קערה שמלח בה בששר אסור לאכול בה רותח ומקשה הגמ' לטעמי' קפילא, ומשני דליכא קפילא. וע"כ שלא היה ס' – כי אם היה שם ס' היה מותר בדליכא קפילא כמש"א רבא – ומ"מ מהני קפילא.

עוד הקשה דר' יוחנן אמר (צז:) כל איסורים שבתורה משערים כאילו הן בצל וקפלוט, ופרש"י דמיירי בדליכא קפילא, וגם פי' דזה היה מקמי ששיערו בס'. וקשה, כיון דשי' רש"י דאפילו טעמי' קפילא צריך ס', והרי השיעור דבצל וקפלוט היה במקום ששים, א"כ גם אם טעמי' קפילא נצריך שיעור בצל וקפלוט.

וביאר האור גדול, דפשיטא לי' לרש"י דלר' יוחנן דמשערים בבצל וקפלוט, זהו דוקא אם לא טעמי' קפילא. שהרי הקפילא נאמן על הטעם. ואילו ריב"ל דיליף מקרא דצריך ס', זה אינו מחמת טעם אלא גזה"כ.

ויש להוסיף דכן מוכרח בלשון רש"י (צח. שם) שכתב דהשיעור ס' נאמר "היכא דבדקניה ולא יהיב טעמא", דהלשון מורה בעליל שהקפילא נאמן לגמרי וידעינן בבירור דלא יהיב טעמא, ומ"מ בעינן ס', וע"כ שאינו מלתא דנתינת טעם אלא מלתא דביטול, וכמפורש בדברי רש"י (שם: ד"ה לטעם כעיקר) שהוא משום ביטול ברוב, דאלמלא הלימוד מזרוע בשילה היה בטל חד בתרי, ומזרוע בשילה ילפינן שצריך ביטול בס'.

אבל ר' יוחנן שאמר לשער בבצל וקפלוט, זה ודאי הוא מלתא דנתינת טעם, וכמבואר בגמ' דשיערו חכמים דאין נו"ט באיסורים טפי מבצל וקפלוט, וקשה היכן נעלם השיעור דס' שנלמד מזרוע בשילה, וע"כ דר' יוחנן לי"ל לימד זה, ולא בעינן אלא להכריע אם נו"ט, ושיערו חכמים דאין לך נו"ט באיסורים טפי מבצל וקפלוט.

ור' יוחנן לשי' דאמר לטעמי' קפילא, ומיירי דליכא ס', וכמש"א רבא השתא דאמר ר' יוחנן סמכינן אקפילא, ואם היה צריך ס' א"כ טעימת הקפילא היה חומרא (שהרי בדליכא קפילא סמכינן אס') ולא היה שייך לשון סמכינן, וכמו שדייקו הרא"ש והר"ן. דלא בעינן אלא שלא יתן טעם, והקפילא נאמן ע"ז.

ואם ליכא קפילא אמר ר' יוחנן שמשערים הטעם כאילו היה בצל וקפלוט, אבל אח"כ קבעו שיעור נתינת טעם היכא דליכא קפילא בס', וכמש"א רבא דאמור רבנן בס' היכא דליכא קפילא, וכמו שביאר רש"י שדברי ר' יוחנן דמשערים בבצל וקפלוט נאמרו לפני שקבעו שיעור אחיד דס'. (כי השיעור דבצל וקפלוט משתנה לפי הדבר שנתערב בו האיסור, והשיעור דס' הוא שיעור קבוע בכל מקום.)

והוסיף האור גדול דיוק נפלא, דרבא אמר אמור רבנן בס', ופרש"י שהוא בפרק בתרא דע"ז, ותמוה למה הוצרך רש"י להביא ממרחק לחמו, ולמה לא נאמר שכונת רבא לדברי ריב"ל משום בר קפרא לק' (צח.). והרי ריב"ל קדם לרבא. ולנ"ל ניחא, דריב"ל משום בר קפרא יליף לה מזרוע בשילה, ומיירי גם במב"מ (דומיא דזרוע בשילה), ואינו מלתא דנתינת טעם כלל אלא מדין ביטול, ולדידיה אפילו טעמי' קפילא צריך ס', וכמש"כ רש"י שם, אבל רבא

ודאי לא ס"ל כן, דהרי ס"ל כר' יוחנן דסמכינן אקפילא דהיינו אפילו ליכא ס'. וע"כ דאין כונת רבא לדברי ריב"ל, אלא לשיעור ס' שנאמר מלתא דנתינת טעם והיכא דליכא קפילא, והוקשה לו איפה מצינו דאמור רבנן בס' לענ"ז, והביא הגמ' בע"ז.

ויש לי להוסיף ראייה, דאלמלא דברי האור גדול היה קשה איך קאמר רש"י שדברי ר' יוחנן דמשערים בבצל וקפלוט נאמרו לפני ששיערו בס', היינו לפני ששיערו חכמים בס', והרי ריב"ל אמר השיעור ס' בשם בר קפרא, שהיה תנא. ולדברי האור גדול מבואר, דר' יוחנן לא קאי בשיטת ריב"ל משום בר קפרא, דהרי ס"ל דסמכינן אקפילא ולא קפדינן אלא אטעם, והיכא דליכא קפילא קאמר למדוד הטעם האילו הוא בצל וקפלוט, אבל אח"כ שיערו חכמים בס'.

וכן ניחא קושיא אחרת דרש"י במשנתנו כתב דבמקום שאין אדם יכול לעמוד על טעמו שיערוהו בס', וקשה הרי שיעור ס' אינו שיעור חכמים אלא נלמד מזרוע בשילה, ונאמר אפילו בדקניה ולא יהיב טעמא. ולנ"ל ניחא דרש"י שם אזיל בשיטת ר' יוחנן ורבא דפליגי על ריב"ל, וס"ל דאי"צ אלא לברר שאינו נותן טעם, ור' יוחנן שיער בבצל וקפלוט, אבל אח"כ שיערו בס'.